

Klimaendringer - en diakonal utfordring

Belyst gjennom Kirkens Nødhjelps klimaprogrammer i fattige land

Cuiwei Yang

Masteroppgave i diakoni, 09Mdia

Veileder: Kari Jordheim

Diakonhjemmet Høyskole, Institutt for diakoni og ledelse

Forord

Jeg kommer fra byen Harbin, hovedstaden i Heilongjiang provinsen, i det nordøstlige Kina. Harbin er en av Kinas vakreste byer og kalles for "Østens lille Paris". Byen ligger på begge sider av Songhua-elven. Den 5. januar hvert år arrangeres en av verdens største internasjonale is- og snøfestivaler i Harbin. Jeg har i Kina vokst opp sammen med min familie med kinesisk tradisjon og kultur.

Jeg har vært heldig som har hatt sjansen til å reise til Norge som internasjonal student. Under mitt opphold her i Norge har jeg kunnet besøke mange fine steder i Norge, fra nord til sør og fra vest til øst. Norge har en fantastisk natur med fine skoger, fjell, hav og masse frisk luft, som må tas vare på. Dette har vært gitt inspirasjon til min oppgave. Jeg er glad for å ha hatt muligheten til å studere til mastergrad i diakoni ved Diakonhjemmet Høgskole fra 2009-2011.

(Det er laget en spørreundersøkelse kun for bruk i denne oppgaven. Undersøkelsen er registrert i Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, ref. nr. 27699)

En spesiell takk til:

Diakonhjemmet Høgskole i Oslo

Veileder Kari Jordheim

Institutt for diakoni og ledelse

Ansatte og medstudenter

Kirkens Nødhjelp

Kjell Magne Heide og Claes Book

De ansatte i Kirkens Nødhjelps som har besvart spørreundersøkelsen min.

Min familie i Kina

Venner i Kina og i Norge

(og Espen)

Hjertelig takk til alle som har hjulpet og støttet meg i Norge og Kina!

Sammendrag

Hovedproblemstilling i denne analysen er: “Klimaendringer - en diakonal utfordring. Belyst gjennom Kirkens Nødhjelps klimaprogrammer i fattige land”. Problemstillingen drøftes i lys av tre underspørsmål: Er klimaendringene menneskeskapte? Hvilke utfordringer er knyttet til klimaprogrammene i fem utvalgte land? Hvilken betydning har religiøs tilhørighet for det diakonale arbeidet?

Menneskeskapte klimaendringer står i en særstilling blant vår tids miljø- og klimatrusler. Troen på menneskeskapte klimaendringer er et viktig grunnlag for økoteologi, økodiakoni og Kirkens Nødhjelps klimaarbeid. Det er en stor utfordring at ikke alle tror klimaendringene er menneskeskapte. Ut fra et diakonalt perspektiv er menneskeskapte klimaendringer urett mot Gud, medmennesker, naturen og økosystemene osv. Kirken og diakonale organisasjoner (som Kirkens Nødhjelp), og alle andre ”gode krefter” må derfor arbeide videre med dette spørsmålet.

Urettferdighet, fattigdom og ulikestilling er eksempler på utfordringer som møter Kirkens Nødhjelp i sitt diakonale arbeid i fattige land. De fleste er enige om at klimaendringene rammer fattige land, og som oftest de aller fattigste og mest marginaliserte menneskene i disse landene hardest. Mange av disse er kvinner (og barn). Kirkens Nødhjelp arbeider derfor ut fra sitt kristne verdigrunnlag sammen med lokal partnere i en rekke fattige land for rette opp disse forholdene. Vi ser at Kirkens Nødhjelp gjennom ulike klimaprogrammer i fattige land på forskjellig vis bidrar til løse store diakonale utfordringer, i samarbeid med lokalsamfunn og lokale organisasjoner mv. Samtidig møter organisasjonen også regimer i krig og konflikter, som også setter hindringer i veien for arbeidet. Økonomiske ressurser (og finansiering) er også en viktig faktor i bistandsarbeidet, og for at Kirkens Nødhjelp skal oppnå ønskede resultater.

Diakoni og klimaendringer “henger sammen”. Religiøs tilhørighet er en viktig drivkraft og motivasjon for de ansatte i Kirkens Nødhjelp. Diakonien må samarbeide med “alle andre gode krefter i samfunnet” om så store oppgaver som kampen mot klimaendringene er. Vi må alle bidra til å ta vare på jorda. Diakonien må arbeide gjennom dialog og diapraksis, og bidra til en felles “åndelig oppvåkning”. Vi må alle sørge for at jorden blir en god plass å leve på, gjennom å arbeide videre i kampen mot klimaendringer. Diakonien kan gjennom diakonalt arbeid bidra til å ta vare på Guds skaperverk samt å bidra til løsninger som er til beste for kommende (fremtidige) generasjoner – Våre barn og barnebarn!

Innhold

Sammendrag	3
1. Innledning.....	6
1.1. Tema og bakgrunn.....	6
1.2. Problemstilling	8
1.3. Disposisjon	8
2. Bakgrunn	9
2.1 Klimaendringer.....	9
2.1.1 Hva menes med klimaendringer?	9
2.1.2 Hva er årsaken til klimaendringer?	9
2.1.3 Klimaendringer i fattige land	10
2.2 Kirkens Nødhjelp	13
3. Teori	17
3.1. Klima- og økoteologi.....	17
3.1.1. Økologisk innsikt og økoteologi	18
3.1.2. Økoteologiske perspektiver i Bibelen	19
3.2. Diakoni	21
3.2.1. Den bibelske begrunnelse for diakoni	21
3.2.2. Gammel og ny definisjon av diakoni i Den norske kirke.....	23
3.2.3. Økodiakoni	24
3.2.4. Internasjonal diakoni	25
3.2.5. Diakoni som dialog og diapraaksis	26
4. Metode.....	27
4.1 Dokumentanalyse og kildekritikk	28
4.1.1 Kirkens Nødhjelps (egne) sentrale dokumenter	28
4.1.2 Kort om litteratur, forskning og kildekritikk.....	29
4.2 Kvalitativ metode – intervju og spørreundersøkelse	30

4.2.1 Formål	30
4.2.2 Metodevalg – hvorfor kvalitativ metode og kvalitative data?.....	30
4.2.3 Kontaktpersoner i Kirkens Nødhjelp.....	32
4.2.4 Kildekritikk - kritisk vurdering av data og resultater	32
5. Kirkens Nødhjelp klimaprogrammer (empiri)	33
5.1. Hvordan klimaprogrammer utøves i de utvalgte landene?.....	34
5.1.1. Afghanistan	34
5.1.2. Eritrea	36
5.1.3. Etiopia	37
5.1.4. Kenya	39
5.1.5. Vietnam	41
5.2. Et sammendrag av svarene fra spørreundersøkelsen.....	43
5.2.1. Er klimaendringene menneskeskapte?	43
5.2.2. Utfordringer knyttet til klimaprogrammene i de fem landene	44
5.2.3. Hvilken betydning har religiøs tilknytning for det diakonale arbeidet?.....	48
6. Drøfting	50
6.1. Er klimaendringene menneskeskapte?	50
6.1.1 Troen på menneskeskapte klimaendringer – et sentralt tema	50
6.1.2 Diakonale perspektiv	52
6.2 Utfordringer knyttet til klimaprogrammene i de fem landene	54
6.2.1 Spesielle utfordringer i de ulike landene	54
6.2.2 Kamp for rettferdighet (klimarettferdighet)	55
6.2.3 Kamp mot fattigdom	61
6.2.4 Kamp for kvinners stilling (likestilling).....	66
6.3. Betydning av religiøs tilknytning for det diakonale arbeidet.....	69
7. Konklusjoner	72
8. Litteraturliste	76

1. Innledning

Det er nok flere som lurer på om “klimaendringene er menneskeskapt?” eller “hva diakoni har med klimaendringer å gjøre?”.

Klimaendringer ses av mange på som en av de største utfordringer i verden i vår tid. FNs klimapanel (IPCC¹) viser at mer enn 90 % sannsynlighet for at klimaendringene er menneskeskapt. Omfanget av litteratur innen fagdisiplinene “klima- og økoteologi” og “økodiakoni” har vokst kraftig i de senere år, og kan trolig kan gi oss noen svar.

I denne analysen ses det nærmere på hvordan Kirkens Nødhjelps diakonale arbeid i fattige land bidrar i kampen mot klimaendringene, belyst gjennom eksempler fra organisasjonens klimaprogrammer i Afghanistan, Eritrea, Etiopia, Kenya og Vietnam.

Diakonien kan bidra med sin verdifulle innsikt, og brukes om verktøy i kampen for å løse de store globale klimaspørsmålene. Klimaprogrammene drøftes i lys av diakonale perspektiver, teori, og innenfor et metodisk rammeverk der det benyttes ”kvalitativ metode”.

1.1. Tema og bakgrunn

Via tv og radio, internett og andre medier får vi daglig nyheter om nye kriser rundt omkring i verden. En form for slike kriser skyldes klimaendringer, såkalte klimakriser. Mange mener at klimakriser skiller seg fra andre former for kriser, fordi de er skapt av menneskene selv (menneskeskapt), samt at årsakene henger sammen med den globale utviklingen - og at løsningene avhenger av internasjonalt samarbeid, vilje og enighet globalt. Sentrale spørsmål som kan stilles er om, og eventuelt hvor raskt, klimaendringer utgjør en fare for verdens eksistens? Videre er det aktuelt å spørre seg om, og hvordan, denne utviklingen kan påvirkes eller reverseres?

FNs klimapanel danner grunnlaget for internasjonalt arbeid og samarbeid i kampen mot klimaendringer². I sin fjerde hovedrapport peker FNs klimapanel på at klimaendringer kan gi flere klimarelaterte katastrofer, herunder mer ekstremvær, flom, tørke, matvaremangel, sammenbrudd av vannsystemer, utbredelse av epidemier og sykdommer etc. Disse

¹ IPCC: Intergovernmental Panel on Climate Change.

² David Helbæk 2009:26

katastrofene rammer ofte fattige land, og det er som oftest de mest marginaliserte og de aller fattigste i disse landene som rammes hardest³.

I perioden 2000-2004 ble rundt 262 millioner mennesker påvirket av klimakatastrofer hvert år, og mer enn 98 prosent av katastrofene oppstod i fattige land (SHDR⁴, 2007/2008:14). Både i fattige land og de mest sårbare økosystemene har allerede måttet tilpasse seg klimaendringene. Risikoen for den menneskelige utviklingen og for store økologiske katastrofer øker betydelig dersom temperaturen på jorden stiger med 2°C (SHDR, 2007/2008:12). Dersom temperaturen øker til 3 °C kan 20-30 % av alle artene i verden bli utryddet, mens en global temperaturøkning på 3–4 °C kan føre til at 330 millioner mennesker må flytte permanent eller midlertidig. Spesielt vil dette berøre mennesker i fattige land (SHDR, 2007/2008:17). I dag er det de sårbare og fattige menneskene i de fattigste landene som rammes, mens den globale oppvarmingen vil få konsekvenser for hele menneskeheten i tiden fremover (SHDR, 2007/2008:6).

Hva har skjedd med jordkloden vår? Jorden er den eneste plassen vi mennesker kan bo og som vi alle forvalter i fellesskap. Dersom jorden blir ødelagt, hvor skal vi da bo og leve? Mange mener følgene av menneskeskapt klimaendring allerede er virkelighet, og skjer nå. Klimaendringene rammer verdens fattigste land, de som er mest sårbare fra før. Hvordan skal klimaendringer løses? Dette er et av de viktigste spørsmålene verden står overfor i dag. Klimaendringer er en av de største utfordringene i vår tid. Det var enighet i klimakonvensjonen i 1992, om at det var behov for å arbeide mot klimaendringer, men først i desember 1997 ble det nedfelt konkrete mål for klimaarbeidet i den såkalte Kyotoprotokollen. Kyotoprotokollen utløper i 2012, og nye forhandlinger er i gang⁵. Videre ble det på FN's klimatoppmøte i Cancún (Mexico) i 2010 også enighet om å opprette et eget fond som skal finansiere klimatiltak i fattige land⁶.

Klimaendringer er en global utfordring og reiser spørsmål knyttet til miljø, teknikk, økonomi, politikk samt mange spørsmål som kan knyttes til diakonien. Hvorfor skal diakonien "blande seg inn" i spørsmål om klima og klimaendringer? Et svar er at Gud har gitt oss mennesker skaperverket, jorden. Vi mennesker må derfor ta vare på vår jord, som Gud har gitt i gave til

³ O'Brien, Karen 2007:1-3

⁴SHDR: Sammendrag Human Development Report
FNs utviklingsprogram UNDP (United Nations Development Program) er FN's globale nettverk for utvikling.

⁵ <http://www.globalis.no/Avtaler/Kyoto-protokollen>

⁶ <http://www.nrk.no/nyheter/klima/1.7421111>

oss alle i fellesskap. Med dette utgangspunkt er det i denne analysen valgt å se nærmere på hvordan Kirkens Nødhjelp utøver diakonalt arbeid i flere fattige land, og hvordan Kirkens Nødhjelp, eventuelt i samarbeid med andre, bidrar til klimaprogrammer som arbeider mot bekjempelse av klimaendringer.

1.2. Problemstilling

Hovedproblemstilling er “Klimaendringer - en diakonal utfordring. Belyst gjennom Kirkens Nødhjelps klimaprogrammer i fattige land”. Problemstillingen drøftes gjennom tre underspørsmål:

- Er klimaendringene menneskeskapte?
- Hvilke utfordringer er knyttet til klimaprogrammene i fem utvalgte land?
 - Kamp for rettferdighet (klimarettferdighet)
 - Kamp for fattigdom
 - Kamp for kvinners stilling (likestilling)
- Hvilken betydning har religiøs tilhørighet for det diakonale arbeidet?

I denne analysen ses det nærmere på i hvilken måte Kirkens Nødhjelps diakonale arbeid i fattige land utfordres. Denne problemstillingen er i hovedsak orientert mot klima- og økoteologi, internasjonal diakoni og økodiakoni, men berører også andre områder som angår diakoniforståelsen.

1.3. Disposisjon

I kapittel 1 gis en innføring i tema, problemstilling og bakgrunn for analysen. Kapittel 2 danner kontekst for analysen og beskriver årsaker til klimaendringer, og gir en presentasjon av Kirkens Nødhjelp. I kapittel 3 beskrives nærmere det teoretiske rammeverket som ligger til grunn for analysen. I kapittel 4 gjøres det rede for hvilken metode som er benyttet. Kapittel 5 utgjør empiridelen og gir en beskrivelse av Kirkens Nødhjelps klimaprogrammer - med eksempler på diakonalt arbeid i noen utvalgte fattige land. I dette kapitlet gis også en oppsummering av svar på en spørreundersøkelse utarbeidet kun for denne oppgaven. I kapittel 6 drøftes forholdet mellom diakoni og (menneskeskapte) klimaendringer, og diakonale perspektiver i forhold til klimautfordringer i ulike land. Kapittel 7 inneholder konklusjoner.

2. Bakgrunn

2.1 Klimaendringer

2.1.1 Hva menes med klimaendringer?

En rekke mennesker, men ikke alle, tror på at klimaendringer er skapt av menneskene (menneskeskapt). Flere tror også at menneskene ved å forandre atferd kan påvirke klimaendringene og reversere dem. Det er mange ulike interesser og interessenmotsetninger, i den pågående klimadebatten som foregår i, og mellom, alle land i hele verden. Det er derfor krevende å gi en objektiv og nøytral beskrivelse av disse forholdene. Den fjerde rapporten fra FNs klimapanel slår fast at det er bred vitenskapelig enighet om at det pågår en global oppvarming, og at klimaendringene faktisk skjer i verden nå. Temperaturen i verden har økt med 0,7 °C siden den industrielle utviklingen startet, og det er tegn til at veksten tiltar (SHDR, 2007/2008:12). FNs klimapanel slår fast at det er mer enn 90 % sannsynlighet for at den globale oppvarmingen skyldes menneskeskapt klimagasser (HDR⁷, 2007/2008:32), hvorav karbondioksid (CO₂) er den viktigste⁸. Klimaet blir ”varmere, villere og våtere”, og det spås at havnivået vil stige, snøen og isen vil smelte, og en rekke økologiske følger vil komme i kjølvannet av en varmere klode⁹.

2.1.2 Hva er årsaken til klimaendringer?

Hva er årsaken til den økte mengden av menneskeskapt klimagasser, som mange mener er den viktigste årsaken til klimaendringene? Denne utviklingen kan relateres til den industrielle utviklingen. Globale utslipp av klimagasser (karbondioksid) har økt i takt med den industrielle utviklingen i verden. Utslippene har økt med 70 % fra 1970 til 2004. Dersom det ikke iverksettes tiltak for å snu denne utviklingen forventer FNs klimapanel at utslippene fortsetter å vokse med 25-90 % i perioden 2000-2030¹⁰.

Rike land dominerer i denne utviklingen. En regner med at de rike landene akkumulert har stått for om lag 7 av hvert 10-ende tonn CO₂ som har vært sluppet ut siden den industrielle utviklingen startet. Med om lag 15 prosent av befolkningen i verden, står rike land for om lag 45 prosent av CO₂- utslippene, mens landene rundt Sahara i Afrika står for om lag 11 prosent av verdens befolkning, og representerer kun om lag 2 prosent av de globale utslippene.

⁷ HDR: Human Development Report

⁸ Sammendrag for beslutningstakere. En rapport fra arbeidsgruppe i FNs klimapanel (IPCC). 2008:4

⁹ Eide, Kvalbein og Hessellund, 2007: 251

¹⁰ Statens Forurensningstilsyn. «Hvilke klimatiltak nytter?», 2007:2

Canada slipper for eksempel ut om lag 20 tonn per innbyggere, mens Etiopia i gjennomsnitt slipper ut 0,1 tonn CO₂ per innbygger.

USA er det største av verdens utslipps land, og står for omtrent 1/5-del av disse utslippene. I Kina og India ser veksten i utslipp ut til å ha flatet ut, slik at nivået på totale utslipp ser ut til å ha stagnert. Likevel er tegnene til en slik utflating mindre tydelige når en ser på karbonutslipp per innbygger. USAs utslipp per innbygger er fem ganger så stort som i Kina, og mer enn 15 ganger så stort som i India. Utslippene fra USA øker med mer enn det landene rundt Sahara i Afrika slipper ut til sammen. Verdens fattigste folk slipper i liten grad ut karbonutslipp. Det er derfor en omvendt sammenheng mellom risiko og ansvar ved klimaendringer.

2.1.3 Klimaendringer i fattige land

En rapport fra Fridtjof Nansen instituttet (2011)¹¹ viser at de 48 fattigste landene i verden bare bidro med 0,4 % av verdens totale utslipp av klimagasser fra 1990-2005. Det estimeres at de fattigste 1 milliard menneskene i verden står for om lag tre prosent av verdens totale utslipp. De som bor i de utsatte distriktene og i urbane slumområder, er de som er mest utsatt for klimaendringer, samtidig som de i svært liten grad er ansvarlige for utslippene¹².

Vann- og matmangel

Klimaendringene medfører en helt ny usikkerhet rundt verdens vannressurser. Mønstrene som bestemmer vanntilgangen (de hydrologiske mønstrene) forandres av den globale oppvarmingen. Mange av de områdene som trenger mest vann vil oppleve å få mindre vann i fremtiden (SHDR, 2006:23). Dårligere tilgang til rent vann, og mindre tilgang til vann som produksjonsfaktor, bidrar til å svekke menneskers frihet og valgmuligheter. Dette får også følger som dårlig helse, fattigdom og sårbarhet (SHDR, 2006:6). Om lag 1,1 milliard mennesker i utviklingslandene har ikke tilgang til et minstemål av rent vann. Dekningen er dårligst i Afrika sør for Sahara, mens de fleste menneskene som mangler rent vann, bor i Asia. Folk som ikke har tilgang til rent vann må ty til grøfter, elver og vann som er forurenset av menneske- eller dyreekskrementer, eller de må benytte vann som også brukes av dyr. Disse menneskene mangler vann til å dekke de mest grunnleggende menneskelige behov. Mengden vann som er nødvendig for å dekke grunnleggende behov vil variere, men en regner at om lag 20 liter per dag må regnes som et minstemål. Av de 1,1 milliarder menneskene som mangler

¹¹ Rapport 01/2011 Kirkens Nødhjelp/Fridtjof Nansens institutt, "Utviklingspolitikk i møte med klimaendringene. Norges klimafinansiering".

¹² HDR, 2007/2008:39-43 ; SHDR, 2007/2008:12

tilgang til rent vann, bruker de fleste av disse omkring 5 liter per dag. Til sammenligning bruker i gjennomsnitt folk i Europa mer enn 200 liter, og i USA mer enn 400 liter vann pr. dag (SHDR, 2006:10).

Det er aller viktigst å foreta tilpasninger i det regnavhengige landbruket. Landbruket er det viktigste livsgrunnet for millioner av verdens fattigste mennesker. Disse vil bli mer og mer utsatt, når nedbørsmønstrene blir mer variable og tilgangen på vann avtar (SHDR, 2006:24). De er ofte svært økonomisk avhengig av landbruk, har lav gjennomsnittlig inntekt, er allerede kjennetegnet med skjøre økologiske forhold, og er plassert i tropiske områder som står overfor mer ekstreme værmønstre. Dette er alle sårbarhetsfaktorer (HDR, 2007/2008:76).

Fattige husholdninger har manglende evne til å takle klimaendringer eller klimakatastrofer. Dette medfører økende fattigdom. Tørke er et eksempel. Når regnet svikter blir ringvirkningene overført til mange områder. Tapet produksjonen kan skape matmangel, presse opp på prisene, undergraving av sysselsettingen og presse ned lønningene i landbruket (HDR, 2007/2008:84). Særlig vil klimaendringene sannsynligvis gjøre det vanskeligere å få tak i mat i Afrika¹³. For eksempel er nå mer enn 13 millioner mennesker på Afrikas Horn, i følge FNs nødhjelpsorganisasjon, rammet av ekstrem tørke og med en alvorlig grad av matmangel. Mange klimaflyktninger er i fare for å rammes av denne sult katastrofen. Særlig tragisk er det å se hvordan barn rammes, de blir alvorlig syke og svake. Situasjonen er den verste på 60 år i de mest utsatte områdene¹⁴.

Effekter på Helse

I henhold til EM-DAT¹⁵ og Verden Helseorganisasjon (WHO)¹⁶ var 99 % av de 104 internasjonale katastrofene som ble registrert i 2008 klimarelaterte. Klimarelaterte katastrofer utgjorde størstedelen av risikoen for fattige mennesker i fattige utviklingsland¹⁷.

De rike landene har allerede forberedt seg, og iverksatt beredskapstiltak og etablert varslingsystemer etc., for å takle fremtidige klimasjokk, som følge av mer ekstremt sommer- og vintervær. De har også forberedt og har bygget opp sine offentlige helsesystemer etc. De fattige landene vil imidlertid rammes hardere, men er mindre forberedt på kriser. Det er i fattige land den største helsepåvirkningen kommer til å skje. Disse landene har allerede

¹³ Carolyn Fry 2008: 116

¹⁴ <http://www.kirkensnodhjelp.no/no/Aktuelt/Nyheter/verste-torke-pa-60-ar/>

¹⁵ EM-DAT: International Disaster Database - En database som registrerer data for klimakatastrofer.

¹⁶ World Health Organization Collaborating Centre for Research on the Epidemiology of Disasters.

¹⁷ Unep year book- New science and developments in our changing environment 2010: 44-45

utbredt fattigdom i dag, og liten evne til å bygge opp de offentlige helsesystemene for å takle fremtidige utfordringer. Derfor kan dødelige sykdommer komme til å bli mer utbredt. Eksempelvis vil ytterligere 220–400 millioner mennesker kunne bli eksponert for malaria. (Malaria krever allerede i dag rundt en million menneskeliv per år). Det er allerede flere tilfeller av Denguefeber enn tidligere i Afrika sør for Sahara (SHDR, 2007/2008: 17), hvor rundt 90 prosent av dødsfallene oppstår. Antall tilfeller anslås her å kunne øke med 16-28 prosent (HDR, 2007/2008:30).

Klimasjokk gjennom tørke og flom forverrer den ernæringsmessige situasjonen i fattige land, og fører til mindre mattilgjengelighet og at jobbmuligheter forsvinner. Dårlig ernæring er av de mest synlige bevisene for at det er behov for bedre planlegging i fattige land. Om lag 28 prosent av alle barn i utviklingsland, anslås å være undervektig eller forkrøpelt. De to regionene, Sør-Asia og Afrika sør for Sahara, er begge allerede koblet av i forhold til å kunne nå tusenårsmålene om en halvering av underernæring innen 2015 (HDR, 2007/2008:25).

Beskyttelse mot klimaendringene

Alle land vil måtte tilpasse seg de globale klimaendringene. Også de rike landene øker sine investeringer og utvider sine strategier for å beskytte sine innbyggere mot klimaendringer. Eksempelvis bruker Storbritannia 1,2 milliarder USD årlig på flomsikring, og Nederland benytter store summer til å investere i boliger som kan flyte på vannet etc.

Klimatilpasningstiltakene i utviklingsland må imidlertid ta ulike former, fordi de står overfor langt mer alvorlige tilpasningsutfordringer, samtidig som myndigheten opererer under svært strenge finansielle begrensninger. Derfor må tilpasningene som oftest måtte foretas av de fattige selv. På Afrikas Horn innebærer “tilpasningen” for eksempel at kvinner og unge jenter må gå lengre for å hente vann. Et annet eksempel er planting av mangotrær i Mekongdeltaet¹⁸ til vern mot stormflo, og at kvinner og barn læres opp til å svømme.

Regjeringene i utviklingsland har utfordringer på mange plan i klimaarbeidet. Blant annet vil produksjonen av vannkraft kunne bli rammet i mange land. Arbeidet med å tilpasse seg klimaendringene vil måtte integreres i samfunnsplanleggingen og i planene for å redusere fattigdommen.

¹⁸ Mekongdeltaet er en region i det sørvestlige Vietnam, der Mekong munner ut i Sør-kinahavet, gjennom en rekke bielver. Mekongdelta-regionen inneholder en stor del av det sørvestlige Vietnam.

Mange av verdens fattigste land har ikke den nødvendige kapasiteten og ressursene som trengs for å møte klimarisikoen. I Afrika sør for Sahara gjør den store fattigdommen på landsbygda, og den sterke avhengigheten av et jordbruk som trenger nedbør, at meteorologisk informasjon er nødvendig for å kunne tilpasse seg. Denne regionen har imidlertid verdens laveste tetthet når det gjelder værvarslingsstasjoner. I Frankrike er budsjettet for værvarsling på 388 millioner USD per år, mens Etiopia bare har budsjettet med 2 millioner USD per år. Dette viser at forskjellene i forutsetninger mellom fattige og rike land er stor, når det gjelder mulighetene til å tilpasse seg klimaendringene (SHDR, 2007/2008: 22-23).

2.2 Kirkens Nødhjelp

Kirkens Nødhjelp startet i 1947 som en liten kirkelig innsamlingsaksjon¹⁹, men er i dag en av de største bistandsorganisasjonene i Norge, og den største norske diakonale organisasjonen som arbeider internasjonalt. Kirkens Nødhjelp er en svært viktig del av både norsk bistands- og kirkehistorie. I startfasen drev Kirkens Nødhjelp med rent hjelpe-, krise- og nødhjelpsarbeid, men de siste 30 årene har kirkens Nødhjelp vokst til en stor og profesjonell organisasjon med hundrevis av medarbeidere.

Diakonibegrepet har fulgt Kirkens Nødhjelp gjennom hele organisasjonenes mer enn 60 år lange historie. Dette gjenspeiles også i organisasjonens egne offisielle dokumenter.

Diakonibegrepets innhold har imidlertid endret seg over tid. Endringene blir særlig tydelig om en sammenligner aktiviteten rett etter at organisasjonen ble etablert, i forhold til aktiviteten etter tusenårsskiftet. I den første fasen besto Kirkens Nødhjelps arbeid i hovedsak av tradisjonelt veldedighets- og hjelpearbeid, mens arbeidet etter tusenårsskiftet har bestått i både aktivistisk og politisk beslutningspåvirkende bistandsarbeid. Kirkens Nødhjelp har de senere år utviklet seg til å bli en partner- og nettverksorganisasjon, og har trappet ned det direkte engasjementet ute. De samarbeider med partnere lokalt, nasjonalt og internasjonalt, og ser i dag på seg selv som en prosjektbasert bistandsorganisasjon med klar kirkelig forankring²⁰.

Kirkens Nødhjelps prinsippdokumenter

Internasjonal diakoni var det første kjennetegnet som ble nevnt i beskrivelsen av organisasjonens identitet i Kirkens Nødhjelps prinsippdokument i (1999:5), der det heter at: ”*Kirkens Nødhjelp er en felleskirkelig, frivillig og selvstendig organisasjon for internasjonal diakoni*”.

¹⁹ Tønnessen 2007:17

²⁰ Tønnesen, 2006:229-230

I prinsippdokumentet (1999) bruker Kirkens Nødhjelp personifiserte uttrykk som: «*hvem er Kirkens Nødhjelp*», og snakker om denne «personens» identitet. Internasjonal diakoni er en samlebetegnelse på den aktiviteten som organisasjonen utøver. Gjennom begrepet internasjonal diakoni beskrives Kirkens Nødhjelps identitet, hva som særpreger organisasjonen og hva som skiller den fra andre organisasjoner, institusjoner og grupper som arbeider med internasjonalt nødhjelps – og bistandsarbeid ²¹.

I prinsippdokumentet (2008) fremkommer det at Kirkens Nødhjelp er en diakonal organisasjon for global rettferdighet. Det heter i prinsippdokumentet at «*diakoni er kristen tro omsatt i handling, uttrykt gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet*». Kirkens Nødhjelp bygger på tilsvarende verdier som fremkommer i diakoniplan (2008), og utfører med andre ord en spesialisert tjeneste innenfor kirkens diakonale oppdrag.

Kirkens Nødhjelp har som utgangspunkt for sitt arbeid at menneskene er skapt i Guds bilde. Alle mennesker har samme verdi, og alle mennesker har egne rettigheter og plikter. Gud har kjærlighet til alle mennesker, uavhengig av religion, kultur, kjønn, alder, funksjonsevner, etnisk tilhørighet osv. Gud viser et spesielt ansvar for fattige, undertrykte og nødlidende. Dette er bakgrunnen for at også Kirkens Nødhjelp retter hoveddelen av sitt bistandsarbeid mot fattige og marginaliserte (menn, kvinner og barn). Videre inspireres Kirkens Nødhjelp av lignelsen om den barmhjertige samaritan (Luk 10, 25 – 37), og utøver sin tjeneste i diakonal praksis²².

En viktig endring i prinsippdokumentet i 2008 (sammenlignet med prinsippdokumentet fra 1999), er det nye avsnitt om “vern av miljøet”. Der fremgår det at skaperverket har en egenverdi, og at naturen bør forvaltes til beste for fellesskapet og kommende (fremtidige) generasjoner, samt at menneskeskapte klimaendringer står i en særstilling fordi fattige, sårbare og marginaliserte mennesker rammes hardest. Særlig er fattige kvinner (og barn) spesielt utsatte. Kirkens Nødhjelp mener det er viktig at fattige og sårbare grupper får bedre kapasitet og ressurser til å tilpasse seg klimaendringer²³.

²¹ Tønnessen 2006: 230

²² Prinsippdokumentet 2008:4-6

²³ Prinsippdokumentet 2008: 9

Kirkens Nødhjelps global strategiplan

I den globale strategiplanen skisserer Kirkens Nødhjelp hovedplanene for sitt internasjonale diakonale arbeid og bistandsaktivitet. Det at planen er global, innebærer at den gir uttrykk for hvilken retning Kirkens Nødhjelps ønsker med hensyn til arbeid for hele sin virksomhet²⁴.

Arbeidet med klimaendringer har fått en mer sentral rolle enn tidligere i den nyeste strategiplanen. I 2005 var klimaendringer for eksempel ikke definert som et eget prioritert område i den globale strategiplanen (dvs. i den opprinnelige planen for 2005-2009).

Klimaendringer var da inkludert som en del av arbeidet for “friskt vann” og for å sikre “gode sanitære forhold”. I 2007 ble imidlertid den globale strategiplanen revidert, slik at klimautfordringer også ble reflektert. Hensikten med å konkretisere arbeidet med klima i planen, var å sikre at planen fortsatt var relevant, og for å sikre fokus på klimaarbeidet i den langsiktige strategien²⁵. Fra 2007-2009 har Kirkens Nødhjelp gjennomført tiltak for klimatilpasning i eksisterende programmer i 15 land. Kirkens Nødhjelp skriver at denne innsatsen bidrar til å gjøre sårbare lokalsamfunn mer motstandsdyktige i forhold til konsekvensene av klimaendringene. Noen av tiltakene innebærer også elementer for å redusere katastroferisiko. Dessuten omfatter klimaarbeidet tiltak for høsting av regnvann og tiltak for økt matsikkerhet²⁶.

Kirkens Nødhjelp har i dag valgt å konsentrere sin innsats innenfor fem hovedområder: «rett til fred og sikkerhet», «likestilling og kvinners rettigheter», «rett til vann og helse», «økonomisk rettferdighet» og «klimarettferdighet». Kirkens Nødhjelp samarbeider med lokale partnere i en rekke land for å bidra til klimarettferdighet gjennom sine to globale klimaprogrammer for «fornybar energi og utslippsreduksjon» og «klimatilpasning»²⁷.

Kirkens Nødhjelps strategiplan i forhold til klimarettferdighet innebærer²⁸:

- Gjennomføre elektrifisering i fattige land gjennom bruk av fornybare energikilder.
- Etablere energistrategier for lokalsamfunn som gir tilleggsverdier og bidrar til en diversifisering av levebrødet (alternative/bærekraftige levemåter).
- Fremme bærekraftig bioenergi som alternative energikilder for marginaliserte husholdninger - for å hindre avskoging og sikre bærekraftig arealbruk og skogbruk.

²⁴ Kirkens Nødhjelp. Global strategiplan 2005-2009: 6

²⁵ Norwegian Church Aid final report 2005-2009: 71

²⁶ Kirkens Nødhjelp - årsmelding 2009:36

²⁷ <http://www.kirkensnodhjelp.no/Arbeidet-vart/temaer-vi-jobber-med/>

²⁸ Global strategy 2011-2015

- Støtte globale og nasjonale interesseorganisasjoner i fattige land med klimatiltak og energipolitikk.
- Støtte tiltak som endrer arealbruken og leder til mer bruk av bærekraftige jordbruksmetoder og økt matsikkerhet.
- Fremme høsting av regnvann og vannskille tiltak for å redusere jorderosjon, sikre en bærekraftig ressursforvaltning og for å oppnå bedre matsikkerhet.
- Fremme tiltak for å redusere sårbarheten og faren for naturkatastrofer i fattige samfunn.

Kirkens Nødhjelp tror klimaendringene er menneskeskapte

I offisielle dokumenter fra Kirkens Nødhjelp står det at organisasjonens offisielle syn er at klimaendringene er menneskeskapte. I prinsippdokumentet (2008:9) heter det at:

«Menneskeskapte klimaendringer står i en særstilling blant vår tids miljøtrusler. De negative konsekvensene rammer fattige og marginaliserte mennesker hardest. Urfolk, minoriteter og fattige kvinner er spesielt utsatt».

Kirkens Nødhjelp arbeider både for at fattige og sårbare grupper skal bedre sin kapasitet til å tilpasse seg klimaendringene. Samtidig arbeider de for at rike land reduserer sine egne klimautslipp, og for at rike land bærer kostnadene ved at fattige land sikres tilgang på fornybar energi.

Hvorfor arbeide med to globale klimaprogrammer?

Energi kan påvirke menneskenes liv på mange måter. Tilgang på energi spiller en viktig rolle for økonomisk vekst og mulighetene til å skape arbeidsplasser, men også for kvaliteten i menneskenes liv. I arbeidet med å skape en utvikling som reduserer fattigdom, er det å skaffe nok energi er helt avgjørende. For at verdenssamfunnet skal unngå ødeleggende klimaendringer, må energien være ren og fornybar. Kirkens Nødhjelp jobber derfor med å gjøre fornybare energikilder til et levedyktig alternativ i fattige land²⁹.

Kirkens Nødhjelp ønsker å bidra til å sikre bærekraftige levekår for fattige mennesker som rammes av klimaendringer. Det arbeides for å redusere fattige lokalsamfunns sårbarhet overfor naturkatastrofer som for eksempel flom og tørke, samt regnhøsting og bygging av jordvoller som reduserer skader fra flom, sikring av bærekraftig vanntilgang og bedre

²⁹ <http://www.kirkensnodhjelp.no/Arbeidet-vart/temaer-vi-jobber-med/klimarettferdighet/fornybar-energi-og-utslippsreduksjon/>

matvaresikkerhet. Det arbeides for at fattige land skal få den klimatilpasningen de trenger, og for at de skal kunne utvikle gode strategier for å håndtere naturkatastrofer³⁰.

Hvordan Kirkens Nødhjelps klimaprogrammer utøves?

Det ses nærmere på Kirkens Nødhjelps to klimaprogrammer eksemplifisert gjennom utvalgte klimaprosjekter i Asia (Afghanistan og Vietnam) og i Afrika (Kenya, Eritrea og Etiopia), der det har pågått, pågår eller er planlagt å etablere forskjellige klimaprosjekter. Samtidig kan det også pågå andre bistands- og hjelpeprosjekter fra Kirkens Nødhjelp i samme land. Dette er ikke tatt med, for å avgrense analysen til i hovedsak å fokusere på klimaprojektene.

Kirkens Nødhjelp er en diakonal organisasjon som arbeider med internasjonal diakoni. Organisasjonen omtaler seg selv som ”en felleskirkelig diakonal organisasjon for global rettferdighet”. I kapittel 3 beskrives nærmere hva som menes med internasjonal diakoni, og bl.a. diakonalt arbeid som utføres ved den økumeniske (verdens vide) kirke.

3. Teori

3.1. Klima- og økoteologi

Det er nok ikke opplagt for alle at teologi har noe med klimaforandringer å gjøre. I følge amerikansk teolog McFague (2010) er det imidlertid åpenbart at teologien må forholde seg til utfordringene knyttet til global oppvarming. Det er et grunnleggende kjennetegn ved kirken at den er universell og at den skal utfoldes i en politisk sammenheng. Teologien skal være med å bidra i forhold til klimaforandringene, og hjelpe til med å gi nye svar på spørsmålene om: “hvem er vi?”, “hvem er Gud?” og “hvordan skal vi leve?”. Teologien kan bidra til å stille spørsmålsteget når menneskene unnlater å handle, og kan brukes til å rettferdiggjøre måten å handle på.

McFague fremhever videre at klimaendringene er en av de viktigste utfordringene i vår tid. Myndighetene (de styrende) og menneskene har lenge benektet eller neglisjert at den globale oppvarmingen kan føre til at menneskeheten dør ut. Denne utviklingen har fortsatt, fordi vi mangler en passende forståelse av menneskene, som tett bundet til jorden og dens systemer.

Derfor stilles det spørsmål om “hvordan vi kan endre dagens grådige forbrukerorienterte samfunn?”. Målet må være at alle skapninger i verden kan trives, samtidig som spørsmål om

³⁰ <http://www.kirkensnodhjelp.no/Arbeidet-vart/temaer-vi-jobber-med/klimarettferdighet/klimatilpasning/>

rettferdighet og bæredyktighet kan ivaretas. Teologien kan gi oss lov eller plikt til å handle på andre (nye) måter, ut fra våre antagelser om Gud, menneskene og naturen.³¹

3.1.1. Økologisk innsikt og økoteologi

Økologisk innsikt er grunnleggende viten om overlevelse, og studiet av økologi er grunnleggende når vi skal hjelpes frem til en ny selvforståelse. Økologi er kort fortalt studiet av levende organismer i forholdet til miljøet og alle levende organismer. Økologi er læren om helheten i naturen, der naturen er sammensatt av mange ulike økosystemer som alle er tilpasset sine omgivelser. I et naturlig økosystem er det en nøye balanse mellom planter, dyr og deres omgivelser, og det er et stabilt samspill mellom hver enkelt organisme og miljøet. Økologien forteller oss om mangfold, samspill og sirkulasjon (kretsløp) og om prinsipper i naturen³².

Hva menes med økoteologi? McFague (2010) hever at «*økologisk teologi ikke er en new age-grille; den sender snarere traditionen tilbake til dennes kosmologiske rødder. Gud er alle skabningers Gud*».³³ Fokuset på økoteologi bidrar til å flytte verdslig og teologisk viten tilbake til en økologisk kontekst. Det var særlig den globale økologiske krisen og det økte miljøfokus utover på 1960-tallet som førte til at vitenskapsfolk, teologer og andre begynte å innse betydningen av å se nærmere på forholdet mellom menneskene og naturen. I 1967 skrev den amerikanske historikeren Lynn White Jr. i artikkelen “The Historical Roots of Our Ecological Crisis” i tidsskriftet Science. Dette essayet markerte starten på økoteologi, som en ny fagdisiplin. Det ble blant annet reist spørsmål om menneskene kan gjøre som de vil med naturen, eller om de bør ta hensyn til andre? Slike spørsmål har stått høyt på den økoteologiske dagsorden siden, og Whites artikkel førte til at spørsmål knyttet til forurensning, ødeleggelse av natur og miljø anses som sentrale og teologisk relevante utfordringer³⁴.

Økoteologi direkte oversatt fra gresk betyr *læren om Guds hus*, der en med Guds hus forstår hele Guds skaperverk, inklusive menneskene, naturen og hele verden. Siktemålet med økoteologi er å beskrive normativt hvordan menneskene bør ferdes i Guds hus, det vil si hvordan naturen og skaperverket skal behandles. Økoteologer har som fellestrekk at de ønsker forandring og vil påvirke til en bærekraftig tenkning og praksis i verden, og at de arbeider

³¹ McFague 2010:8-10

³² Økologi i gårdsrom: hva hvorfor hvordan, 1997: 7

³³ McFague 2010:57

³⁴ Mæland og Tomren 2007: 7-8

med temaer på tvers av tradisjonelle fagfelt og faggrenser. Et felles kjennetegn ved økoteologi er å gi teologiske svar på økologiske forhold og miljøetiske problemstillinger, samt at det benyttes kunnskap om miljø og økologi for å oppnå dette³⁵.

3.1.2. Økoteologiske perspektiver i Bibelen

Fortolkningen av Bibelske tekster i lys av et økoteologisk perspektiv er i stadig utvikling gjennom faglitteraturen. I dette kapitlet gis noen utvalgte eksempler på tekster fra Bibelen som kan bidra til å gi oss mennesker en bedre forståelse av skapelsesfortellingen og de tre relasjonene mellom “Gud og naturen”, “Gud og mennesket”, og “mennesket og naturen”.

Jorden som Guds bolig

Et grunnleggende perspektiv i hele Bibelen som stadig trekkes frem i den økoteologiske faglitteraturen er at Gud som jordens skaper, også er dens eier. Som det heter i Bibelen:

- Sal 90,1-2: « Herre, *du har vært en bolig for oss* fra slekt til slekt. Før fjellene ble født, før jorden og verden ble til, ja, fra evighet til evighet er du, Gud.»
- Jes 45,18f: «Ja, så sier Herren, himmelens skaper, han, den eneste Gud, *som skapte jorden og formet den og gjorde dens grunnvoller faste*, som ikke skapte den øde og tom, men *laget den slik at folk kunne bo der*: Jeg er Herren, det er ingen annen.»
- Sal 24,1ff: «Jorden og det som fyller den, verden og de som bor i den, alt hører Herren til.»

Disse tekstene fremkommer i skapelsesteologien. Gjennom uttrykket “jorden som Guds bolig” fremstår Guds omsorg på en annen måte. Ved at Gud velsigner skaperverket og gjør verden til et levelig sted, viser Gud omsorg for det skapte³⁶. Vi mennesker må ha i tankene at vi oppholder oss i det som er “Guds bolig”, mens vi lever i verden. Jorden er altså ikke “vår jord”, der vi kan gjøre som vi vil. Vi får lov til å leve og å bo i verden, men skal behandle verden som en bolig vi låner, men ikke eier, og som skal overlates i minst like god stand når vi forlater den³⁷.

Naturens verdi – Alt Gud har skapt er Godt

I første Mosebok står det at Gud skapte himmel og jord, sol og månen, blomster og trær, fugler og dyr i de første fem dagene. Alt er skapt på samme måte, og ”Gud så at det var

³⁵ Eide, Kvalbein og Hesselund, 2007:15-16.

³⁶ Stordalen, 1994: 50.

³⁷ Mæland og Tomren, 2007: 34-35

godt” (1Mos1:4,10,12,18,21,25) lyder hele seks ganger før jord og mennesket ble skapt³⁸.

Det er verdt å merke seg at Guds velvilje mot planter, fisk, fugler og dyr var tilstede før menneskene kom til verden. Guds skapende prosess i seg selv, gir skapningene respekt og en egenverdi. Dermed gjenspeiles Guds godhet, makt, skjønnhet, visdom, storhet og hellighet.

Naturen har en egenverdi og denne er ikke begrunnet i at naturen skal være til nytte for menneskene. Dette poenget ble understreket allerede i den første skapelsesberetningen, ved at Gud på slutten av hver dag iakttok det han hadde skapt (før menneskene var til) og konstaterte at: “Gud så at det var godt”³⁹.

Menneskets oppgave - Husholder og gartner

I følge Bibelen, er det likheter mellom mennesket og andre skapninger, men det er også forskjeller. Mennesket er eneste skapning som er skapt i Guds bilde (1. Mos. 1,27). Samtidig har Gud hellige oppdrag til mennesket: «*Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere! Dere skal råde over fiskene i havet og fuglene under himmelen og alle dyr som det kryr av på jorden!*» (1. Mos 1,28).

Denne teksten er ikke en beskrivelse av mennesket som vesen. Det er menneskets funksjon og oppgave som står i fokus. Mennesket er en husholder som skal ta ansvar for Guds skaperverk. Bare mennesket, og ingen andre, har fått denne oppgaven. Menneskets oppgave beskrives også i sitatet: «*Så tok Herre Gud mannen og satte ham i Eden til å dyrke og passe hagen*» (1 Mos. 2,15). Mennesket står i en særstilling som en gartner, en som tjener Gud og ingen andre. Mennesket er skapt av Gud og til Gud, og har dermed en spesiell Gudsrelasjon, men mennesket *er ikke selv Gud*⁴⁰.

Mennesket og naturen

Mennesket ble skapt i Guds bilde den sjette dagen. Mennesket er skapt i bilde av Gud. Men dette kan ikke endre det syn at mennesket er en skapt av Gud, på samme måte som de andre dyrene eller planten. I andre Mosebok fremstår dette med tydelighet: “Gud formet mannen av jord fra marken” (1. Mos. 2,7), og gjennom returen til “støvet” (jorden) etter hans død (1. Mos. 3,19 og Sal 104,29). Forståelsen av forholdet mellom mennesker og andre skapninger kom fra *homologien*, mennesker lever i naturen, og er til slutt nødt til å gå tilbake til naturen.

³⁸ Schorre og Tomren, 2001: 82

³⁹ Eide, Kvalbein og Hessellund. 2007: 11

⁴⁰ Mæland og Tomren 2007: 38-39

Mennesket og natur er som en helhet. Ut fra denne forståelsen vil menneskelig misbruk av naturen, bety at mennesket misbruker seg selv, og følgelig vil bli straffet for det.

3.2. Diakoni

3.2.1. Den bibelske begrunnelse for diakoni

Skapelsesteologi

Diakoni kan fra gresk oversettes med *tjeneste*. Ordet diakoni forekommer om lag 100 ganger i Det nye testamentet, og brukes om forhold som har med tjeneste å gjøre⁴¹. For eksempel tjeneste for Gud og barmhjertighetshandlinger, herunder hjelp til fattige, nødlidende, hjelpeløse og andre marginaliserte. Ifølge den bibelske skapelsesforståelsen er det av avgjørende verdi, at mennesket er skapt av Gud⁴². Nielsen (1994) tar for seg den bibelske begrunnelsen for diakoni, og mener ”den bibelske skapelsesforståelse på en avgjørende måte er bestemmende for synet på mennesket”. Det er derfor nærliggende å vurdere forståelsen av, og begrunnelsen for, diakoni - ut fra et skapelsesteologisk perspektiv⁴³.

I følge Nissen (2008) betyr skapelsesteologi at mennesket får ansvar for eget og medmenneskers liv, og at menneskets oppgave er å forvalte skaperverket. I et skapelsesteologisk perspektiv er det vår felles oppgave som mennesker å støtte hverandre til å gjøre det ”gode”. Diakonien skal samarbeide med alle ”gode” krefter i samfunnet. Diakoni med en skapelsesteologisk innfallsvinkel skal bidra til å ivareta interessen også for livet utenfor kirken. Tankene på Gud som verdens skaper skal bidra til å inspirere diakonien til å arbeide sammen med andre, dvs. foreninger, institusjoner og gode krefter utfører frivillig diakonalt arbeide i vid forstand⁴⁴.

Diakoniens identitet – Troen på den treenige Gud

Kristne er underlagt troen på den treenige Gud. Denne troen former kirkens identitet og dermed også diakoniens⁴⁵.

Troen på Gud, Skaperen

Fra Bibelen (Jes 45,18f) er Gud som verdens Skaper og opprettholder. «...*Du lar kilder velle fram i dalene så bekker renner mellom fjellene. De gir drikke til alle dyr på marken, ville*

⁴¹ Nielsen 1994:13

⁴² ibid 1994: 25

⁴³ ibid 1994: 23

⁴⁴ Nissen 2008:47-48

⁴⁵ Nordstokke, 2010: 24

esler får slukke tørsten. Der finner fuglene under himmelen bolig, de synger mellom greinene. Han vann fjellene fra sin høye sal. Jorden mettes med frukten av din gjerning. Du lar gresset spire fram for feet og vekster til nytte for mennesket. Du lar brødet komme fra jorden. ...Herre, hvor mange dine gjerninger er! og alle har du gjort med visdom, jorden er full av det du bærer fram...» (Sal.104).

Gjennom denne teksten vises et skjønt bilde av verden, og hvordan alle skapninger hører sammen i et økosystem der alt henger sammen, og hvor Gud har skapt alt på jorden.

Troen på Jesus Kristus

Jesu diakoni har mange dimensjoner - blant annet var Jesus en frigjører, en som helbredet alle dem som er "som sauer uten gjeter" (matt 9,36). Jesus sto sammen med de lidende, de som blir tråkket på, de marginaliserte.

Gjennom Jesu diakoni synliggjøres menneskers "verdi" og verdighet, og det bygges relasjoner som holder også i tider med lidelse og død. Slik fremkommer verdiene i Guds rike på en profetisk måte gjennom diakonien.⁴⁶

Jesus Kristus er et forbilde for diakonien ved måten han handler i sine møter med syke, fattige, utstøtte og lidende, der han hjelper svake mennesker i nød. Videre frelses dem som har behov (Matt 8,2-3; 11,5).

Har Jesus noe med miljøvern å gjøre? Tomren (2007) svarer "ja" på dette spørsmålet.

"Jesus sa ikke så mye om miljøvern, men han viste det gjennom handling". Gjennom reinkarnasjonen og himmelfarten viste Jesus sin kjærlighet til alt som lever. Gjennom nattverden inviteres alle hans etterfølgere til kirken og til fellesskapet med Gud og med alle og alt som lever. "Derfor er Jesus miljøvern". Jesus levde og tenkte økologisk.

I Jesus forkynnelse vises det til skapelsen (Matt. 19,1ff). Skapelsen minner om Gud, og naturen og livet i naturen minner om Gud og Guds rikes hemmeligheter. Eksempelvis gjennom «frøet», «såkornet», «treet», «frukten», «vingårder», «sauer», «fugler» og andre dyr, sier noe om Guds rike og om han selv⁴⁷

⁴⁶ Nordstokke, 2010: 24-26

⁴⁷ Mæland og Tomren 2007:43

Troen på Den hellige ånd

“Den Hellige Ånd gir tro og veiledning til et liv i fellesskap og tjeneste”⁴⁸. Kirkens medmenneskelige omsorg kommer til uttrykk gjennom «inkluderende fellesskap». Dette fellesskapet beskrives som “en kropp med mange ulike lemmer og funksjoner” (1. Kor. 12). I et inkluderende fellesskap møtes mennesker av begge kjønn, med ulike funksjonsevner, kultur og etnisk bakgrunn osv.⁴⁹

Paulus’ knytter dette til Åndens gaver (karismer): “Det er forskjellige nådegaver, men ånden er den samme. Det er forskjellige tjenester, men Herren er den samme” (1. Kor. 12, 4-5). Disse nådegavene gjør den enkelte kristne klar til tjeneste, og til å representere Kristi legeme. Paulus advarer mot å gjøre noen gaver viktigere enn andre, og minner om at ”selv de minste lemmene er vitale og umistelige for kroppen”.

Diakonien identitet bygger på troen på den treenig Gud. Diakoni er et «kall» til handling som svar på menneskelig lidelse og urettferdighet, og omsorg for skaperverket. Dette er en vid forståelse av begrepet diakoni, og hvor poenget er at diakoni ikke lar seg definere presist. Heller ikke ut fra teksten i Det gamle testamentet (nevnt ovenfor). Ordet diakoni slik det brukes i dag er formet av hvordan kristne gjennom historien har forholdt seg til sine «neste»⁵⁰.

3.2.2. Gammel og ny definisjon av diakoni i Den norske kirke

Definisjonen av diakoni har endret og utviklet seg over tid og vil kunne avhenge av kontekst. Diakonibegrepet vil antagelig fortsatt å utvikle seg, og tilpasses samtidens utfordringer også i fremtiden.

Vedtatt definisjon i Plan for diakoni fra Kirkemøtet i 1987

På Kirkemøte i 1987 ble det vedtatt følgende definisjon av diakoni:

Med diakoni forstås kirkens medmenneskelige omsorg og fellesskapsbyggende arbeid og den tjeneste som i særlig grad er rettet mot mennesker i nød. (Kirkerådet 1988/1997:8).

Denne definisjonen er antroposentrisk, det vil si at mennesket står i sentrum for det diakonale arbeidet. I løpet av de siste 20 årene har forståelsen av diakoni innenfor Den norske kirke forandret seg. Den nye diakoniplanen fra 2008 innførte derfor en ny definisjon av diakoni, med et utvidet perspektiv for diakonien.

⁴⁸ Kirkerådet, 2008:5

⁴⁹ Kirkerådet, 2008:6

⁵⁰ Nordstokke, 2010:8-9

Vedtatt definisjon av diakoni fra Kirkemøte i 2007

På Kirkemøte i 2007 ble det vedtatt følgende definisjon av diakoni:

Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. (Kirkerådet 2008:4).

Definisjonen av diakoni peker på den diakonale utfordring i praksis i dagens samfunn, og beskriver fire arbeidsområder hvor menighetene spesielt skal ha sin oppmerksomhet. Disse områdene er: «nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet»⁵¹

Diakoni som «vern om skaperverket» og «kamp for rettferdighet» kom først tydelig til uttrykk i Plan for diakoni (2008)⁵². Disse to områdene kan i denne analysen ses i sammenheng - ved at utslipp av klimagasser i rike land både truer menneskeliv i fattige land og samtidig truer hele økosystemet. Klimautslipp fra rike land har med «grådighet» og rettferdighet å gjøre. Alle mennesker (rike og fattige), dyr og planter og hele økosystemer har egenverdi. Vi alle har rett til å leve på jorden⁵³. Plan for diakoni (2008) viser at naturen er en del av Guds skaperverk, at mennesket er avhengig av naturen, og at mennesket ikke kan skilles ut fra naturen.

3.2.3. Økodiakoni

Begrepet økodiakoni vokste frem parallelt med innføringen av den nye diakonidefinisjonen i Plan for diakoni (2007). Ved at «vern om skaperverket» ble en del av budskapet om at «*en såret jord trenger diakoni*»⁵⁴.

Innføringen av økodiakoni førte til at kirkens forhold til Gud, menneskene, naturen, fattigdom, klima og rettferdighet måtte ses på i et nytt lys. Tidligere hadde diakonien i lang tid vært menneskefokuset, mens innføringen av økodiakoni har bidratt til å sette økologisk(!) rettferdighet i sentrum. Diakoni handler ikke lenger bare om forholdet mellom Gud og mennesker, men også deres forhold til naturen. Økodiakoni innebærer også at økonomi og økologi ses på som to gjensidig avhengige sider i Guds husholdning (oikos).

⁵¹ Kirkerådet 2008:9

⁵² Johannessen, Jordheim og Korslien 2009: 13-15

⁵³ Johannessen, Jordheim og Korslien 2009: 19

⁵⁴ Eide, Kvalbein og Hessellund. 2007: 20

Et nytt rettferdighetsbegrep?

Arbeid for sosial rettferdighet har stått sentralt innen felleskirkelig (økumenisk) etikk de siste tiårene. Videre har det vært behov for å arbeide med å skape rettferdige relasjoner mellom menneskeheten og skaperverket for øvrig. Rettferdighetsspørsmålet har derfor måttet stilles på nytt i lys av vår tids økologiske kriser.

Økodiakoni utfordrer kirken i spørsmålet om hvordan den kristne omsorgstjenesten skal utformes og forstås. Mange mener at klimautslipp i rike land gjennom en årrekke har rammet, og fortsatt rammer, fattige mennesker andre steder på kloden, samt at betingelsene for livet til kommende (fremtidige) generasjoner avhenger av hva vi mennesker gjør mot skaperverket i dag. “Vern om skaperverket” handler også om omsorg for våre medmennesker, men ikke bare dette. I tillegg til å ha en solidaritetstanke overfor våre medmennesker, skal menneskene gjennom sine handlinger, også ta hensyn til ulike konsekvenser for naturen.

Vår tids klima- og miljøkrise også bidratt til å kaste nytt lys over “nestekjærlighet” som begrep. Lignelsen om den barmhjertige samaritan (Luk 10, 25 – 37), har inspirert kristne gjennom århundrer til diakoni i praksis. Spørsmålet: Hvem er så “min neste”? må derfor stilles på nytt. Økodiakonien utfordrer oss til å se det dobbelte kjærlighetsbudet i en økologisk ramme. Naturens skapninger har ikke bare en egenverdi, de er også levende subjekter med et forhold til Gud og mennesker. Vi kan ikke sette en grense for vår kjærlighet og omsorg for mennesket, også naturens øvrige skapninger er gitt en stemme overfor Gud og menneskene⁵⁵.

3.2.4. Internasjonal diakoni

“Internasjonal diakoni er en del av kirkens diakonale oppdrag og handler i hovedsak om felleskirkelige tiltak på tvers av geografiske eller andre grenser for å lindre nød og fremme rettferdighet, fred og vern om skaperverket”⁵⁶.

Den kristne kirke er økumenisk (“den verdens vide kirke”). Dette innebærer at diakoni og diakonal praksis ikke kan begrenses i henhold til geografiske, etniske, sosiale eller religiøse skillelinjer⁵⁷. Dette betyr at diakonien skal utøves i hele verden. Internasjonal diakoni er arbeid for nødlidende i alle deler av verden⁵⁸. Diakonalt arbeid over landegrensene tar

⁵⁵ Eide, Kvalbein og Hessellund. 2007: 20-22

⁵⁶ Studieplan for mastergrad i diakoni. August 2010-11: 42

⁵⁷ Nordstokke 2010:53

⁵⁸ Wenaas 2001:11

utgangspunkt i lokale menigheter, diakonale institusjoner og organisasjoner – gjennom ulike misjons- og bistandsprosjekter. Mange menigheter samarbeider også med menigheter i andre land. Gjennom en globalisert verden blir gapet mellom rike og fattige land stadig mer synlig, noe som fører til sterkere fokus på de diakonale utfordringene for verdens kirke⁵⁹.

Kirkens Nødhjelps definerer seg selv som “en felleskirkelig diakonal organisasjon for global rettferdighet” og arbeider nettopp med internasjonal diakoni (se kapittel 2.2). Sentralt står kampen mot (menneskeskapte) klimaendringer og kampen mot fattigdom, urettferdighet osv.

3.2.5. Diakoni som dialog og diapraksis

Diakoni og dialog

I “Plan for diakoni i Den norske kirke – En presentasjon”⁶⁰ fremkommer en beskrivelse de ulike former og uttrykksmåter for diakoni. Diakoni kan for eksempel utøves gjennom dialog, gjennom “den gode samtalen” som er preget av gjensidig velvilje, åpenhet og samarbeid⁶¹.

Det er viktig å respektere hverandre og å møte hverandre i dialog som likeverdige partnere uten skjulte hensikter. Dialog er viktig for diakonien, for å skape forandring og samarbeid. Den kan bidra til å gi oss troen på at “vi selv kan gjøre en forskjell” osv.

Dialog vil imidlertid ikke alltid viske ut forskjeller, men kan i noen tilfeller også befeste eller forsterke forskjeller. Dialogen søker imidlertid å finne et ”forsonet mangfold”, slik at vi finner fellesverdier og felles forpliktelser som verden kan bygge videre på i fremtiden på tvers av religion, sosiale forhold, kjønn etc.

Diakoni og diapraksis

Diakonal handling har historisk ført folk med ulik kirketilhørighet sammen i felles arbeid for lidende og marginaliserte. Slikt felles engasjementet for rettferdighet har ofte bidratt til å overvinne religiøse fordommer og til dialog. Diakonien er på denne måten blitt en av grunnpilarene i den økumeniske bevegelsen.

Mens dialog innebærer “å snakke sammen”, innebærer diapraksis en relasjon der “praksis” er det sentrale⁶². Diakoni som diapraksis innebærer en grunnleggende respekt for andre

⁵⁹ Kirkerådet 2008: 7-8

⁶⁰ Johannessen, Jordheim og Korslien, 2009, 23-24

⁶¹ Svare, 2008:7

⁶² Nordstokke, 2010:88-89

kirkesamfunn, annen tro og andre livssyn. Diakonien har respekt for andres verdighet, ut fra troen på at Gud har utrustet alle mennesker med evnen til å gjøre gode handlinger.

Dette betyr ikke at diakonalt arbeid skal forsøke å være “religiøst nøytralt”. Diakonale handlinger er jo en grunnleggende side ved kirkens misjon og oppdrag. Religion kan derfor være til motivasjon og en styrke i dette arbeidet. Respekten for andre (andres religiøse tilhørighet) innebærer å respektere mennesker som tilnærmet tro på det samme som det kirken tror og feirer.

Samarbeid og håp

Et annet aspekt ved diakonalsaksen er at diakonal virksomhet bør skje i samarbeid med andre mennesker “som har god vilje”, ikke uten å involvere andre. Klimaendringene er eksempel på store utfordringer som strekker seg utover hva kirken og diakonien er i stand til å løse på egenhånd. Det er derfor hensiktsmessig å samarbeide med partnere og lokalsamfunn i de ulike landene som er rammet, slik for eksempel Kirkens Nødhjelp arbeider.

Samarbeid er en viktig dimensjon ved den nye diakonidefinisjonen. Dette gjelder samarbeid både i og utenfor menigheten. I Bibelen er det mange bilder på samarbeid. En er “lemmer på en felles kropp” (1. Kor. 12, 12ff) eller “grener på et vintre” (Joh. 15, 1-8) osv. Den økumeniske bevegelse utfordrer diakonien til å stå sammen i troen og anerkjenne samarbeidspartnere, institusjoner og organisasjoner, samt å samarbeide med andre religiøse grupperinger. For ikke å gå på akkord med seg selv og sine verdier er det i denne prosessen blant annet viktig å ha en god dialog.

Håp gjør at mennesker søker seg sammen med andre og motiverer mennesker til å overvinne store hindringer. Samtidig er det i slike situasjoner ofte at nye løsninger oppstår, noe som også preger diakonien. Ved at samfunnet og verden endres, endres også de diakonale utfordringene seg løpende. Den enkelte, menighetene, kirkene nasjonalt og den verdens vide kirke, må derfor også ta denne utviklingen inn over seg.

4. Metode

De utvalgte teoriene som er beskrevet i kapittel 3, og empirien i kapittel 5, er ment å dekke områder som er relevante for senere drøftelse av problemstillingen i kapittel 6. I dette kapitlet beskrives den metode og metodikk som er benyttet i analysen. Det er herunder benyttet utstrakt bruk av dokumentanalyse. Videre er det er benyttet kontaktpersoner (informanter) i

Kirkens Nødhjelp, og det er designet en intervjuguide / spørreundersøkelse for ansatte i Kirkens Nødhjelp med ansvar for aktiviteten i de enkelte landene som omfattes av analysen. Videre er det foretatt en sammenstilling og (kritisk) vurdering av disse dataene med utgangspunkt i vitenskapsteoretiske kriterier, ved bruk av kriterier for reliabilitet og validitet for å vurdere kvalitativ forskning⁶³.

4.1 Dokumentanalyse og kildekritikk

4.1.1 Kirkens Nødhjelps (egne) sentrale dokumenter

Empirien er i stor grad basert på dokumentanalyse. Det er samlet inn og gjennomgått en rekke dokumenter og litteratur for å gi en bredest mulig bakgrunn (kontekst) for analysen og for å kunne vurdere virkningene og konsekvensene av klimaendringer i de utvalgte fattige landene på en ”best mulig” måte i forhold til problemstillingen. I den praktiske delen av arbeidet er det særlig vektlagt å benytte publisert materiale fra Kirkens Nødhjelp, sammen med litteratur fra andre kilder som analyserer Kirkens Nødhjelps diakonale arbeid.

Det finnes land-planer for 2011 – 2015 (femårs strategi) for de forskjellige landene som synliggjør organisasjonens respektive arbeidsmål i de neste fem årene. Kirkens Nødhjelp har også publisert ”narrativ rapport til Norad⁶⁴” som omfatter alle sine programmer og prosjekter samlet for 2010. Disse rapportene gir en evaluering og oppsummering av arbeidet. Det er også anvendt enkelte andre klimarelaterte rapporter fra Kirkens Nødhjelp. Dette materialet er tilgjengelig blant annet på Kirkens Nødhjelps nettsider. Land-planene og rapportene gir en overordnet beskrivelse av Kirkens Nødhjelps aktiviteter og utfordringer i de enkelte land, og videre lages det detaljert materiale for de ulike landene, der Kirkens Nødhjelp opererer.

For å avgrense omfanget av analysen er det valgt, og sett nærmere på, Kirkens Nødhjelps aktivitet i fem forskjellige land. To land i Asia og tre land i Afrika – som alle kan betegnes som fattige land, og hvor store deler av befolkningen lever i fattigdom. De utvalgte landene er: Afghanistan, Eritrea, Etiopia, og Kenya og Vietnam. Disse landene står overfor mange av de samme utfordringene (klimakatastrofer, fattigdom etc.), men de er også på mange måter ulike. Ulikehetene gjenspeiles i de ulike bistandstiltakene. De utvalgte landene viser derfor på en god måte den spennvidden i de ulike tiltakene overfor klimaendringer i fattige land - som Kirkens Nødhjelp arbeider med og står overfor.

⁶³ Repstad 2007:134

⁶⁴ «Norad» er direktoratet for utviklingssamarbeid.

Gjennom land-planene og landrapportene gis detaljerte analyser og oversikter over Kirkens Nødhjelps klimaarbeidet i de ulike landene. Ettersom rammene for denne analysen ikke har gitt anledning til å observere Kirkens Nødhjelps arbeid med klimaprogrammene i praksis (feltstudier), har det stilt store krav til en (kritisk) vurdering av kildene. Det er benyttet kontaktpersoner (informanter) i Kirkens Nødhjelps organisasjon i Norge for å avstemme den foreliggende informasjonen, og det er benyttet andre kilder.

Det er også utarbeidet en intervjuguide/spørreundersøkelse som er rettet mot de i Kirkens Nødhjelp som arbeider med klimaendringer i de utvalgte landene. Dette for å supplere øvrig informasjon og for å fange kvantitativ informasjon, og for å kunne evaluere og validere den omfattende dokumentinformasjonen som foreligger. (Se kapittel 5 for nærmere opplysninger om spørreundersøkelsen). Svarene i spørreundersøkelsen er anonymisert, fordi det dermed kunne forventes at respondentene ville svare noen friere på spørsmålene.

Mange forhold som faller inn under allmennkunnskap, og forhold som naturlig hører inn under andre fag/fagdisipliner, er i denne analysen ikke tatt med. Av plasshensyn er det som er beskrevet om klima, klimaendringer, klimaforhandlinger osv. tatt med for å belyse relevante utfordringer, rettferdighetsaspekter og etiske utfordringer som verden og diakonien står overfor.

4.1.2 Kort om litteratur, forskning og kildekritikk

Det er i denne analysen lagt vekt på å benytte faglitteratur og anerkjente kilder (dvs. bøker, artikler og publiserte fagpublikasjoner), herunder pensumlitteratur. Det er i bruken av denne litteraturen sett nærmere på forskningsbaserte evalueringer og beskrivelser av Kirkens Nødhjelps aktivitet. I tillegg er Kirkens Nødhjelps “egne” publiserte dokumenter benyttet, sammen med de landbaserte strategi- og evalueringsrapportene etc. for de utvalgte landene som analysen tar for seg.

Det er spesielle utfordringer knyttet til kildekritikk og kritisk bruk av dokumentmateriale som eksisterer forut for (og uavhengig av) analysen, slik som Kirkens Nødhjelps egne utarbeidede dokumenter. Dette krever at en må spørre seg: «Hva ligger bak dokumentet?», «Hva har Kirkens Nødhjelp tenkt å oppnå med dokumentet?», «Hvordan påvirkes fremstillingen i dokumentet?»⁶⁵ osv. Disse spørsmålene er sentrale i vurderingen av land-planene, de “narrative rapportene til Norad” og mange av de andre dokumentene som ligger til grunn for

⁶⁵ Repstad 2007:106

analysen. Disse dokumentene er vurderende (normative) kilder⁶⁶, og inneholder holdninger, intensjoner, retningslinjer etc. Styrken med å kunne anvende de landbaserte rapportene (interne og upubliserte dokumenter) er at de ofte er skrevet noe friere i formen, og er mindre preget av bevisste utelatelser etc. Kildebehandlingen muliggjør også i noen grad kryssjekking av opplysninger mellom landrapportene og øvrige dokumenter. Det er viktig at data / kildene ikke tolkes for snevert (narrativisme), og at data heller ikke overtolkes⁶⁷. (Dette er hensyn som tas med i senere drøftelser i kapittel 6).

4.2 Kvalitativ metode – intervju og spørreundersøkelse

4.2.1 Formål

Denne studien tar sikte på å undersøke “Klimaendringer – en diakonal utfordring. Belyst gjennom Kirkens Nødhjelps klimaprogrammer i fattige land”.

Kirkens Nødhjelps klimaprogrammer eksemplifiseres gjennom organisasjonens prosjekter. De ulike prosjektene viser konkrete konsekvenser av arbeidet med klimaendringer, blant annet mangelen på lokal kapasitet i de ulike landene og sårbarheten i lokalsamfunnene overfor klimaendringer. Analysen vurderer mange ulike konsekvenser av klimaendringene i fattige land. De ulike prosjektene setter fokus på lokal tilpasning, lokale behov og mulige lokale tiltak for å møte disse behovene – og viser hvordan lokalsamfunns robusthet kan styrkes og hvordan lokalsamfunns evne til å takle klimaendringer konkret kan forbedres.

4.2.2 Metodevalg – hvorfor kvalitativ metode og kvalitative data?

Det er i denne analysen valgt å benytte *kvalitativ metode*, fordi dette på en best mulig måte bidrar til å møte målene og formålet med analysen. Valg av metode er vanligvis ikke alltid like åpenbart, men kvalitativ metode egner seg ofte i analyser av enkeltmiljøer (eller enkeltland), der målet er en helhetlig beskrivelse av prosesser og særtrekk ved nettopp dette miljøet⁶⁸. Dokumentanalysen er en viktig og nødvendig del av arbeidet med å lage en ramme, en kontekst, for analysen. Det er foretatt samtaler med ansatte i Kirkens Nødhjelp i Norge som har vært til stor nytte for analysen (men som ikke er systematisert her). Videre er det laget en intervjuguide/ spørreundersøkelse rettet mot sentrale nøkkelpersoner (informanter) som arbeider i Kirkens Nødhjelp i de fem utvalgte landene som er omfattet av

⁶⁶ Repstad 2007: 105. Normative vurderende kilder, er det motsatte kognitive kilder, som er mer “objektive” beskrivende kilder.

⁶⁷ Repstad 2007: 114-115

⁶⁸ Repstad 2007:23-24

analysen. Felles for disse landene er at organisasjonen arbeider der med sine klimarelaterte programmer og prosjekter.

Intervjuobjektene har besvart spørsmål i forhold til en intervjuguide eller spørreskjema som er (kun) laget til bruk i denne analysen. Undersøkelsene er ikke basert på et tilfeldig utvalg av mange respondenter eller «enheter»⁶⁹, slik utgangspunktet som oftest er i en kvantitativ undersøkelse. Metodevalget (kvalitativ metode) og utformingen av spørreskjemaet er blant annet begrunnet med at det var ønskelig å rette spørsmålene mot noen få, ikke tilfeldig utvalgte personer. Undersøkelsen er tvert imot spesielt rettet mot utvalgte og sentrale personer i Kirkens Nødhjelps organisasjon med særlig god informasjon om forholdene i de enkelte landene som omfattes av analysen.

En annen viktig årsak til valg av metode var ønsket om å avdekke ulike skjønsmessige forhold og å la den enkelte respondent (intervjuobjekt), eller «enhet», få anledning til utdype og beskrive slike forhold med sine egne ord, heller enn å kvantifisere informasjonen. Mye kvantitativ informasjon er dessuten tilgjengelig i dokumentene fra Kirkens Nødhjelp, og gjennom annet informasjonsmateriale fra norske / utenlandske myndigheter etc.

En tilleggsutfordring var å ta hensyn til at noen av kontaktpersonene hadde (kun) engelsk som arbeidsspråk. Spørsmålene (dataene) i intervjuguiden/ spørreskjemaet ble også bevisst utformet kvalitativt, ikke kvantitativt (for eksempel ved å gradere spørsmålene etter en karakterskala), for å kunne vurdere ut fra svarene om respondentene faktisk hadde forstått spørsmålene. Dette ville eventuelt også gjøre det mulig å stille oppfølgingsspørsmål, både for å kontrollere og validere svarene.

Det var spesielt ønskelig i undersøkelsen å forsøke å få frem ulike særtrekk og egenskaper som skiller aktiviteten i de ulike landene, heller enn å få finne likhetstrekk som i stor grad fremkommer i dokumentanalysen etc. Det var derfor med hensikt ikke laget faste (prekodede) svaralternativer i dette skjemaet, men lagt opp til stor fleksibilitet og at respondentene skulle fylle ut svarene med egne ord⁷⁰. Å benytte et standardisert spørreskjema bidrar imidlertid til å lette klassifiseringen av aktiviteten og informasjon om ulike forhold i henhold til de problemstillingene som analyseres. I tillegg til at det gjennom spørreskjemaene var mulig å hente inn informasjon som ikke var tilgjengelig via de dokumentene som var tilgjengelige.

⁶⁹ Johannessen, 2006:205

⁷⁰ Johannessen, 2006:313

Den metodemessige tilnærmingen og forskningsspørsmålene har endret seg / utviklet seg i løpet av prosessen eller analysen, og kan sies å ha en *hermeneutisk tilnærming*⁷¹ og ⁷².

Fortolkning er et viktig trekk ved kvalitativ analyse, og innebærer at de ulike delene av materialet (dataene) ses i lys av helheten. Dette innebærer at ting settes inn i sammenheng og at det tas stilling til hva som kan trekkes ut av materialet.

4.2.3 Kontaktpersoner i Kirkens Nødhjelp

Gjennom bruk av kontaktpersoner (eller *informanter*) i Kirkens Nødhjelp i Norge har det vært mulig å motta og observere detaljerte og oppdaterte strategi- og evalueringsrapporter for de utvalgte landene i denne analysen, der Kirkens Nødhjelp bedriver sine klimarettede programmer og prosjekter. Likevel gir selvsagt ikke bruken av slike informanter noen garanti for at informasjonen verken er korrekt eller utfyllende nok⁷³.

Nøkkelpersonene har videreformidlet kontakt med prosjekt- eller landkoordinatorene for klimaprogrammene/-prosjektene i de enkelte utvalgte landene som inngår i analysen.

Undersøkelsen har gitt en unik mulighet til å kunne motta detaljert informasjon direkte fra de som arbeider med disse klimaprogrammene/-prosjektene i praksis (dvs. fra de som arbeider med klimaarbeid «ute i felten»). Disse personene var positive til å la seg intervju, eller å besvare spørsmål i henhold til en intervjuguide eller spørreundersøkelse (før innholdet var fastlagt).

Kontaktpersonene i de fem enkeltlandene hadde ulik nasjonalitet, kjønn, religiøs tilknytning og ulik erfaring fra hjelpe-/bistandsarbeid. I analysen er personinformasjon anonymisert og behandlet i henhold til forskningsmessige prinsipper.

4.2.4 Kildekritikk - kritisk vurdering av data og resultater

Forskeren [min] (den som analyserer) sin egen bakgrunn, utdanning, forståelse, religion, overbevisning og fortolkning osv. kan spille en viktig rolle i vurderingen av data, og for vurderingen av den kvalitative analysen. I dokumentanalysen og i vurderingen av dataene fra intervjuer, intervjuguiden/ spørreundersøkelsen er det viktig å vurdere data kritisk med

⁷¹ Johannessen, 2006:313. Muligheten for hva som kunne analyseres, er i noen grad endret underveis i prosessen. Ettersom det er tatt et valg ikke å benytte kvantitativ undersøkelse eller kvantitativ utforming av dataene, er for eksempel spørsmålet om eventuelt å kombinere metoder (metodetriangulering), ikke relevant.

⁷² Repstad 2007:121. En hermeneutisk prosess er en fortolkende prosess og innebærer å se etter allmenne sammenhenger i de observasjonene en gjør.

⁷³ Johannessen 2006:317

utgangspunkt i vitenskapsteoretiske kriterier, i følge Johannessen⁷⁴. I praksis kan det være veldig krevende å være “kritisk” i mange tilfeller. Forskeren skal for eksempel kryssjekke kilder mot hverandre, forsøke å skille mellom “objektiv” informasjon og egne subjektive vurderinger, tenke over hvorfor ting er skrevet som det står i dokumentene, hvorfor informantene/ respondentene svarer som i spørreskjemaet osv. Svarer respondentene slik de gjør nettopp fordi de jobber i Kirkens Nødhjelp? Er svarene påvirket av at de nettopp er ansvarlige for dette landprosjektet? Osv. De metodene som er benyttet i analysen har derfor noen begrensninger og iboende svakheter. Mange av dokumentene som analyseres bygger på (i den empiriske delen) er skrevet av ansatte i Kirkens Nødhjelp. Det kan derfor være vanskelig å finne ut om informasjon skjules, om informasjon er feil / eller om informasjon er påvirket av hvordan organisasjonen selv ønsker å fremstå. Også når det gjelder spørreundersøkelsen er det viktig å tenke “kritisk” på hvem som er respondenter (dvs. hvem som svarer). Det er selvsagt en viss fare for at den informasjonen som fremkommer i spørreskjemaet påvirkes av at det er ansatte i Kirkens Nødhjelp som svarer.

Mer om resultatene fra intervjuene, intervjuguiden / spørreundersøkelsen fremkommer av kapittel 5 og drøftelsene i kapittel 6. For øvrig er sammenvevingen av den teoretisk (kapittel 3) og den empiriske analysen (kapittel 5) en viktig, og en utfordrende del av analysen videre⁷⁵. Dette poenget tas derfor med i drøftelsen i (kapittel 6).

5. Kirkens Nødhjelp klimaprogrammer (empiri)

I dette kapitlet beskrives empirien som ligger til grunn for analysen. Det ses blant annet på hvilke utfordringer Kirkens Nødhjelps prosjekter i Afghanistan, Eritrea, Etiopia, Kenya og Vietnam står overfor. Empirien er basert på Kirkens Nødhjelps landspesifikke strategiplaner, evalueringsdokumenter og andre klimarelaterte dokumenter, utarbeidet av Kirkens Nødhjelp. I tillegg er fremstillingen basert på intervjuer av ansatte i Kirkens Nødhjelp, og en intervjuguide / spørreundersøkelse rettet mot prosjekt- og/eller landansvarlige for de landene som undersøkes. Intervjuguiden / spørreundersøkelsen er utarbeidet på norsk og engelsk. Noe av informasjonen i beskrivelsen av de enkelte landene bygger på svarene fra spørreundersøkelsen. Videre følger et sammendrag av svarene fra spørreundersøkelsen på noen utvalgte spørsmål.

⁷⁴ Johannessen, 2006:233

⁷⁵ Repstad, 2007:143

5.1. Hvordan klimaprogrammer utøves i de utvalgte landene?

5.1.1. Afghanistan

Kort om Afghanistan

Afghanistan (hovedstad: Kabul) er et av verdens fattigste land med ca. 29 millioner innbyggere. Landet har de siste tretti årene vært rammet av krig/borgerkrig, og kvinner har lav sosial status i samfunnet.⁷⁶ Statistikken viser at bare 23 % av befolkningen har adgang til sikkert vann, kun 12 % av befolkningen har adgang til gode sanitærforhold og bare 6 % har adgang til elektrisitet. Mer enn 20 millioner mennesker lever på landsbygda, der jordbruket er hovednæringsvei, og levebrødet er utsatt for natur- og klimarelaterte farer⁷⁷. Klimaendringene utgjør en alvorlig trussel mot store deler av den afghanske befolkningen, selv om den komplekse topografien i Afghanistan innebærer en høy grad av lokale variasjoner.

Nedbøren har sesongmessige og regionale variasjoner, og en rekke sektorer står i fare for å bli påvirket av klimaendringene. Dette gjelder blant annet landbruket og bygdene som vil kunne rammes av tørke og flom, dette kan føre til vannmangel og knapphet på mat, samt at energisektoren preges av alvorlig overforbruk av biobrensel. Nedbryting av miljøet vil igjen føre til et økt antall naturkatastrofer og utgjøre en trussel mot helsen til befolkningen. Videre har klimaendringer innflytelse på kvinners rolle og muligheter, og kan bidra til flere ressurskonflikter i enkelte samfunn.⁷⁸

Solenergi-prosjekt i Afghanistan

Fire av fem personer i Afghanistan bor på landsbygda. De koker mat og varmer vann med trevirke (fra busker og kratt) og planterester mv. De bruker parafin, som stammer fra fossilt brensel (petroleum), til lys i hjemmene sine. Forbrenning av fossilt brensel i husene har alvorlige helsemessige konsekvenser, spesielt for kvinner og barn som i større grad (enn menn) oppholder seg innendørs. Med økende etterspørsel etter trevirke, busker og skog, blir jordsmonnet i økende grad erodert, og det oppstår hyppigere oversvømmelser. Det er et enormt behov for elektrisitet i landets fattige områder, men store avstander og topografien i landet har vært til hinder for utbyggingen av et sentralisert distribusjonsnett for elektrisitet⁷⁹.

I 2005 startet Kirkens Nødhjelp et landlig elektrifiseringsprosjekt i totalt fem provinser i Afghanistan som en del av innsatsen for å bedre livsgrunnlaget til de fattige på landsbygda.

⁷⁶ <http://www.kirkensnodhjelp.no/Arbeidet-vart/Hvor-vi-jobber/Asia/Afghanistan/>

⁷⁷ Afghanistan country plan 2011-2015: 3

⁷⁸ Afghanistan country plan 2011-2015:9

⁷⁹ Tackling climate change –communities making a difference 2009: 4

Det er anslått at Afghanistan har sol mer enn tre hundre dager i året. Derfor er det naturlig å satse på bruk av solenergi, og det beste for samfunnet vil være om systemene kan administreres og kontrolleres lokale innbyggere. Nøkkelen til suksessen har derfor vært at bygdesamfunn, både menn og kvinner, aktivt har blitt involvert i prosjekteringen og selv utgjør en viktig del av beslutningsprosessen⁸⁰.

Kirkens Nødhjelp har derfor i samarbeid med lokale afghanske partnere, satt i gang tiltak. Landsbyboerne har blitt bedt om å velge ut personer, både menn og kvinner, som skal utdannes til solenergi-ingeniører. Lærlingene måtte være unge, fattige og respekterte individer (med et minstekrav til basisutdannelse). Dette er første gang i Afghanistan at kvinner har blitt opplært i solenergi-teknologi. Historisk har afghanske kvinners deltakelse i beslutningsprosesser vært minimal. Det er få fungerende kvinneorganisasjoner eller kvinnebevegelser, og kvinnene har tidligere ikke hatt lov til å organisere eller bevege seg fritt. Nå har imidlertid kvinnelige solenergi-ingeniører fått en viktig posisjon i lokalsamfunnet. Disse kvinnene er blitt rollemodeller, nyter en høyere sosial status, og de har vist at det er mulig å forandre tradisjoner i sine lokalsamfunn.

Prosjektet har medført mange positive resultater, og folk har begynt å tro at utvikling er mulig på områder der ingenting tidligere har skjedd. Prosjektet gir folk mulighet til å håndtere teknologi. Flere tusen hjem har fått lys. Skolebarn kan dermed gjøre lekser på kvelden, og den unge generasjonen blir klar over energi- og miljøspørsmål. Ved å redusere etterspørselen etter drivstoff og trevirke, bidrar prosjektet til å bekjempe flom og jorderosjon. Siden folk ikke lenger brenner tre og parafin i sine hjem, blir nivået av innendørs luftforurensning redusert, og det gir også helsemessige gevinster (færre luftveisproblemer, mindre brannskader etc.)⁸¹.

Prosjektet har på kort tid hatt stor effekt på de berørte menneskenes liv, og er derfor etterspurt av andre avsidesliggende landsbyer, som ikke har tilgang til elektrisitet. I løpet av årene 2005-2009 ble 118 landsbyer og 7805 husstander fullt ut elektrifisert. Rundt 110000 mennesker har hatt fordeler av prosjektet. Det er også etablert 44 verksteder og 84 personer (56 menn og 28 kvinner) er utdannet til solenergi-ingeniører. I disse landsbyene bidro skifte fra å bruke parafin (fossilt brensel) til solenergi (mindre kostnadskrevende) til å forebygge innendørs forurensning og mindre klimagassutslipp⁸². Videre vil Kirkens Nødhjelp arbeide med

⁸⁰ Light and hope for women in Afghanistan- successes form a solar energy project: 1-2

⁸¹ Tackling climate change –communities making a difference 2009: 4-6

⁸² Light and hope for women in Afghanistan- successes form a solar energy project: 4

følgende tema i forbindelse med klimarettferdighet i 2011- 2015: «Klimaarbeid for fornybar energi og utslippsreduksjon», «Levebrød og handel» og «Vann, sanitærforhold og hygiene»⁸³.

5.1.2. Eritrea

Kort om Eritrea

Eritrea har en befolkning på ca. 5,2 millioner mennesker⁸⁴. Over 66 % av befolkningen lever under fattigdomsgrensen⁸⁵. Fattigdommen har flere årsaker, herunder svak økonomisk utvikling og matusikkerhet.

Klimaendringene har ført til miljøødeleggelser og alvorlig reduksjon av skog. Skogdekningen i Eritrea er anslått til mindre enn 1 %, og landbruks- og husdyrproduksjon er lav pga. mangel på vann. Dette har negativ innvirkning på folks levebrød og fører til fattigdom og intern migrasjon (forflytning av mennesker). Jordbruksnæringen utgjør om lag 70 % av den totale produksjonen i Eritrea. 80 % av de som bor på landsbygda forsørger seg gjennom jordbruket, gjennom avlinger og husdyrhold, eller gjennom fiske og fiskeri. Småbønder lever i vedvarende fattigdom og er avhengige av regnvann, og benytter tradisjonelle produksjonsmetoder. Denne kombinasjonen gjør dem svært sårbare for klimaendringer. I normale år kan Eritrea produsere kun 60 % av det kornet de selv trenger. Matvarehjelp er ikke tillatt i Eritrea, selv i de alvorligste tørkeperiodene. Matvareprisene er høye og spesielt barn rapporteres å være alvorlig underernærte.

Om lag 1 av 3 eritreere mangler tilgang til tilstrekkelig vann, på landsbygda er tilgang til rent vann 20 %, men i Zoba Maekel regionen kan andelen komme ned i 11 % (oppdatert statistikk er ikke tilgjengelig). Kvinner og jenter må ofte gå lange avstander for å hente vann – vann som ofte har dårlig kvalitet⁸⁶. I mindre sentrale områder er sanitærforholdene ikke-eksisterende og andelen som har sanitærforhold i landet er 14 %. Eritrea er dermed det landet med dårligst dekningsgrad på sanitære forhold i verden⁸⁷.

Prosjekter i tre ulike regioner – «Three Integrated Development Programmes»

Kirkens Nødhjelp støtter tre integrerte programmer i tre regioner, som innebærer klimatilpasning i tilknytning til «vann- og jordbevaring», «matsikkerhet» og «vann og

⁸³ Afghanistan country plan 2011-2015: 10

⁸⁴ <http://www.landinfo.no/id/575.0>

⁸⁵ Eritrea country plan 2011-2015:3

⁸⁶ Norwegian Church Aid- Eritrea general information 2010: 4-5

⁸⁷ Eritrea country plan 2011-2015:6

sanitærforhold for husholdninger». Det dreier seg om bygging av dammer, såkalte «check-dams», bygging av demninger og diker for kontroll av regnvannet. Det gis også støtte til to planteskoler for henholdsvis dyrking av planter for reskoding og til fruktdyrking. Videre gis det også opplæring i bygging av forbedrede ovner for husholdninger som bruker mindre brensel. Bedre vannkilder for husholdninger skaffes ved drilling (boring) av enkeltstående brønner med håndpumper eller vannsystemer og vannposter for flerhusholdninger. For å drive vannpumpene brukes det for det meste solarenergi. De integrerte programmene hadde sin oppstart i 2009, men bygger (særlig i en region) på et mangeårig engasjement.

Kirkens Nødhjelp har besluttet å avvikle de to klimaprojektene innen utgangen av 2011, som følge av at myndighetene i landet ikke tillater hjelp og vanskeliggjør bistandsarbeid (Kilde: Informanten for Eritrea).

5.1.3. Etiopia

Kort om Etiopia

Etiopia har en befolkning på 85 millioner innbyggere⁸⁸ og en gjennomsnittlig årlig befolkningsvekst på 2,6 %. Ca. 39 % av befolkningen lever under fattigdomsgrensen og kun 2,6 % har tilgang til trygt drikkevann. Kvinner er svært utsatt for giftemål i ung alder, brudekidnapping, seksuelle overgrep og kjønnslemlestelse. Dette berører om lag 73 % av Etiopias kvinner.

Etiopia som et av de mest sårbare landene opplever tørke og flom som følge av endrede mønstre i nedbør og temperatur. Det er begrenset med alternative inntektsmuligheter som sammen med økt befolkningspress, begrenset tilgang til kreditt og informasjon, gjør situasjonen svært krevende. Ifølge FNs utviklingsprogram for klimaendringer i Etiopia, har gjennomsnittlig årlig temperatur i Etiopia økt med 1,3 °C fra 1960-2006, dvs. en økning på 0,28 °C i gjennomsnitt per tiår⁸⁹.

Kirkens Nødhjelp har fire klimaprojekter i samarbeid med lokale parter i Etiopia. Disse prosjektene har som felles mål å fremme generell økonomisk utvikling, gjenopprette den økologiske balansen og å forbedre sosioøkonomiske forhold for folk som bor ved vannskillet. (Nedenfor beskrives kun ett av disse prosjektene nærmere av plasshensyn).

⁸⁸ <http://www.landinfo.no/id/486.0>

⁸⁹ Etiopia country plan 2011-2015: 4-5.

Nærmere om prosjektet for «bærekraftige levekår i Armachiho»

Kirkens Nødhjelp bidrar i EECMY-DASSC-prosjektene⁹⁰ (som har vært i drift i Armachiho siden 1993) til arbeid for bærekraftige levekår. Under de første årene (1993-2000) av programmet ble det i hovedsak fokusert på å utvikle sosial infrastruktur, for eksempel etablering av barneskoler, helsestasjoner og vannforsyning som var tjenester som samfunnet ble borte under borgerkrigene i landet.

I 2001-2004 ble EECMY-DASSC-tiltakene underlagt IRDP⁹¹ som fokuserte på å utvikle sosial infrastruktur og gjennomføre andre tiltak for å redusere fattigdom. Fra 2005 og senere skiftet fokuset mot IFSP⁹², og tiltak for bedre mattilgang (matvaresikkerhet) for sårbare og fattige husholdninger, fokus på hvordan naturressursene skal håndteres og hvordan landbruket kan forbedres, samt fokus på drikkevannsforsyning, hygiene og sanitærforhold.

Jordbruksproduksjonen har vært praktisert i disse områdene i århundrer. Den mangeårige driften av landbruk i området har imidlertid påvirket produktiviteten av avlinger og husdyr. Mange steder er næringsstoffer i jorden vasket bort. Fruktbarheten i jorda blir også forverret ved at planterester og avfall fra kuer mv. brukes som drivstoff, for å dekke familienes energibehov til varme og matlaging, og ved at næringsstoffer ikke pløyes tilbake til jorden.

Befolkningsveksten i prosjektområdet samt i de nærliggende byene har også økt etterspørselen etter skogsprodukter (tre, kull osv.). Den økte etterspørselen har også hindret utbredelsen av skogsområder og ført til ytterligere avskoging av toppen av åser, og dette har utsatt jorda for ennå mer alvorlig erosjon. Nedbørvariasjonen har også påvirket livsgrunnet i mange lokalsamfunn, påvirket hvilke typer avlinger som vokser frem og påvirket produktiviteten.

Hensikten med prosjektet er å fremme matsikkerhet i samfunnet gjennom rehabilitering av naturressurser / miljø og bedre levebødvilkårene for innbyggerne. Men det er også flere andre mål og delmål med prosjektet.

Målene med prosjektet er å øke landbruksproduksjon, produktiviteten og inntekten i samfunnet, i henhold til målsatt nivå i løpet av prosjektperioden (innen utgangen av 2013). Prosjektet har også som mål å gjenopprette den økologiske balansen ved å utnytte, bevare og utvikle naturressursene (på land og i vann etc.) innen utgangen av prosjektperioden. Blant

⁹⁰ EECMY-DASSC: Ethiopian Evangelical Church Mekane Yesus.

⁹¹ IRDP: Integrated Rural Development Activities.

⁹² IFSP: Integrated Food Security Projects.

annet innebærer dette tiltak for en bedre dekning av drikkevannsforsyning og tiltak for å trygge helsemessig atferd (bedre sanitærforhold, hygiene etc.). Prosjektet har også som mål å spre inntekten på flere (sektorer og personer), samt å gjennomføre tiltak som gir økt tilgang på spare- og kredittgivingstjenester. I tillegg er det et prosjektmål å forbedre kunnskapsnivået og å få menneskene til å endre praksis på flere områder. Dette gjelder blant annet tiltak for å håndtere utfordringer knyttet til HIV/AIDS og tiltak som fremmer likestilling etc. (Kilde: Informanten for Etiopia)

5.1.4. Kenya

Kort om Kenya

Kenya har en befolkning på om lag 40,9 millioner mennesker⁹³. 50 % av befolkningen lever under fattigdomsgrensen. 19 % av Kenyas befolkning lever i ekstrem fattigdom (rundt 50 % av disse er kvinner). Om lag 70 % av den totale befolkningen er under 30 år, og landet har høy arbeidsledighet. Fattigdommen og den høye arbeidsledigheten, i kombinasjon med en utsatt sikkerhetsmessig situasjon i landet, utgjør de store utfordringene.

Kenya er i høy grad avhengig av naturressursene, og stor fattigdom og stor ulikhet gjør landet svært sårbare overfor virkningene av klimaendringer. En betydelig andel av den kenyanske befolkningen opplever vedvarende energi-, vann- og matmangel. Kenya har også vært utsatt for en stor økning i tilfeller av ekstremvær, særlig gjennom tørke og flom.

Virkingen av klimaendringene rammer sårbare grupper mest, grupper som ofte er totalt avhengig av naturressurser, eller marginaliserte grupper i urbane områder. Periodiske oversvømmelser og tørke vil også forårsake store makroøkonomiske kostnader. Kostnadene er beregnet til å komme til å utgjøre nesten 3 % av bruttonasjonalprodukt (BNP) hvert år innen 2030 for Kenyas del. I Kenya er landbruk og turismen de dominerende økonomiske sektorene, hvorav begge disse sektorene i stor grad er avhengig av, og er sårbare overfor, klimaendringer. I Kenya har færre enn 5 % av husholdningene på landsbygda tilgang til elektrisitet, mens 95 % er avhengig av ved eller annen biomasse, til matlaging og oppvarming⁹⁴.

Nærmere om «Bioenergi-Jatropha prosjektet»

Kirkens Nødhjelp arbeider med klimatilpasning i Kenya. Det arbeides med produksjon av bioenergi og jordbruksdiversifisering. Dvs. at det ses på alternativer til jordbruksproduksjon

⁹³ <http://www.landinfo.no/id/831.0>

⁹⁴ Kenya+ regional country plan 2011-2015: 3, 5-6.

som er mer bærekraftig, og mer motstandskraftig mot klimaendringer. Ved å benytte væske fra *Jatropha* trærne (kokos) kan lokalsamfunnene i Kenya produsere og få tilgang til nødvendig energi, slik at jordbruksområdene kan utnyttes bedre, noe som kan bidra til å hjelpe mange mennesker ut av fattigdom. *Jatropha*-prosjektet startet i 2007. Det er et samarbeidsprosjekt med LCGA, ESD og ZERO⁹⁵. Utstyret er på plass og de tekniske tilpasningene av dieselgeneratorene som skal utnytte *Jatropha*-trærne er modifisert og tilpasset. Økt tilgang til energi vil bidra til å redusere fattigdommen i lokalsamfunn i Kenya, fordi det gir økte muligheter til å benytte alternative produkter og alternative innsatsvarer.

Ved å erstatte fossile brensel med *Jatropha* vil en få en positiv miljø og klimaeffekt. Ved at *Jatropha* omformes til ren planteolje, som et rent alternativ til fossilt brensel, og som folk flest har råd til, kan lokalsamfunnene forandres. Kirkens Nødhjelps strategi er å mobilisere lokalsamfunn til innsats. Lokalsamfunnene forandres som følge av at det innføres en helt ny jordbruksproduksjon, en alternativ levemåte, en ny energikilde, en ny utfordring med å beherske og transformere den nye energikilden, økt kapasitetsutnyttelse, lokalt eierskap osv.

Videre er det viktig å ta hensyn til de sosiale strukturene i disse lokalsamfunnene. Det er også iverksatt tiltak for å sikre at innføringen av *Jatropha* ikke skal ha negative virkninger på den lokale matvaresikkerheten. Det er derfor innført reguleringer og grenser som gjør at ikke bøndene kan kutte ut all matvareproduksjon til fordel for å legge om hele sin produksjon til produksjon av biobrensel. Disse restriksjonene bidrar til at bøndene sikrer matvareproduksjonen samtidig som den nye energikilden utnyttes og at gevinstene bidrar til å legges til verdien av jordbruket.

Først i 2009 fikk prosjektkomiteen tilstrekkelig med ressurser til å kunne følge opp prosessen med å utvikle *Jatropha*-olje, bygge opp kapasitet og etablere nye bedrifter, samt at det ble etablert et fond for varekjøp. Alle disse prosessene er nå kommet i gang, også omdanningen av lokalsamfunn til å basere seg på fornybare energikilder er i gang. I dag er 1700 bønder med om lag 2000 mål tomt registrert som produsenter av bioenergi. Fra 2007-2009 har 705 bønder startet med *Jatropha*- produksjon på sine gårder med i alt 53771 trær. Beregninger fra Kirkens Nødhjelp viser at ved optimal produksjon vil prosjektet føre til en årlig reduksjon i utslipp med om lag 2500 tonn CO₂ ekvivalenter.

⁹⁵ LCGA: Lamu Cotton Grower Association (Kenya), ESD: Energy of Sustainable Development, i Nairobi (Kenya) og ZERO: Zero Emissions Resource Organisation, en norsk miljøorganisasjon (Norge).

Programmet i Kenya har etablert et suksessfullt pilotprogram mot klimaendringer. Programmet innebærer både utfordringer som har karakter av *fornybar energi og utslippsreduksjon og klimatilpasning*, og virkningene går fra lokalnivå (lokalsamfunn), til nasjonalt nivå og videre til Pan-Afrikansk nivå⁹⁶.

5.1.5. Vietnam

Kort om Vietnam

Vietnam ligger i Sørøst-Asia, og er et land med en befolkning på ca. 89 millioner innbyggere⁹⁷. Over 70 % av Vietnams befolkning bor på landsbygda. Landbrukssektoren sysselsetter om lag 60 % av arbeidsstyrken, men står bare for ca. 20 % av landets bruttonasjonalprodukt (BNP). Mer enn 90 % av Vietnams fattige bor på landsbygda. Flertallet er selvstendig næringsdrivende, uten tilgang til pensjon, trygd eller forsikring i tilfelle tap av inntekt eller eiendeler som følge av naturkatastrofer⁹⁸.

Vietnam er kjent for å være blant de ti landene som er mest ”i faresonen” fra virkningene av klimaendringer. Det er anslått at hvis havet stiger med én meter, vil ca. 11 % av den totale befolkningen i Vietnam bli negativt påvirket. Fattige samfunn i det sentrale Vietnam er svært utsatt for storm og flom, relatert til klimaendringer. Thua Thien-Hue er kjent som en av de provinsene som er mest utsatt for klimaendringer i de siste tiårene. Hvert år opplever denne provinsen katastrofer som flom, tyfoner, storm, stigende havnivå, overspenninger, tørke og ekstrem kulde. Klimaendringene, særlig i form av ekstreme katastrofer, dreper mange mennesker. I en studie ble det funnet at det har vært en temperaturøkning på 1°C i løpet av de siste 30 årene i Thua Thien-Hue. Klimaendringer har resultert i mange negative effekter på levekår og den sosioøkonomiske utviklingen i fattige samfunn og på livene til sårbare grupper som fattige husholdninger, kvinner, barn og etniske minoritetsgrupper⁹⁹.

Klimaprogrammer i Thua Thien Hue provinsen

Kirkens Nødhjelp arbeider/har arbeidet med ulike prosjekter i Vietnam. Et av temaene det arbeides med er å undersøke klimaendringer og kapasitetsbygging (“Climate Change Survey and Capacity Building”) i samarbeid med kommunestyret (“Commune Board of Management”). Det arbeides med områder for å sikre «Levebrød og inntekt», «risikoutsatte fattige», «ulykkesberedskap og respons», «vask-, hygiene- og miljøspørsmål» og «lokale

⁹⁶ Final report 2005-2009:77, Norwegian Church Aid, ACT Alliance

⁹⁷ <http://www.landinfo.no/id/1555.0>

⁹⁸ Vietnam country plan 2011-2015: 4

⁹⁹ NAV-Summary report situation analysis on climate change in Thua Thien-Hua province, Vietnam 2010: 3, 10-11,21

organisasjoner og tiltak» som faller inn under Kirkens Nødhjelps to globale klimaprogrammer¹⁰⁰.

Biogassprosjekt

Biogassprosjekt (fornybar energi) i Thua Thien Hue provinsen er et pilotprosjekt over 2 år (2011-2012). Tradisjonell metode på landsbygda er å bruke avfall («kumøkk») fra landbruket og husdyr - som brensel og drivstoff. Dette bidrar til økte utslipp av klimagasser i atmosfæren. Prosjektet skal gi fornybar energi til fattige familier, kooperativer og private i landbruket. For eksempel gjennom å bygge biogassanlegg, for enkeltfamilier eller flerbruksanlegg. Ved hjelp av effektive energiovner lages det organisk gjødsel fra jordbruksavfall, og biomasse drivstoff fra ris og planterester. Biogass brukes også i landbruksmaskiner.

Bruk av biogass fører til lavt utslipp av karbon og støtter opp om husdyrhold. Flerbruksbiogassanlegg er ny og viktig teknologi. Den gjør det mulig for fattige familier å eie plantekollektivt og gjør det mulig å koble seg til anlegget til en nabo. Prosjektet gir opplæring og bidrar til kapasitetsbygging, og mottakerne kan erstatte fossilt brensel med biobrensel, tradisjonelle ovner byttes til mer effektive ovner osv. Prosjektet bidrar til produksjon av organisk gjødsel (fra jordbruksavfall eller annet avfall). Målet er å redusere utslipp av metan og karbondioksid (drivhusgasser) fra kunstgjødsel og avfall. Men prosjektet bidrar også til fokus på en ”ren” jordbruksproduksjon for bøndene.

Prosjektet har samme mål som Kirkens Nødhjelps globale strategiplan og NAV¹⁰¹s femårige land-plan. Det innføres nye og bedre tekniske løsninger, gjennom etableringen av biogassanlegg. Det vil også arbeides med likestilling og kjønn, som en integrert del av prosjektet. Resultat av prosjektet er at tradisjonell bruk av drivstoff som har høye CO₂-utslipp, erstattes med bærekraftig bioenergi alternativer, hos fattige og marginaliserte husholdninger. Bønder lærer seg bruk av dyrkingsmetoder som bruker lite karbon osv. Resultatene som ventes er lavere levekostnader for de som tar i bruk biogass, og at levekårene blir bedre (Kilde: Informanten for Vietnam).

¹⁰⁰ General information country: Vietnam 2010

¹⁰¹ Kirkens Nødhjelp har arbeidet i Vietnam siden 1994. Lenge samarbeidet de med Diakonia Sverige og Danske Folkekirkens Nødhjelp, under navnet Nordic Assistance to Vietnam (NAV). I dag har de to andre organisasjonene trukket seg ut. Men Kirkens Nødhjelp har beholdt navnet NAV, da dette er blitt godt kjent og de har opparbeidet seg en stor tillit i samfunnet under dette navnet.

5.2. Et sammendrag av svarene fra spørreundersøkelsen

I det følgende gis et sammendrag av informantenes svar på noen utvalgte spørsmål fra spørreundersøkelsen. Det er seks respondenter (informanter) som har besvart undersøkelsen.

Informantene er både kvinner og menn, fra ulike land og har ulik religion. Alle er ansatte i Kirkens Nødhjelp og har prosjekt-/landansvar for de utvalgte landene¹⁰². Informantenes erfaring med bistandsarbeid varierer, men alle har mer enn 10 års samlet erfaring fra bistandsarbeid.

Kjennetegn ved informantene fra Kirken Nødhjelp:

Informant	Prosjektland	Religion	Erfaring i Kirkens nødhjelp
A	Afghanistan	Kristen protestant	4 år (+ 22 år fra annet bistandsarbeid)
Er1	Eritrea	Kristen ortodoks	16 år
Er2	Eritrea	Kristen protestant	25 år
Et	Etiopia	Kristen protestant	14 år
K	Kenya	Ikke oppgitt	7 år (+ 4 år fra annet bistandsarbeid)
V	Vietnam	Buddhist	10 år (+ 3 år fra annet bistandsarbeid)

Tre av informantene har mer enn 20 års erfaring. Den med kortest erfaring i Kirkens Nødhjelp har 4 års erfaring. Tre av informantene er fra Norden og har ansvar for prosjektarbeidet i Afghanistan, Kenya og Eritrea. De andre informantene er fra det landet hvor prosjektet finner sted (Eritrea, Etiopia og Vietnam).

Informantenes hovedarbeidsoppgaver er å lede, koordinere og ta ansvar for klimaendringsprosjektene. De skal også bidra til å koordinere Kirkens Nødhjelp arbeid på global, regionalt og lokalt nivå, og ivareta forholdet til andre organisasjoner mv. På forhånd var det grunn til å forvente at informantene hadde svært god kunnskap om Kirkens Nødhjelp generelt og om prosjektene i det enkelte land som analyseres spesielt, samt at de hadde god kjennskap til Kirkens Nødhjelps prinsippdokumenter, strategiplaner og evalueringsrapporter etc.

5.2.1. Er klimaendringene menneskeskapte?

De fleste av informantene tror at klimaendringene i den regionen eller i det prosjektlandet de arbeider i, er menneskeskapte. En av informantene svarer imidlertid at vedkommende ikke tror at klimaendringene er menneskeskapte, men at utfordringene «må ses i et større regionalt perspektiv». En annen svarer at klimaendringene for en stor del er menneskeskapte, men at

¹⁰² For Eritrea er det to informanter. For de øvrige landene er det en informant for hvert land.

«hele regionen er rammet av tørke, noe som har forskjellige årsaker». De som mener klimaendringene er menneskeskapte, uttrykker for eksempel at:

«Menneskenes aktiviteter fører til økende drivhusgasser. Dette fører til global oppvarming. Og det igjen fører til klimarelaterte hendelser. Omfanget av tyfoner blir mer og mer alvorlige og uventede. Tyfonsesongen er endret, og den kommer tidligere. Nedbøren er også i endring. Mer nedbør om vinteren, men mindre nedbør om sommeren. Dette fører til alvorlige oversvømmelser om vinteren og tørke om sommeren.»

5.2.2. Utfordringer knyttet til klimaprogrammene i de fem landene

- Kamp for rettferdighet (klimarettferdighet)
- Kamp mot fattigdom
- Kamp for kvinners stilling (likestilling)

Kamp for rettferdighet (klimarettferdighet)

A: «Prosjektet bidrar positivt i kampen for rettferdighet (klimarettferdighet). Siden Kirkens Nødhjelp er en respektert utviklingsorganisasjon tror jeg ledelsen i Kirkens Nødhjelp kan spille en aktiv rolle i den politiske debatten både i Norge og på det internasjonale plan».

«Målet med Kirkens Nødhjelps aktivitet er å bidra til å avhjelpe de store klimaproblemene i Afghanistan. Det innebærer blant annet manglende adgang på vann, oversvømmelser (klimasårbarhet), overforbruk av fossile brensel, dårlige vannpumpesystemer etc. Kirkens Nødhjelp i Afghanistan arbeider med å assistere med solenergisystemer, som gir strøm til fastboende og lanterner for nomader, varslingsystemer, avsaltingssystemer, dikebygging langs flodene, diversifisering av landbruksproduksjonen (alternativ landbruksproduksjon), havbruk, mikrokreditter og lån, samt forbedret infrastruktur. Det mest positive resultatet fra prosjektet er at vi/partnerne har lyktes med å få landsbyene til å engasjere seg i de tiltakene vi har planlagt sammen (med noen unntak naturligvis). Det er bærekraften som er en av grunnpilarene i Kirkens Nødhjelps filosofi».

Er1: «Kirkens Nødhjelp er i ferd med å starte opp et klimaprojekt, men vil ikke kunne nå sine mål som følge av at prosjektet fases ut. Prosjektet bidrar imidlertid ikke så mye i kampen for rettferdighet. (På grunn av politisk årsak skal prosjektet avsluttes i desember 2011).»

Er2: «For Eritrea er arbeid i forhold til klima et “være eller ikke være” for folk og land, særlig med tanke på matvaresikkerhet, og for å opprettholde livsgrunnlaget i distriktene. Prosjektenees målsetninger er rettet inn mot klimaendringer og vern av naturen. Når det gjelder klimarettferdighet, er vel bidraget mindre».

Et: «Kirkens Nødhjelp kan bidra gjennom globale nettverk til å påvirke myndighetene i Norge, og i de rike nasjonene i verden til å støtte forebygging og beredskap i utviklingsland. Dette for at de fattige landene skal kunne respondere på klimakatastrofer og bidra til å fremme utslippsreduksjoner og tilpasning av teknologier osv. Mer penger betyr å legge mer innsats i programmer for klimatilpasning og i utslippsreducerende programmer, og til prosjekter. Kirkens Nødhjelp kunne skalere opp sitt engasjement i markedsføringen av utstyr og metoder, diversifisering av husholdningers økonomiske engasjement, tiltak for å fremme vannhøsting og infrastruktur etc.»

K: «Prosjektet bidrar positivt i kampen for rettferdighet (klimarettferdighet). Alene er vi bitte små, men sammen med andre aktører lokale partnere og det globale kirkenettverket kan vi sette tematikken på agendaen og mobilisere slik vi gjør mot COP 15. Kirkens Nødhjelp har opparbeidet seg mye kunnskap og profesjonalitet i forhold til klima, og organisasjonen spiller allerede en rolle nasjonalt og internasjonalt både gjennom programarbeid og gjennom politisk påvirkningsarbeid».

«Det som fremstår som en stor utfordring når det gjelder klimaarbeidet i Kenya er å sikre tilstrekkelig finansiering for å få gjennomført ambisjonene i femårs strategien. I tillegg er det viktig at arbeidet hviler på lokale organisasjoner og strukturer og at eierskapet er lokalt».

V: «Prosjektet bidrar i hovedsak i kampen for klimarettferdighet. Prosjektet bidrar i denne kampen gjennom å bygge opp kapasiteten for partnerne, de lokale myndighetene og lokalbefolkningen, mot klimaendringer. Mitt land er utsatt for naturkatastrofer, og er et av de mest berørte landene av klimaendringene. Prosjektet vil bidra til å redusere klimagassutslipp (drivhusgass) og å bidra til å forsinke prosessen med global oppvarming og konsekvensene av dette. Men bare et begrenset budsjett er en utfordring for prosjektet og for oss».

Kamp mot fattigdom

A: «Prosjektet bidrar i kampen mot fattigdom. Afghanistan er et av verdens fattigste land. Vi fokuserer på de aller fattigste, og det gir «kreditt» i landsbyene. Kirkens Nødhjelp har et godt rykte i offisielle kretser. Vi håper å kunne regne med å få finansiering de kommende årene, og

derved å opprettholde den tillit, vi har bygget opp. Men vårt problem i Afghanistan er spesielt av sikkerhetsmessig karakter, og mangel på sikkerhet er den største utfordringen. Å sikre at de fattigste nås i kommunene er det viktigste for meg, og at staben ikke glemmer hvorfor vi arbeider her. (Det kan være en fare, når vi ikke kan besøke prosjektene pga. mangel på sikkerhet). Men Kirkens Nødhjelp i Afghanistan har en meget dedikert stab, som har arbeidet for Kirkens Nødhjelp i mange år, hvilket er en stor fordel og et tegn på at Kirkens Nødhjelp generelt kan beholde folk. Det er for meg som leder en stor – og nødvendig fordel, hvis vi skal kunne utføre arbeidet ordentlig».

Er1: «Arbeidet er spesielt viktig fordi det endrer levestandarden i kommunen. Prosjektet ville kunne forbedre livet for flere fattige. (Dette fremkommer også av en evalueringsrapport fra eksterne konsulenter). Vi ser også denne effekten ut fra erfaringene vi har fra prosjektet så langt. Dersom Kirkens Nødhjelp i Eritrea hadde fått tilført flere midler ville det ha spilt en stor rolle. Men Kirkens Nødhjelp i denne regionen er i ferd med å fases ut, så det er ikke noen grunn for meg å uttale meg noe om situasjonen fremover».

Er2: «Forbedring av matvaresituasjonen har hatt som mål både å bedre folks levekår og gi inntekter, helsesituasjonen bedres ved et bedret mattilbud, og rent vann og forbedrede sanitærforhold gir grunnlag for bedret helse».

«Men utfordringene er mange. Kirkens Nødhjelp har ikke anledning til å drive operasjonell virksomhet og må arbeide gjennom regjeringspartnere. Det er mange dyktige ansatte blant partnerne, men kapasiteten er likevel lav og byråkratiet skaper unødvendige forsinkelser. Det er mangel på materialer til forskjellige konstruksjoner (sement, stål o.l.), det er importrestriksjoner og store forsinkelser når det gjelder import av vann- og solarutstyr fra utlandet, og det er mangel på drivstoff, vannpumper etc. Det er reiserestriksjoner for utlendinger slik at det nå kan gå måneder mellom hver gang en kommer seg ut av Asmara by i det hele tatt. Samarbeidet på lokalplanet er godt, men fra høyeste politiske plan får NGO¹⁰³-er i stadig stigende grad meldinger om at de ikke er velkomne. For meg personlig har det selvfølgelig bydd på utfordringer i forhold til å navigere i et grumsete politisk terreng, og når det gjelder å lede en stab som sliter med prosjektimplementeringen. Prosjektet var opprinnelig et treårig prosjekt fra 2010- 2013, men vil dessverre bli avsluttet ved utgangen av året».

¹⁰³ NGO: Non-Governmental Organizations, dvs. ikke-statlige organisasjoner.

Et: «Prosjektet bidrar i kampen mot fattigdom gjennom regnvannhøsting, utvikling av systemer for vannforsyning – gjennom boring av brønner, håndgravde brønner eller utvikling av andre vannkilder, samt gjennom å arbeide for bedre sanitærforhold og hygieneutdanning».

K: «Klimavariasjoner/klimaendringer rammer Kenya meget hardt noe vi har fått demonstrert til fulle med den pågående tørkekatastrofen. Særlig hardt går det utover de fattigste deler av befolkningen. Kunnskap og kompetanse om hvordan befolkningen bedre kan ruste seg for å møte klimautfordringene er særdeles viktig (klimatilpasningstiltak), i tillegg til å jobbe for ren energi og reduksjon av klimautslipp. Beslutningspåvirkning, nasjonalt, regional og internasjonalt er særdeles viktig når det gjelder klimaarbeidet. Prosjektet bidrar positivt i kampen mot fattigdom».

V: «Prosjektet startet opp i juni 2011. Prosjektet er et toårig pilotprosjekt, og to år er ikke nok til å se forandringer i lokalsamfunn henholdsvis før og etter Kirkens Nødhjelps involvering. Finansieringen bør være stabil, slik at staben kan følge den femårige land-planen».

Kamp for kvinners stilling (likestilling)

A: «Det som kan ta lang tid i Afghanistan er spørsmålet om kvinners rettigheter. Dette har spesielt sammenheng med generell mangel på formell utdanning. Mangel på utdanning er den aller største barriere for videre utvikling. Kirkens Nødhjelp forsøker å involvere kvinner i alle deler av sine prosjekter, og mange kvinner har deltatt i ”workshops” i forbindelse med vedlikehold av solenergisystemer, vannpumper etc. Men Kirkens Nødhjelp arbeider ikke med utdanning, unntatt alfabetiseringskurser for voksne (ikke for barn). Disse kursene spiller en rolle i forbindelse med opiumsavvenning».

Er1: «Prosjektet bidrar imidlertid bra i forhold til kampen for kvinners rettigheter. Prosjektet bidrar til økt kunnskap og det er egne utviklingsprogram for kvinner der de læres opp til å gjøre inntektsbringende arbeid etc.»

Er2: «Både i henhold til Kirkens Nødhjelps strategier, men også landets politikk, har prosjektene som målsetning å bedre kvinners og barns rettigheter. Kvinner tas med i planlegging av prosjektene (i noe varierende alt ettersom tradisjon og kultur tillater det). Kjønn er et gjennomgående tema på tvers av alt programarbeid – i tillegg til opplysning, opplæring og holdningskapende arbeid i forhold til HIV, AIDS mv. Kvinner er alltid en spesiell målgruppe. Det er en høy prosent av «kvinneledede» husholdninger i landet, dvs. husholdninger bestående av enslige mødre mv.»

Et: «Virkningen av klimaendringer utfordrer primært livet for kvinner og barn. Kvinner er involvert i mange aspekter i husholdningens aktiviteter. Klimaendringene påvirker deres arbeidsbelastning, fordi det i utgangspunktet er kvinner som henter vann, finner ved i skogen, kvinner står for matlaging og passer barn, arbeider i jordbruket etc.

Prosjektet bidrar til mindre arbeidsmengde for kvinner som henter vann over lange avstander, bedre tilgang til rent vann og trygge sanitære forhold. Prosjektet gir bedre mulighet for barn til å delta på skole og gir dem bedre muligheter få et bedre liv og muliggjør en bedre økonomisk handlefrihet».

K: «Prosjektet er fokusert på innsats, og har en klar finansieringsstrategi, i kampen for kvinners/barns rettigheter».

V: «Prosjektet bidrar positivt i forhold til kvinners stilling. Mange kvinner som lever i fattige områder bruker nå biogass for å lage mat. De sparer dermed tid for disse kvinnene i husarbeidet. Derfor nyter mange kvinner godt av prosjektet».

5.2.3. Hvilken betydning har religiøs tilknytning for det diakonale arbeidet?

Det ble i spørreskjemaet stilt tre spørsmål om religiøs tilknytning:

- Hva slags religiøs tilknytning har bistandsmottakerne?
- Tror du religiøs tilknytning har betydning for bistandsarbeidet?
- Kan de oppgavene du utfører gjennom prosjektet ha noen religiøse aspekter ved seg?

(I denne fremstillingen er svarene på de tre spørsmålene slått sammen)

A: Alle bistandsmottakerne er muslimer. Informanten sier at «min religiøse tilknytning bør generelt ikke influere på det bistandsarbeidet som utføres. Bistanden skal gis nøytralt. Alle religiøse holdninger skal respekteres, og ens egen religiøse tilknytning bør etter min mening aldri influere på arbeidet med å forbedre forholdene for de mest utsatte befolkningsgruppene. Alle mine kolleger er meget religiøse muslimer, og de arbeider for en kristen organisasjon. Dette er et eksempel på respekt for hverandres forskjellighet, men samtidig en understreking av de felles levevilkår vi alle lever under og av».

Er1: «Mer enn 85 % av bistandsmottakerne er muslimer og rundt 15 % kristne (katolske, ortodokse og protestanter). Informanten tror ikke religiøs tilknytning har noe å si for arbeidet

vedkommende utfører. Religiøs tilknytning kan ha noe å si, men siden Kirkens Nødhjelp avvikler sin aktivitet i Eritrea ønsker ikke vedkommende å si noe med tanke på fremtiden».

Er2: «Religiøs tilknytning kan, håper jeg, gjøre meg bedre i stand til å forstå og respektere folk med forskjellig trosbakgrunn. Mitt kirkelige ståsted er også del av min drivkraft for å engasjere meg i bistandsarbeid. Etter 2005 kan Kirkens Nødhjelp bare arbeide med partnere som tilhører myndighetene. Bortsett fra at religiøs tilknytning blant målgruppene har vært en utfordring når det gjelder saker som forhold til kjønn (kvinner) og forståelse og holdningsendring når det gjelder HIV, AIDS mv., har ikke religiøs tilknytning vanskeliggjort bistandsarbeidet. Kirkens Nødhjelps Eritrea-kontor har internt religiøse aspekter, enten vi nå er kristne eller muslim. Vi har arbeidet med prinsippdokumentet og Kirkens Nødhjelps «Code of Conduct», og på et mer generelt humanitært grunnlag med «The Humanitarian Accountability Project». Vi sier at det å arbeide i Kirkens Nødhjelp forplikter i vårt arbeid og i forhold til kolleger og i vårt privatliv. Som en kirkelig basert organisasjon har vi ønsket å vise vår solidaritet med det eritreiske folk».

Et: «Både kristne og muslimer praktiserer i prosjektområdet. Kirkens Nødhjelp arbeider i prinsippet og i praksis for global rettferdighet uten å la seg påvirke av religiøs praksis.

Dette er ikke noen faktor som så langt har hindret Kirkens Nødhjelps drift og det har ikke vært noen diskriminering ut fra etnisk tilhørighet. Kirkens Nødhjelp i Etiopia og jeg er godt innforstått med at det vi gjør har en klar humanitær forpliktelse. Vi tror at enhver støtte/hjelp ikke skal være knyttet til religion, etnisitet, farge eller klasseproblemer».

K: «Innenfor klimaarbeidet arbeider Kirkens Nødhjelp via lokal CBO¹⁰⁴-er, og ulike kirke- og trossamfunn. Befolkningen vi jobber med er både kristne og muslimer. I Mandera (Nord-Øst Kenya) arbeider vi gjennom en lokal organisasjon kalt RACIDA¹⁰⁵ hvor medarbeiderne er muslimer og hvor vi arbeider mot en befolkning som i all hovedsak er muslimer. I Kirkens Nødhjelp sier vi at vårt komparative fortrinn er at vi arbeider gjennom kirke- og trossamfunn som har store nettverk og som når ut bredt til store deler av befolkningen. Kirkens Nødhjelps Human Dignity Triangle ligger i bunn for all assistanse».

¹⁰⁴ CBO: Community Based Organisations.

¹⁰⁵ RACIDA: Rural Agency for Community Development & Assistance.

V: I forhold til religion domineres Vietnam av Buddhisme. Informanten sier at ingen ting i bistandsarbeidet er relatert til religiøse aspekter. «Jeg setter stor pris på den deltakende tilnærming Kirkens Nødhjelp har så vel som organisasjonens åpenhet. Dette gjør at mitt engasjement for de fattige forblir uendret».

6. Drøfting

I dette kapitlet drøftes noen sentrale spørsmål knyttet til problemstillingen: “Klimaendringer - en diakonal utfordring. Belyst gjennom Kirkens Nødhjelps klimaprogrammer i fattige land”. I analysen benyttes kapitlene 1-5 om innledning, bakgrunn, teori, metode og empiri.

Drøftelsen er knyttet til følgende spørsmål:

- Er klimaendringene menneskeskapte?
- Hvilke utfordringer er knyttet til klimaprogrammene i de fem landene?
 - Kamp for rettferdighet (klimarettferdighet)
 - Kamp for fattigdom
 - Kamp for kvinners stilling (likestilling)
- Hvilken betydning har religiøs tilhørighet for det diakonale arbeidet?

6.1. Er klimaendringene menneskeskapte?

6.1.1 Troen på menneskeskapte klimaendringer – et sentralt tema

I kapittel 2.1.1 stilles det spørsmål om “hva mener vi med klimaendringer”? Svaret kan i korthet oppsummeres gjennom uttrykket “varmere, villere og våtere”. Klimaendringer gir seg utslag i økt global oppvarming og et villere og varmere klima på jorden, med mer ekstremvær og flere naturkatastrofer i form av:

- Mer nedbør, smelting av isbreer, stigende havnivåer, flere stormer, mer flom og oversvømmelser, på steder der dette allerede er problematisk.
- Mer tørke (og mangel på nedbør) på steder der dette allerede er problematisk.

Mange, men ikke alle, tror at klimaendringene er menneskeskapte. Men klimaendringer er her allerede, og skjer nå! FNs klimapanel har vist at (kapittel 2.1.1) utslipp av klimagasser eller drivhusgasser (der CO₂ er den viktigste) er hovedårsaken til klimaendringene. Det er utviklingen i rike land som dominerer utviklingen i utslipp av klimagasser og noen viser til rike lands «grådighetskultur» (kapittel 3.2.2) eller forbrukerkultur som en av årsakene. Denne

utviklingen er særlig markant siden den industrielle utviklingen i verden startet. Økt økonomisk vekst, økt produksjon og økt forbruk er de viktigste drivkreftene.

Utgangspunktet for Kirkens Nødhjelps offisielle syn er også at klimaendringene er menneskeskapte. Dette fremkommer for eksempel i dokumentet Kirkens Nødhjelp Politisk Plattform (2009-2013:28) og prinsippdokumentet (2008:9).

Fra spørreundersøkelsen blant de ansatte i Kirkens Nødhjelp (kapittel 5.2) ser vi at også de fleste av informantene tror at klimaendringene er menneskeskapte. To av informantene svarer imidlertid at klimaendringene som det arbeides med i deres prosjekt, helt eller delvis har andre årsaker. (Med et forbehold om at informantene har oppfattet spørsmålet riktig). De to informantene som svarte at klimaendringene ikke (helt eller delvis) er menneskeskapte, har dermed et avvikende syn i forhold til Kirkens Nødhjelps offisielle syn. Men det er organisasjonens offisielle syn som her er det avgjørende, uansett hva informantene individuelt har svart (kapittel 5.2.1).

Fra en undersøkelse som er gjengitt av Human Development Report 2007/2008 svarer om lag fire av ti amerikanere at menneskelig aktivitet er årsaken til den globale oppvarmingen, mens omtrent like mange svarer enten at de tror at oppvarmingen følger av «naturlige» mønstre i jordens klimasystem (21 prosent) eller at det *ikke* finnes bevis for global oppvarming (20 prosent). Bare om lag 22 % av britene ser klimaendringer som “et av de største spørsmålene i verden akkurat nå”. I noen europeiske land er offentlige holdninger preget av en ekstraordinær pessimisme. For eksempel varierer andelen av folk som vil “stoppe klimaendringene” mellom 5-11 prosent. Fire av ti personer i Tyskland sier også at det ikke engang er verdt å prøve å gjøre noe, fordi ingenting kan gjøres. Alt dette tyder på et stort behov for større vekt på offentlig utdanning og kampanjer (HDR, 2007/2008: 66-67).

Undersøkelser har også vist at det er skepsis blant nordmenn til spørsmålet om klimaendringene er menneskeskapte. Blant annet viste en undersøkelse av CICERO (2009) at om lag 1 av 5 nordmenn ikke tror på menneskeskapte klimaendringer. Årsaken til at nordmenn ikke synes å ta klimaendringene på alvor, skyldes blant annet at enkelte politikere har uttrykt tvil om at klimaendringene er menneskeskapte¹⁰⁶.

De som ikke mener klimaendringene er menneskeskapte peker på andre “naturlige” årsaker utenfor jorden, for eksempel endringer i jordens bane rundt solen, meteornedslag, eller endret

¹⁰⁶ <http://www.cicero.uio.no/webnews/index.aspx?id=11211>

aktivitet i solsystemet etc. Andre hevder at klimaendringene skyldes interne prosesser på jorden, for eksempel vulkanutbrudd eller “tilfeldige” klimavariasjoner, og at det ikke finnes nok vitenskapelig grunnlag for å hevde at klimaendringene er menneskeskapte.

Så lenge noen tror at klimaendringene ikke er menneskeskapte, er det behov for bedre kunnskap, dokumentasjon og informasjon om klimaendringer i den videre kampen mot klimaendringer. Media er den viktigste kilden til informasjon for allmennheten når det gjelder klimaendringer. Mediene har derfor en sentral rolle i forhold til å informere og endre holdningene i opinionen. Mediene har i hovedsak vært flinke til å rapportere om klimakatastrofene, hva slags katastrofer ulike land står overfor og konsekvenser, men mediene fokuserer for sjelden på hvilke årsaker som ligger bak disse klimakatastrofene. Gitt den enorme betydningen klimaendringene har for folk og for verden, har mediene en svært stor og betydningsfull oppgave. Mediene skal også følge med på myndighetenes handlinger (og eventuelt manglende handlinger) i de ulike landene samt passe på at politikerne må stå ansvarlige for sine beslutninger.

6.1.2 Diakonale perspektiv

Spørsmålet om klimaendringene er menneskeskapte, er sentralt i forhold til å svare på “hva har klima og klimaendringer med diakoni å gjøre?”. Bakgrunnen for at Kirken (diakonien) og diakonale organisasjoner (som for eksempel Kirkens Nødhjelp) skal eller bør arbeide for å finne løsninger på klimautfordringene, bygger blant annet på troen på at klimaendringene er menneskeskapte. Dette er derfor et viktig spørsmål.

Den amerikanske teologen McFague (2010) er sentral innenfor klima- og økoteologi (kapittel 3.1.1), og mener det er åpenbart at teologien må forholde seg til utfordringene knyttet til global oppvarming. Teologien skal være med å bidra i forhold til klimaforandringene, og hjelpe til med å gi nye svar på spørsmålene om: “hvem er Gud?”, “hvem er vi?” og “hvordan skal vi leve?”. Allerede i Whites (1967) artikkel om «The Historical Roots of Our Ecological Crises», som regnes som startpunktet for økoteologien, ble det stilt spørsmål «om menneskene kan gjøre som de vil på jorden?».

Gjennom skapelseshistorien skapte Gud naturen i de første fem dagene, og «Gud så at det var godt». Mennesket ble skapt i Guds bilde den sjette dagen. Mennesket er den eneste skapning som er skapt i Guds bilde, men dette kan ikke endre synet på at mennesket er skapt av Gud, på samme måte som de andre dyrene og plantene. Skapelsesberetningen kan ut fra økologiske

perspektiver i Bibelen tolkes som at alt Gud har skapt henger sammen (menneskene, naturen, økosystemene, den gjensidige avhengigheten mellom artene osv.), og alt Gud har skapt har en «egenverdi». Alt Gud har skapt må forstås som at det har en hensikt og at det er en bevisst plan bak, og ut fra at skaperverket har et evighetsperspektiv (kapittel 3.1.2).

Ordet «skaper» benyttes i bibelsk sammenheng synonymt med Gud (Skaperen). Men gjennom sin skapelsesplan (skapelseshistorien) skapte ikke Gud klimaendringene. Videre er det i Bibelen ikke beskrevet noe om at Gud vil ødelegge jorden, «alt Han har skapt er godt». Troen på at klimaendringene er menneskeskapt, er derfor det samme som troen på at klimaendringene ikke er skapt av Gud. Klimaendringene er ikke av «det gode», men er tvert i mot ødeleggende for skaperverket. Selve begrepet «menneskeskapt» betyr her på mange måter det motsatte av å være skapt av Gud.

Menneskeskapt klimaendringer innebærer derfor på en måte at mennesket “*ser på seg selv som herre*” over Guds skaperverk. Dette er urett mot Gud. Mennesket er skapt av Gud og til Gud. Men mennesket *er* ikke selv Gud, og kan ikke gjøre med naturen som vi selv vil.

Et grunnleggende perspektiv i hele Bibelen er imidlertid at Gud som jordens skaper, også er dens eier. Det betyr at jorden er «Guds bolig», og at mennesket bare får lov til å leve og å bo der. Menneskene kan ikke gjøre som vi vil, fordi jorden er en bolig som eies av andre. Mennesket er skapt i Guds bilde, og vi har en særstilling som husholder og gartner som passer på Guds bolig. Menneskets oppgave er å forvalte ressursene i Guds skaperverk, disse ressursene inkluderer også klima. Det betyr at Guds oppdrag til mennesket er å ta klima på alvor, redusere utslipp og å balansere miljøet på jorden, slik at jorden holdes «ren» og alle skapninger kan overleve.

Plan for diakoni i Den norske kirke (2007) beskriver «vern om skaperverket» som en del av arbeidsområdene innenfor diakonal praksis. «*Vern om skaperverket er en del av Guds forvalteroppdrag og innebærer et ansvar for å bevare hele skaperverkets integritet*» (Kirkerådet, 2008: 6).

Kirkens Nødhjelp har gjennom å inkludere klimaprogrammene som en del av sin strategi gjort seg både aktuell og relevant. Dette gjennom arbeidet med tiltak for «utslippsreduksjon og fornybar energi», samt «klimatilpasning». Kampen mot menneskeskapt klimaendringer kan derfor ikke vente, fordi vi ikke kan ødelegge jorden som vi alle lever på. Videre må vi alle bidra til «å ta vare på» jorden! Alle kirkens medlemmer og ansatte i diakonale organisasjoner

mv. bør også bidra til at klimaendringer løftes opp som tema i den politiske debatten. Det kan imidlertid tenkes ulike strategier for å få frem budskapet om at klimaendringene er menneskeskapt og for å løse klimautfordringene.

6.2 *Utfordringer knyttet til klimaprogrammene i fem utvalgte land*

I kapittel 5 er det blant annet beskrevet nærmere om hvilke klimarelaterte utfordringer Kirkens Nødhjelp arbeider med i de ulike landene som inngår i analysen. De ulike landene (Afghanistan, Eritrea, Etiopia, Kenya og Vietnam) har alle store utfordringer. Diakonien utfordres av klimaendringene på mange måter. Klimaendringen førte derfor til at definisjonen i Plan for diakoni (2007) ble endret, noe som gjorde det tydeligere at diakoni i tillegg til «nestekjærlighet» også omfatter «vern om skaperverket» og «kamp for rettferdighet» etc.

Dette gjør at innholdet i disse begrepene må vurderes på nytt. Selv om «rettferdighetsbegrepet» i diakonidefinisjonen må tenkes på «i vid forstand», brukes begrepet i denne analysen i hovedsak synonymt med «klimarettferdighet».

6.2.1 Spesielle utfordringer i de ulike landene

Kirkens Nødhjelp står overfor spesielle utfordringer gjennom sitt diakonale arbeid med de ulike prosjektene i de fattige landene som analyseres. De utfordringene som fremkommer kan grupperes under følgende temaer:

- Rettferdighet (klimarettferdighet)
- Fattigdom
- Kvinnens stilling (likestilling)

Spesielle utfordringer i de enkelte landene er beskrevet i kapittel 5 (gjennom klimaprogrammene og spørreskjemaene). I noen av landene er utfordringene veldig synlige som i Afghanistan, Eritrea og Kenya, og er nært knyttet til krig, konflikt og politiske forhold. I andre land kan utfordringene være mindre synlige, men likevel viktige. Dette viser også at «ufred» i verden er en viktig utfordring i forhold til diakonalt arbeid og en utfordring for diakonien generelt.

6.2.2 Kamp for rettferdighet (klimarettferdighet)

“Rettferdighet er i utgangspunktet et allment prinsipp og et hovedtema i etikken. Alle har ideer om hva som er rettferdig og urettferdig”.¹⁰⁷ Rettferdighet brukes av mange ulike grupper og ulike definisjoner blant for eksempel jurister, økonomer, teologer, filosofer etc., og det finnes mange former¹⁰⁸.

I denne analysen ses det på Guds rettferdighet. Dette innebærer at Gud er verdens skaper, Gud styrer verden som en rettferdig verdenshersker (1. Mos. 18). Troen på Guds rettferdighet er et av grunnprinsippene for diakonien. Bibelens tekst (Amos 8,4-7) er et viktig utgangspunkt for rettferdighetstenkningen som fremkommer, hvor det slås fast at Gud er forsvareren og hjelper de fattige til sin rett. Det er krevende å gi en «objektiv» virkelighetsbeskrivelse av situasjonen i verden i forhold til klimaendringer, og det er ikke åpenbart hva som menes med «rettferdighet» mellom rike og fattige land. I denne analysen benyttes i hovedsak begrepet «klimarettferdighet» (som nevnt i innledningen), og rettferdighet mellom rike og fattige land, synonymt med «rettferdighet». «Diakonidefinisjonen» er omtalt i kapittel 3.2.2. Gjennom «klima- og økoteologi», «økodiakoni» og «internasjonal diakoni» introduseres nye tanker som kaster nytt lys over definisjonen av diakoni, og hva som skal menes med «vern av skaperverket» og «kamp for rettferdighet».

Urettferdighet som følge av klimaendringer

I kapittel 2.1.2 beskrives årsakene til klimaendringene, og det vises til at blant annet FNs klimapanel har dokumentert at de rike landene (siden den industrielle utviklingen startet) har stått for størstedelen av utslippene, og at de fortsatt har den sterkeste veksten i utlipp av klimagasser (herunder CO₂) i verden. Det er som oftest de aller fattigste og mest marginaliserte i de fattigste landene som rammes aller hardest. Videre påvirkes mat- og vannsikkerheten (kapittel 2.1.3) og sanitære forhold i fattige land av klimaendringene. Dette sammen med dårlig kunnskap om hygiene påvirker helse- og sykdomssituasjonen i disse landene. Dette fører til global urettferdighet ved at innbyggerne i rike land kan beskyttet seg mot klimaendringene, mens fattige, sårbare og sultne i fattige land rammes.

Tilgang til elektrisitet er viktig for den økonomiske utviklingen

Elektrisitet er ofte en forutsetning for økonomisk utvikling. Sysselsetting, inntekt og velstand i samfunnet bygger på bruk av energi og elektroniske hjelpemidler. I de fleste rike land tas

¹⁰⁷ Johannessen, Jordheim og Korslien, 2009:120.

¹⁰⁸ Johannessen (2007:150).

tilgangen til elektrisitet for gitt. Enhver arbeidsplass bruker elektrisitet, og hjemmene i rike land er fylt med mer eller mindre nødvendige elektroniske artikler. For eksempel lys, varmtvannsberedere, komfyrer, kjøleskap også videre. Og barnedødeligheten i rike land er lav på grunn av høy levestandard.

I utviklingsland derimot mangler rundt 2,5 milliarder mennesker tilgang på elektrisitet. For eksempel mangler 94 % av den samlede befolkningen i Afghanistan tilgang til elektrisitet, og er tvunget til å bruke ikke-fornybar energi til matlaging osv. Innendørs luftforurensning som følge av dette, tar mange liv og er av de viktigste årsakene til luftveisinfeksjoner og lungebetennelse mv. hos barn. Det hevdes at 1,5 millioner mennesker hvert år dør som følge av dette, mer enn halvparten av dem er under fem år (HDR, 2007/2008: 45).

Hvordan skal urettferdighet mellom rike og fattige land løses?

Rike land har et spesielt ansvar - kostnadene ved "jakten" på økonomisk vekst har etter hvert fått mange nye dimensjoner. Økonomisk vekst i rike land bidrar ikke lenger bare til økt inntekt og velstand, men til en økende grad av overforbruk, miljøforurensning og urettferdig fordeling i mange land. Alle mennesker (i alle land) er avhengig av mat, vann og luft for å overleve. Særlig tydelig blir dette når en ser hvordan klimaendringene fører til alvorlig vann- og matmangel i enkelte samfunn (i fattige land). Verdens fattige land rammes sterkest, samtidig som de har liten skyld i klimautslippene selv.

Kirkens Nødhjelp utøver internasjonal diakoni

Internasjonal diakoni er en del av oppdraget til diakonale organisasjoner (for eksempel Kirkens Nødhjelp) og handler i hovedsak om å lindre nød og å fremme rettferdighet på tvers av geografiske og andre skillelinjer. Klimaendringer skyldes som oftest urett og ufred for fattigland i dag. Internasjonal diakoni skal bidra til å redusere det voksende skillet mellom rike og fattige i verden. Kirkens Nødhjelp arbeider for rettferdighet, fred og for å fremme respekt for skaperverket. Ved å engasjere seg i ulike bistandsprosjekter arbeides det med å løse de store globale utfordringene blant annet gjennom å samarbeide med andre lands myndigheter og organisasjoner mv.¹⁰⁹

I prinsippdokumentet (2008) fremkommer det at Kirkens Nødhjelp er en diakonal organisasjon for global rettferdighet. I følge den globale strategiplanen, er klimarettferdighet ett av de fem viktigste arbeidsområdene for Kirkens Nødhjelp. Klimarettferdighet har to

¹⁰⁹ Nordstokke, 2002:18

globale programmer innen henholdsvis «fornybar energi og utslippsreduksjon» og «klimatilpasning» som arbeider i en rekke fattige land.

Hva er i fattige lands interesse? I følge Kirkens Nødhjelp er tilgang på energi en klar forutsetning for utvikling og velstandsøkning i fattige land. Uten satsing på moderne energi er det ikke mulig for fattige land å oppnå FNs tusenårsmål¹¹⁰. I følge FNs utviklingsprogram må 1,3 milliarder mennesker sikres elektrisitet innen 2015 om antall fattige i verden skal halveres. Men det er også viktig for de fattige landene at den globale oppvarmingen ikke øker. For at verden skal komme på rett spor må den rike delen av verden fase ut sin store bruk av fossile brensel, gjennom mer bruk av fornybar energi og utslippsreduksjon. Samtidig må tilgangen på energi i fattige land økes vesentlig og på en bærekraftig måte.¹¹¹

Kirkens Nødhjelps solenergiprojekt i Afghanistan er et eksempel på internasjonal diakoni og på tiltak som kan bidra til en slik utvikling. Prosjektet har vart i mange år og rundt 110000 personer har hatt nytte av prosjektet. Målet med prosjektet er å sikre bedre tilgang på vann og forbedre vannpumpesystemer, samt iverksette tiltak mot oversvømmelser, overforbruk av fossile brensel, dårlige vannpumpesystemer etc. Det arbeides derfor med å få på plass solenergisystemer, som gir strøm til fastboende, lanterner til nomader og som kan drive varslingssystemer og avsaltingssystemer. I tillegg arbeides det med dikebygging langs flodene og tiltak for diversifisering av landbruksproduksjonen (etablere alternativer til landbruksproduksjon), havbruk, mikrokreditter og lån, samt med tiltak for bedre infrastruktur.

Prosjektet bidrar til bedre livsvilkår for fattige lokalsamfunn, forbedre kvinners stilling og til å vise respekt. Ved at prosjektene involverer utdanning av kvinner til solenergi-ingeniører økes bl.a. deres status, gir kvinner følelse av likeverd og gir befolkningen bedre tilgang til rent vann og økte inntektsmuligheter. Arbeidet er knyttet mot lokale samarbeidspartnere. Ved å gi befolkningen tilgang til fornybar energi og opplæring i vedlikehold, bidrar prosjektet til å gi ”hjelp til selvhjelp”. Dette er dermed resultater av diakonalt arbeid.

Kirkens Nødhjelps solenergiprojekt i Afghanistan bidrar på mange måter til økt rettferdighet. Flere tusen hjem har fått lys. Barn får på landsbygdene økte muligheter til å gjøre lekser ved at husholdningene elektrifiseres. Prosjektet gir mulighet for både menn og kvinner, som utdannes til lokale solenergiingeniører. Siden folk ikke lenger brenner tre og parafin i sin hjem, blir nivået av innendørs luftforurensning redusert, og det gir helsemessige gevinster.

¹¹⁰ Human Development Report 2007/2008: «FNs tusenårsmål er å halvere antall fattige i verden».

¹¹¹ Kirken Nødhjelp. Notat om energiposisjon, side 2.

Videre gir dette mulighet for økt «sjanselighet»¹¹². Kirkens Nødhjelps klimaprogrammer bidrar derfor i kampen for rettferdighet (klimarettferdighet) mellom fattige og rike land.

Diakonien møter flere utfordringer i dag og vil støte på mange nye utfordringer i tiden fremover, særlig er det derfor viktig med et fokus på internasjonalt klimasamarbeid og nye internasjonale (globale) forpliktende klimaavtaler, samt på behovet for en tilstrekkelig og stabil finansiering over tid av denne aktiviteten.

Internasjonale klimaavtaler

Den internasjonale miljøtraktaten UNFCCC¹¹³ ble utformet på FNs konferanse om miljø og utvikling (UNCED¹¹⁴) i Rio de Janeiro (Brasil) i 1992, der formålet var å stabilisere konsentrasjon av klimagasser i atmosfæren. Denne traktaten var imidlertid ikke rettslig bindende. Først ved Kyoto-protokollen fra 1997 ble det etablert en juridisk bindende forpliktelse som innebar at industriland måtte redusere sine klimagassutslipp. Det har vært arrangert årlige klimatoppmøter COP¹¹⁵ siden 1995. I forkant av COP 15 i København 2009 var det stilt høye forventninger¹¹⁶ fra miljø- og klimatilhengere i mange land. Men Københavnmøtet resulterte ikke i noen ny forpliktende klimaavtale. Heller ikke COP 16 i Cancún (Mexico) i 2010 endte med en ny avtale. (Neste klimatoppmøte er COP 17 i Durban i Sør-Afrika senere i 2011¹¹⁷).

En global forpliktende klimaavtale kan uansett ikke erstatte Kirkens Nødhjelps innsats. En avtale vil gi en overordnet ramme for maksimalt utslippsnivå i de enkelte land, men vil også kreve flere detaljerte regler senere. I tillegg må Kirkens Nødhjelp og alle andre som arbeider med klimautfordringene fortsette med dette arbeidet, som har et så enormt omfang.

En utfordring er at USA ikke har vært villige til å forplikte seg, og det er uenighet om juridisk form. I tillegg ønsker heller ikke andre store industriland som Canada og Japan å forplikte seg, uten at de store utviklingslandene også forplikter seg tilsvarende¹¹⁸. Videre er de store

¹¹² John Rawls: sjanselighetsprinsippet- gjelder sjanselighet eller prinsippet om like muligheter. Tap av muligheter har ofte alvorlige følger. Jf. Johannessen/2009: 127.

¹¹³ UNFCCC: The United Nations Framework Convention on Climate Change.

¹¹⁴ UNCED: United Nations Conference on Environment and Development.

¹¹⁵ COP: Conferences of the Parties.

¹¹⁶ Det var særlig knyttet spenning til USAs president Barack Obamas deltakelse. USA har foreløpig ikke ønsket å signere en forpliktende avtale. Jf. Hans Morten Haugen (2008:76).

¹¹⁷ COP 17 i Durban i Sør-Afrika arrangeres 28.11-09.12.2011.

¹¹⁸ Norges Naturvernforbund (2010), "Notat – Kan Kyotoavtalen redde klimaforhandlingene?"

utviklingslandene (Kina, India, Brasil og Sør-Afrika) som nå opplever sterk økonomisk vekst opptatt av at en ny klimaavtale ikke skal bli “urettferdig”¹¹⁹.

Verden har de siste årene opplevd økt frykt for jordens bærekraft og eksistens av andre grunner, for eksempel gjennom jordskjelvet i Japan i 2011. Skader på atomkraftverkene i Fukushima, har økt faren for atomkatastrofer, forurensing og utslipp av ikke-nedbrytbare stoffer. Det kan gå ut over livet i havet og noen er bekymret for at også Norge¹²⁰ kan bli rammet. Selv om det i dag er fattige land som rammes hardest av klimaendringene, vil også rike land i sterkere grad bli rammet om utviklingen fortsetter. Vi må huske at vi bare har en verden!

Kyotoavtalen utløper i 2012. Dersom vi skal hindre klimaendringer, som nevnes som den alvorligste trusselen verden noen gang har stått overfor, er det behov for en bindende internasjonal klimaavtale. Responen på klimaendringene har hittil stort sett bestått av ukoordinert lokal, nasjonal og internasjonal innsats. Lokale tiltak omfatter omregulering til “grønne” byer og bruk av lavkarbon-drivstoff i offentlige transportmidler osv. Nasjonale tiltak omfatter frivillige forpliktelser om å redusere utslippene. Og internasjonal innsats har vært begrenset mht. finansiering for å redusere klimagassutslippene. Derfor er det lite sannsynlig at de store utfordringene som følge av globale klimaendringer kan stoppes. Uten store reformer og tiltak ser det dårlig ut: «De globale klimagassutslippene øker og 1,6 milliarder mennesker mangler fortsatt tilgang til moderne energitjenester» (HDR, 2010:110). Det er derfor viktig å få på plass en ny forpliktende klimaavtale.

Hva er en “rettferdig” finansieringsmodell?

Det er en utfordring å oppnå enighet om en ”rettferdig”¹²¹ finansieringsmodell. Enigheten på klimatoppmøtet i København i 2009 og i Cancún i 2010 innebærer at rike land forplikter seg til å bidra med 10 milliarder USD i året fra 2010-2012. Deretter skal finansieringen trappes opp til 100 milliarder dollar hvert år fra 2020 og fremover. Dette skal være “nye og

¹¹⁹ Kirkens Nødhjelp – Notat om energiposisjon, s5

¹²⁰ I Bergens Tidene 22. 03.2011 reiser forskerne Hilde Heldal og Bjørn Ådlandsvik ved Havforskningsinstituttet, spørsmålet ”om radioaktive utslipp Japan kan forurense norsk fisk og sjømat?” og de tar til orde for at nivået av slike utslipp i havet må overvåkes.

¹²¹ <http://engasjert.kirkensnodhjelp.no/tema/rettferdig-klima>. Med ”rettferdig klimaavtale” mener Kirkens Nødhjelp at de landene som har sluppet ut mest, bør betale mest. Samtidig som fattige land også har rett til videre utvikling og på støtte for å gå over til ren energi.

addisjonelle penger”, men landene har ulik oppfatning av hva dette egentlig betyr¹²². Videre skal det være “balanse” mellom tiltak for henholdsvis utslippsreduksjon og klimatilpasning.

Om lag 80 % av klimafinansieringen globalt brukes på ”utslippsreducerende” tiltak, og ca. 20 % på ”klimatilpasning”. (Norge bruker om lag 90 % på tiltak for utslippsreduksjon og 10 % på tiltak for klimatilpasning). En av grunnene til at de rike landene bruker mest penger på utslippsreducerende tiltak, kan være at de har større egeninteresse av slike tiltak. Fordelingen mellom typen tiltak som finansieres, bør derfor være tema i den globale (og nasjonale) klimadebatten fremover.

Norge har i 15-20 år hatt som mål å bidra med 1 % av bruttonasjonalinntekt (BNI¹²³) i bistand (dvs. i kampen mot fattigdom). Dette er vesentlig mer enn gjennomsnittlig bistand fra rike land. I de senere år har imidlertid regjeringen støttet regnskogfond (Bali 2007) og vedtakene fra de siste klimatoppmøtene, uten at bistanden har økt. Det må derfor stilles spørsmålet om kostnadene ved klimaendringer skal komme i stedet for, eller i tillegg til øvrig bistandsmidler? Dette spørsmålet må også stå på dagsorden i den globale klimadebatten.

Kirkens Nødhjelp mener klimasatsingen må komme i tillegg til øvrig bistand (som p.t. utgjør 1 % av BNI i Norge). Kirkens Nødhjelp ser på klimafinansiering som kompensasjon fra rike til fattige (og sårbare) land, som følge av at rike land historisk har brukt fossile brensel for å skape økonomisk vekst. Kirkens Nødhjelp håper på en ny politikk nasjonalt og globalt der:

- Kirkens Nødhjelp mener en ny forpliktende klimaavtale må bygge at rike land må ta størst ansvar. De har størst evne (best økonomi og mest kunnskap) til å foreta utslippskutt, ta i bruk fornybar energi og foreta klimatilpasning. En slik avtale må også inneholde en rettferdig modell for finansiering. Det kan derfor være en løsning å overføre midler (fond) fra de rike til de fattige landene.
- Alle mennesker må lære å tenke og å handle mer miljøbevisst. Kirkens Nødhjelps innsats er en viktig hjelp på veien.

Diakonale perspektiv brukes i Kirkens Nødhjelps argumentasjon for en ”rettferdig” klimaavtale. I tillegg er andre forhold som økonomi etc. viktig for å få en ny klimaavtale på plass.

¹²² Rapport 01/2011, Kirkens Nødhjelp/Fridtjof Nansen instituttet (2011), ”Utviklingspolitikk i møte med klimaendringene. Norges klimafinansiering (forord)”.

¹²³ Energiposisjon, 2011:7 (Kirkens Nødhjelp)

Prosjektfinansiering

Mange av informantene hevder at prosjektene de deltar i, bidrar i kampen mot rettferdighet. Flere peker på at tilstrekkelige økonomiske rammer (budsjett) og en stabil finansiering over tid, er viktig for å kunne løse de utfordringene de står overfor. For eksempel sier informantene for:

- Etiopia (Et) - at *«mer penger betyr å legge mer innsats i programmer for klimatilpassning og i utslippsreducerende programmer...»*
- Kenya (K) - at *“det som fremstår som en stor utfordring når det gjelder klimaarbeidet i Kenya er å sikre tilstrekkelig finansiering for å få gjennomført ambisjonene i femårs strategien.”*
- Vietnam (V) - at *“prosjektet vil bidra til å redusere klimagassutslipp (drivhusgass) og å bidra til å forsinke prosessen med global oppvarming og konsekvensene av dette. Men bare et begrenset budsjett er en utfordring for prosjektet og for oss.”*

Fra et diakonalt perspektiv er klimaendringene “urettferdige” fordi de innebærer angrep på naturen, dyrene, plantene, økosystemene og medmennesker – og hele Guds skaperverk. Klimautslippene fra rike land må derfor ses på som å gå imot Guds vilje. Det er menneskene selv som må løse disse utfordringene. Spørsmålet om rettferdighet er derfor nært knyttet til spørsmål om økonomi. Kirkens Nødhjelp peker på at de rike landene må ta et særlig ansvar for arbeidet med klimaendringene, og i forhold til å finansiere løsninger. I dette ligger det at en rettferdig (klimarettferdig) løsning må “koste mest” for de rike landene, som følge av at deres historiske økonomiske vekst siden den industrielle revolusjonen har ført til den situasjonen vi har i dag.

De ansatte i Kirkens Nødhjelp i flere av landene (for eksempel Etiopia, Kenya og Vietnam) understreker viktigheten av finansieringen fremover. Dette kan muligens ha flere årsaker. Prosjektet i Vietnam er for eksempel nystartet i 2011 og er et pilotprosjekt over to år. I tillegg er det klart at Kirkens Nødhjelps prosjekter (og dermed finansiering) i Eritrea trekkes tilbake fra utgangen av 2011.

6.2.3 Kamp mot fattigdom

Fattigdomsbegrepet brukes i denne analysen først og fremst knyttet til fattigdom i relasjon til klimarelaterte katastrofer i fattige land. Fattigdom og store forskjeller (mellom fattige og rike), finnes i både rike og fattige land. Det finnes ikke noen eksakt definisjon av fattigdom,

og en slik definisjon vil være avhengig av flere forhold¹²⁴. Tradisjonell kamp mot fattigdom har vært en del av norsk bistandspolitik og Kirkens Nødhjelps diakonale arbeid i mange år. Fattigdomsbegrepet handler imidlertid ikke bare om dårlig inntekt, dårlig helse og lav levestandard. Mangel på penger er bare «en veldig grunnleggende form» for fattigdom. Denne analysen omfatter bare fattige land, og det fokuseres særlig på situasjonen for «de aller fattigste» og mest «marginaliserte» i disse landene. Men fattigdom handler også om klima, miljø og mangel på muligheter til å leve et sunt liv, samt om dårlig kunnskap, helse, sykdommer, hygiene etc. De senere års økte fokus på klimaendringer, i sammenheng med bistandsarbeid og diakonalt arbeid, innebærer at denne delen av fattigdomsarbeidet får mer fokus.

Selv om det kan diskuteres hvordan en definisjon av fattigdom best kan utformes, har de fleste likevel et ”godt” bilde av hva fattigdom er når de ser tv-bilder fra de landene som analyseres her. Mange tenker i første rekke at inntektene må økes for de fattige gruppene for å bli kvitt fattigdommen. Det er mindre fokus på de andre formene for fattigdom, som for eksempel kan knyttes til miljø og økologiske forhold.

Felles utfordringer i de fem landene

- Alle landene er rammet av klimaendringer (og klimakatastrofer) som følge av ekstremvær: Tørke, flom, orkan, storm, oversvømmelser etc.
- Landene som analyseres er alle fattige land preget av stor fattigdom. Det er mange svært fattige og marginaliserte mennesker (flest kvinner) i disse landene som er ekstra utsatt og sårbare overfor klimaendringer. For mange av disse kan bistanden som gis være livsnødvendig.
- Alle landene har dårlig utbygd energitilbud. Videre vet vi at tilgangen på energi er av avgjørende betydning for økonomisk vekst og muligheten for å bringe fattige ut av fattigdom. Energitilbudet er i tillegg basert på ikke-fornybare energikilder (fossile brensel).
- Infrastrukturen (veier, sykehus etc.) er dårlig utbygd i alle landene.

¹²⁴ For eksempel opererer FN med en grense på minimum 1 USD pr. dag som økonomisk grense for at en enkeltperson skal kunne overleve. I rike land (som Norge) diskuteres ofte hva som er nivået på en «fattigdomsgrense», hvilket er noe helt annet. Human Development Index (HDI) som er publisert i Human Development Report (2010) er imidlertid utviklet for å kunne rangere fattigdomsnivået i ulike land i forhold til hverandre.

- Alle landene er preget av at landbrukssektoren er viktig for økonomien. En stor del av befolkningen, ofte de aller fattigste, bor og arbeider på landsbygdene. Det gjør dem ekstra sårbare hvis avlingene og produksjonen rammes av klimakatastrofer.
- Mat- og vannsikkerheten i disse landene utfordres av klimaendringene.
- Alle landene er preget av dårlige utbygde sanitærforhold og de mangler kunnskap om hygiene (særlig på landsbygdene). Dette gjør at faren for spredning av sykdom og epedemi/pandemi er ekstra stor når infrastruktur og etablerte systemer bryter sammen.
- Det er spesielt store utfordringer knyttet til kvinnenens situasjon i de fleste av disse landene.

Diakonalt arbeid - fattigdom og klimaendringer - må ses i sammenheng

På Kirkemøtet 2007 (KM – sak 4/07) ble det understreket at Kirkens utfordringer både kan knyttes til klimaendringene og fattigdom som følge av klimarelaterte katastrofer i fattige land. Videre ble kampen mot klimaendringer tydeliggjort som en del av Kirkens Nødhjelps oppgaver i den reviderte versjonen av organisasjonens globale strategiplan. Et syn som også er reflektert i Prinsippdokument for Kirkens Nødhjelp (2008:9), ved at «*Kirkens Nødhjelp ser viktigheten av at fattige og sårbare grupper får kapasitet og ressurser til å tilpasse seg klimaendringer*». Kirkens Nødhjelp utøver internasjonal diakoni og arbeider med internasjonal nødhjelps- og bistandsarbeid i andre deler av verden (i fattige land) gjennom sine klimaprogrammer.

Utvalgte klimaprojekter i fattige land:

Land *)	Klimaprogram - for fornybar energi og utslippsreduksjon	Klimaprogram for klimatilpasning
Afghanistan	Prosjekt – solenergi	
Eritrea		Prosjekt i tre ulike regioner for mat- og vannsikkerhet
Etiopia		Prosjekt for bærekraftige levekår
Kenya	Prosjekt bioenergi – Jatropha (kokos) olje	
Vietnam	Prosjekt – biogass	Prosjekt - Undersøkelse om klimaendringer og kapasitetsbygging

*) Felles for alle disse landene er at de er fattige land som er utsatt for klimaendringer (og opplever klimakatastrofer), og der Kirkens Nødhjelp utøver sine klimaprojekter.

Informantene (utdrag fra spørreundersøkelsen i kapittel 5):

A: «Prosjektet bidrar i kamp mot fattigdom. Vi fokuserer på de aller fattigste, og det gir kreditt i landsbyene. Kirkens Nødhjelp har et godt rykte i offisielle kretser. Vårt problem i Afghanistan er spesielt av sikkerhetsmessig karakter, mangel på sikkerhet er den største utfordringen».

Er1: «Arbeidet er spesielt viktig fordi det endrer levestandarden i kommunen. Prosjektet ville kunne forbedre livet for flere fattige». Prosjektet har derfor en klar profil om å bistå de fattigste og særlig kvinner.

Er2: «Forbedring av matvaresituasjonen har hatt som mål både å bedre folks levekår og gi inntekter, helsesituasjonen bedres ved et bedret mattilbud, og rent vann og forbedrede sanitærforhold gir grunnlag for bedret helse». Informanten tror prosjektet kunne bidratt i kampen mot fattigdom, men på grunn av politikk på høyeste plan trekker Kirkens Nødhjelp seg ut av landet.

Et: «Prosjektet bidrar i kampen mot fattigdom gjennom regnvannhøsting, utvikling av systemer for vannforsyning – gjennom boring av brønner, håndgravde brønner eller utvikling av andre vannkilder, samt gjennom å arbeide for bedre sanitærforhold og hygieneutdanning».

K: «Tørkekatastrofen rammer Kenya meget hardt. Særlig hardt går det utover de fattigste deler av befolkningen. Prosjektet bidrar positivt i kampen mot fattigdom».

V: «Prosjektet startet opp i juni 2011. Foreløpig har ikke prosjektet vart lenge nok til å se forandringer i lokalsamfunn før og etter Kirkens Nødhjelps involvering».

Alle informantene sier at prosjektene er innrettet mot å løse fattigdomsutfordringene og alle (unntatt informanten fra Vietnam, der prosjektet kun har vart en kort periode) sier at prosjektet har hatt synlige effekt i kampen mot fattigdom.

Krig, konflikter og politisk regime – forhindrer diakonalt arbeid i enkelte land

I Afghanistan bidrar den sikkerhetsmessige situasjonen (krig og borgerkrig) til at det er vanskelig for ansatte i Kirkens Nødhjelp å reise rundt å følge opp prosjektene. Dette fører blant annet til at kvinner ikke kan læres opp (noen steder) som solenergiingeniører. Dette gjør at Kirkens Nødhjelp ikke kan nå (alle) sine mål for sitt klimaprojekt i (alle) deler av landet. Eritrea er et annet eksempel hvor Kirkens Nødhjelp har problemer med å gjennomføre sine prosjekter. Eritrea er et lukket land og myndighetene i landet er lite samarbeidsvillige, bistandsarbeidet motarbeides og organisasjonen hindres i å arbeide rasjonelt. Kirkens

Nødhjelp har derfor besluttet å trekke seg ut av landet, og avvikle sine prosjekter der. Dette er en trist utvikling når mattilgang mv. ikke er tilstrekkelig selv i normalår (Kapittel 5). Også i Kenya er den sikkerhetsmessige situasjonen en utfordring.

Prosjektene i disse tre landene er derfor eksempler som viser at det noen ganger kan være praktisk umulig eller meget vanskelig for Kirkens Nødhjelp å nå sine mål eller å gjennomføre sine oppdrag.

Diakonale perspektiv -

Knyttet til fattigdom, rettferdighet, barmhjertighet og nestekjærighet

Urettferdighet i form av fattigdom er en utfordring i dagens samfunn. Fattigdom vil alltid være et særlig hinder for rettferdighet. Trenger vi barmhjertighet i kampen mot fattigdom? Noen mener at fattigdom er et samfunnsproblemmå som kun handler om moral og sosiale utfordringer, og at fattige ikke trenger barmhjertighet, men rettferdighet. Men kravet om barmhjertighet stammer fra Bibelen¹²⁵. I Bibelen beskrives nestekjærighet i fortellingen om den barmhjertige samaritan (Lukas 10), der Jesus brukte viser hvem som er sin «neste». Dette kan være et forbilledlig eksempel for diakonien på hvordan Jesus veiledet menneskene til å forstå barmhjertighetshandling. Både definisjonen av diakoni i Plan for diakoni (2008) og Kirkens Nødhjelps diakonale arbeid (kapittel 2.2) er inspirert av denne historien. Definisjonen av «hvem er min neste?» må vurderes på nytt som følge av klimaendringene, økologisk teologi og økodiakoni. Det nye er at “det å elske sin neste” betyr at vi skal bry oss spesielt om mennesker som lider nød, fordi vi har gjort urett mot Guds skaperverk¹²⁶. Diakonien som tidligere har omfattet det å hjelpe medmennesker i nød, skal nå også omfatte omsorg og nestekjærighet til mennesker som lider nød som følge av klimaendringer. Men fattigdom handler også om dårlig miljø og økologiske forhold.

Og diakoni handler ikke bare om omsorgstjeneste overfor mennesker i nød, men også om omsorg for den skadede naturen. Dette betyr for eksempel å arbeide for å gjenopprette skogområder og «vann- og jordbevaring» i Eritrea (der skogdekningen kun er rundt 1 %), og ved å arbeide for bedre vannkilder i Etiopia (der kun 2,6 % har sikre vannkilder). I følge Bibelens skapelsesberetning skapte Gud verden, naturen og økosystemene mv. før menneskene ble skapt. Og alle skapninger har “egenverdi”, ikke bare menneskene. Gud ga menneskene ren luft, mat, rent vann osv. Men klimaendringene har nå ødelagt miljøet og deler av skaperverket. Min “neste” skal nå også omfatte naturen og andre skapninger (dyr, skog,

¹²⁵ Hasselgård, 1974:8

¹²⁶ Av jord har du kommet, 2008:17

planter, luft, vann etc.). Dette innebærer at diakonien har fått utvidet omfang og nå også inkluderer omsorg for naturen. Diakonalt arbeid innebærer derfor også arbeid for et bedre klima. Klimaendringene har dermed ført til et nytt innhold i begrepene rettferdighet, barmhjertighet og nestekjærlighet, og menneskene skal vise omsorg for og ta vare på naturen mv.

6.2.4 Kamp for kvinners stilling (likestilling)

Med fare for å generalisere, har kjønn historisk hatt betydning for klimarisiko og sårbarhet. Kvinner har hatt begrenset tilgang til ressursene (kunnskap, utdanning, teknikk, inntekt, jord og ressurser osv.) i samfunnet. Kvinner har i tillegg hatt svakere rettigheter og mindre makt i utformingen av beslutninger enn menn. Kvinner er i mange land undertrykt, mangler myndiggjøring, likeverd etc. Kvinner har derfor vært mer sårbare overfor klimaendringer. Klimaendringene vil sannsynligvis bidra til å forsterke gapet mellom kvinner og menn i fattige land ytterligere.

Eksempler på spesielle utfordringer overfor kvinner:

- Klimasjokk som tørke og flom kan føre til alvorlige ernæringsmessige tilbakeslag og at mattilgjengeligheten avtar. Jentebarn lider ernæringsmessig mest i perioder med lavt forbruk og stigende matvarepriser, fordi de er mindre rustet til å møte slike utfordringer. I mange land får de mindre opplæring, og lærer for eksempel ikke å svømme i tilfelle flom. Dette fører til flere dødsfall blant jentebarn enn guttebarn (HDR, 2007/2008:86).
- Thua Thien Hua provinsen i Vietnam er svært utsatt for flom. Kvinner må ofte ta den største støytten, når naturkatastrofer inntreffer, fordi deres mobilitet er mer begrenset og de ikke har lært å svømme.
- I kapittel 5 fremkommer det at hyppigere tørkeperioder og mangel på energi i de fattige landene, betyr at kvinner og unge jenter må gå lengre avstander for å hente vann eller bruke mye tid på å samle ved / brensel. Dette øker ulikhetene mellom kjønnene, og fører til at kvinner får dårligere mulighet utdannelse og å oppnå en bedre levestandard. Videre har kvinner en stor sikkerhetsrisiko (opplever kidnapping, overgrep etc.) ved å oppholde seg på steder uten beskyttelse. De får heller ikke kunnskap om hygiene, og opplæring til å ivareta barna osv.
- Afghanistan er fortsatt et land hvor kvinner diskrimineres og det er langt igjen til likestilling. Riktignok observeres noe bedring: Jenter har fått bedre mulighet til

skolegang, kvinner har fått stemmerett og noen kvinnelige parlamentsmedlemmer. Men mange kvinner dør som følge av komplikasjoner ved fødsel og har den største barnedødeligheten i verden. Lite er gjort for å bygge opp egne kvinneorganisasjoner og for å styrke kvinners stilling for øvrig. Det er også stor forskjell på hva som skjer i hovedstaden og ute i regionene og provinsene.

Kirkens Nødhjelps diakonale arbeid for kvinner

I henhold til Kirkens Nødhjelps Prinsippdokument (2008) skal organisasjonen arbeide internasjonalt og i Norge for å styrke kvinners rettigheter, og likestilling mellom kjønn.

Kirkens Nødhjelp vil i tillegg bidra til:

- Økt kunnskap om urettferdighet på grunn av kjønn
- Bedre forståelsen av maktforhold som påvirker kvinners posisjoner i samfunnet
- Endring av menns prioritering, tankegang mht. kvinners rolle mv.
- Økt innflytelse for kvinner i familie, lokalsamfunn osv.
- Økt kvinnerepresentasjon og deltakelse i beslutningsprosesser, ikke minst gjennom økumeniske nettverk og interreligiøst samarbeid¹²⁷

Informantene (utdrag fra spørreundersøkelsen i kapittel 5):

Afghanistan: Prosjektet gjør at kvinner kan bruke mindre tid på å sanke ved, hente vann og annet stigmatiserende husarbeid. I tillegg utdannes både kvinner og menn som lokale solenergiingeniører, hvilket bidrar til å styrke kvinners stilling. Kvinner får både økt anseelse og involveres mer i beslutningssystemene som tradisjonelt har vært dominert av menn osv.

Eritrea: Både Er1 og Er2 mener at prosjektet bidrar bra i kampen for kvinners rettigheter. Prosjektet bidrar til økt kunnskap og det er egne utviklingsprogram for kvinner der de læres opp til å gjøre inntektsbringende arbeid etc. I tillegg peker Er2 på “både i henhold til Kirkens Nødhjelps strategier, men også landets politikk, har prosjektene som mål å bedre kvinners og barns rettigheter. Kvinner tas med i planlegging av prosjektene (i noe varierende grad ettersom tradisjon og kultur tillater det). Kjønn er et gjennomgående tema på tvers av alt programarbeid”.

Etiopia: Informanten mener at “prosjektet bidrar til mindre arbeidsmengde for kvinner som må hente vann over lange avstander, bedre tilgang til rent vann og trygge sanitære forhold.

¹²⁷ Prinsippdokument, 2008: 8-9

Prosjektet gir bedre mulighet for barn til å delta på skole og gir dem bedre muligheter få et bedre liv og muliggjør en bedre økonomisk handlefrihet”.

Kenya: Prosjektet er fokusert på innsats og har en klar finansieringsstrategi i kampen for kvinners/barns rettigheter.

Vietnam: Prosjektet bidrar positivt i forhold til kvinners stilling. Mange kvinner som lever i fattige områder bruker nå biogass for å lage mat. De sparer dermed tid for disse kvinnene i husarbeidet.

Informantene for alle landene svarer at deres prosjekt er innrettet mot å bidra til å forbedre kvinners stilling. Kvinner får blant annet økt sin status gjennom utdanning, kunnskap, deltakelse i beslutningssystemer etc. – og de får mer tid til å gjøre andre ting som følge av at de slipper å bruke all sin tid på å hente vann, brensel etc. Likevel møter Kirkens Nødhjelp på noen utfordringer. For eksempel i Afghanistan hvor krig og konflikt enkelte steder (som tidligere nevnt) hindrer involvering og opplæring av kvinner (solenergi-prosjektet) enkelte steder.

Historisk har afghanske kvinners deltakelse i beslutningsprosesser vært minimal. Det er få fungerende kvinneorganisasjoner eller kvinnebevegelser, og kvinnene har tidligere ikke hatt lov til å organisere eller bevege seg fritt. Økt deltakelse fra kvinner i beslutningssystemene møter også en viss motstand fra «det tradisjonelle» Afghanistan. Ikke alle ønsker økt innflytelse fra kvinner velkommen. Dette gjelder spesielt fra menn som har innehatt disse maktstillingene i utgangspunktet. Informanten mener at “det som kan ta lang tid i Afghanistan er spørsmål om kvinners rettferdighet”. Kirkens Nødhjelp forsøker å involvere kvinner i alle deler av sine prosjekter. Kamp for kvinners likestilling utfordrer diakoni. I følger diakoniplan (2008) *“har alle mennesker rett til å leve et menneskeverdig liv”*, både menn og kvinner er dyrebart i Guds øyne.

Dette eksemplet viser at Kirkens Nødhjelps solenergi-prosjektet i Afghanistan bidrar til å styrke kvinners rettigheter og «myndiggjøring»¹²⁸. Dette er et ubeskrivelig viktig bidrag for de kvinnene som får muligheten til å få en utdanning, til økt anseelse, bemyndigelse og en viktig posisjon i lokalsamfunnet. Dette gir dem mulighet til å skape seg en inntekt og gir dem også flere nye muligheter i forhold til å oppnå posisjoner i politikk osv. Tradisjonelt ville de ha

¹²⁸ Nordstokke, 2010:46-47. «Myndiggjøring» er et teologisk begrep som viser til bibelsk skapelsesforståelse, der hvert menneske er skapt i Guds bilde med evner, ferdigheter, uavhengig av nåværende sosial situasjon.

vokst opp som undertrykte i et samfunn som totalt har vært dominert av menn i viktige posisjoner og besluttede organer. Kirkens Nødhjelps prosjekt i landet bidrar dermed til å skape en mer rettferdig situasjon - de fleste i lokalsamfunnene får en bedre økonomisk situasjon, bedre tilgang til energi, flere får utdanning, kvinner løftes frem på lik linje som menn (gjennom prosjektene) osv. Videre er det helt nødvendig for å skape en bærekraftig utvikling at kvinner trekkes med i denne utviklingen. Det er derfor viktig at Kirkens Nødhjelp fortsatt er en pådriver i arbeidet med blant annet å løfte opp kvinner gjennom sitt prosjektarbeid. Kirkens Nødhjelps diakonale arbeid har vært enormt viktig for å løfte individer opp (mange kvinner), og ved å gi dem menneskeverd.

6.3. Betydning av religiøs tilknytning for det diakonale arbeidet

Noen av informantene svarer (utdrag fra kapittel 5.3):

A (protestant): «Alle mine kolleger er meget religiøse muslimer og alle bistandsmottakerne er muslimer... Egen religiøs tilknytning bør etter min mening aldri influere på arbeidet med å forbedre forholdene for de mest utsatte befolkningsgruppene»

Er1 (ortodoks): «Mer enn 85 % av bistandsmottakerne er muslimer og rundt 15 % kristne. ... Jeg tror ikke religiøs tilknytning har noe å si for arbeidet».

Er2 (protestant): «Religiøs tilknytning kan, håper jeg, gjøre meg bedre i stand til å forstå og respektere folk med forskjellig trossamfunn. Mitt kirkelige ståsted er også en del av min drivkraft for å engasjere meg i bistandsarbeidet». Videre fremkommer det at «bortsett fra at religiøs tilknytning blant målgruppene har vært en utfordring når det gjelder saker som forhold til kjønn (kvinner) og forståelse og holdningsendring når det gjelder HIV, AIDS mv., har ikke religiøs tilknytning vanskeliggjort bistandsarbeidet».

Et (protestant): «Det er både kristne og muslimer prosjektområdet... Kirkens Nødhjelp arbeider i prinsippet og i praksis for global rettferdighet uten å la seg påvirke av religiøs praksis. Kirken Nødhjelp og jeg er godt innforstått med at vi gjør en klar humanitær forpliktelse. Vi tror at enhver støtte / hjelp skal være knyttet til religion, etnisitet, farge eller klasse».

K (ikke oppgitt): «Befolkning vi jobber med er både kristne og muslimer... I Kirkens Nødhjelp sier vi at vårt komparative fortrinn er at vi arbeider gjennom kirke- og trossamfunn som har store nettverk og som når ut bredt til store deler av befolkningen».

V (Buddhist): Informanten sier at ingen ting i bistandsarbeidet er relatert til religiøse aspekter.

Det er interessant å se at noen av informantene svarer personlig ut fra eget ståsted, mens andre svarer ut fra Kirkens Nødhjelps profil, identitet og overordnede prinsipper etc.

Flere av de som har svart på spørsmålene om betydningen av religiøs tilknytning, har svart at "religion ikke har betydning for utførelsen av bistandsarbeidet". Disse gir altså uttrykk for at de som enkeltpersoner ikke har noe diakonalt perspektiv i forhold til det de gjør i prosjektlandet. Samtidig arbeider de alle i Kirkens Nødhjelp som er en diakonal organisasjon og med verdier etc. som er bygget på diakoni. Det er derfor relevant å spørre seg om:

- Kan dette arbeidet kalles diakoni når de som utfører arbeidet, ikke selv oppfatter dette som diakonalt arbeid? Når diakoni er fundert i kirken, men de som arbeider der ikke har sitt fundament i kirken, er dette da diakoni?

Dette spørsmålet er en stor diskusjon innen diakonien. Men - når arbeidet utføres gjennom Kirkens Nødhjelp, og som følge av at Kirkens Nødhjelp er en diakonal organisasjon, mener mange det må være organisasjonens verdier som bærer det diakonale perspektivet på arbeidet som gjøres. Svaret på spørsmålet i dette tilfellet blir derfor "JA". Den enkelte som arbeider i Kirkens Nødhjelp, sin egen overbevisning og motivasjon, er altså ikke avgjørende for om dette arbeidet kan kalles diakoni. Videre skal også de med en annen religiøs og kulturell bakgrunn bli møtt med sine behov, gjennom Kirkens Nødhjelps arbeid.

Det er interessant å se at den ene informanten (Er2) fra Eritrea mener at «Religiøs tilknytning kan, håper jeg, gjøre meg bedre i stand til å forstå og respektere folk med forskjellig trossamfunn. Mitt kirkelige ståsted er også en del av min drivkraft for å engasjere meg i bistandsarbeidet». Med dette uttrykker vedkommende at religiøs tilhørighet har betydning for sin motivasjon. Men - bortsett fra det har religiøs tilhørighet som oftest ikke betydning arbeidet, utenom i arbeidet med holdningsendringer i forbindelse med HIV, AIDS mv. Dette viser at vedkommende mener også mener religiøs tilknytning kan ha betydning direkte i forhold til det diakonale arbeidet som utføres.

Kirkens Nødhjelp skal ut fra Prinsippdokumentet (2008:5)

- La oppdragsgiverne forankre organisasjonen i norske menigheter og lokalsamfunn.
- Tilsvarende er kirke-, tros- og verdibaserte samarbeidsorganisasjoner forankret i sine samfunn.

- La seg inspirere av lignelsen om den barmhjertige samaritan (Luk.10) og utøve tjenesten sammen med andre som deler samme verdier. Hjelp uten betingelser og intensjoner om å påvirke menneskers religiøse tilhørighet.
- Være selvstendig som organisasjon i det sivile samfunn i forhold til stat og marked.
- Være en trosbasert organisasjon som ønsker å utvikle relasjoner til organisasjoner med annen religiøs tro enn den kristne.
- Religiøs tro kan være kilde til liv og kraft til forandring på tvers av religionsgrensene.

Klimaendringene er stor utfordring for det internasjonale samfunnet, og utfordringene vokser og vokser. Det er derfor viktigere enn noen gang å se religion og klima i sammenheng. Derfor er det viktig at alle religiøse grupper tar klimaendringene på alvor. Vi har jo bare én jord. Vår generasjon vil kanskje ikke leve lenge nok til å oppleve konsekvensene fullt ut, men hva med våre barn og barnebarn osv. Ved å arbeide mot fattigdom og ulikhet i dag, og med tanke på faren for katastrofer i fremtiden, er begrunnelsen rasjonell for å handle nå!

Diakoni - inkluderende fellesskap

For at klimautfordringene skal kunne løses er det viktig at ikke alle verdens religioner og alle lands befolkningsgruppers ulike religiøs tilhørighet, er til hindrer for muligheten for å oppnå forpliktende globale klimaavtaler. Det er også viktig å kunne samarbeide lokalt, regionalt og globalt om løsninger som kan hindre eller lindre klimaendringer, og at religion ikke stikker kjepper i hjulene for slike løsninger.

Diakoni er et oppdrag med ulike arbeidsformer. For å løse de store utfordringene i verden må diakonien samarbeide med andre og søke fellesskapsløsninger. Slikt «samarbeid er nødvendig og gir store muligheter». Plan for diakoni (2008:4) mener at for å løse store utfordringer som klimautfordringene må Kirken samarbeide med andre kirker, organisasjoner, institusjoner, offentlige instanser og andre grupper. Også ikke-kristne og folk med andre religioner.

Samarbeid og felles åndelig oppvåkning

I en erklæring fra en gruppe medlemmer fra ulike kirkesamfunn fremkommer en felles holdning til hvordan religion og åndelig utvikling kan møte en jord i krise. Det stadfestes at ”Mennesket står overfor en global, økologisk krise”. Videre gis det uttrykk for at vi ikke responderer med alvor på krisen osv. og at vi mennesker lever på jorden som om vi er atskilt fra naturen, der mennesket og det materielle er i sentrum. Håpet ligger i at religiøse mennesker erkjenner å leve i en sammenheng som er større enn oss selv, og at den dype

Kjærligheten er kilden til håp. Troen på at vi opplever en moralsk eller åndelig krise, og at krisen må møtes med en åndelig oppvåkning står sentralt. På denne måten kan troen på menneskets gode skaperkraft gjenvinnes.

Ulike religioner har ulike begreper for åndelig erkjennelse, men de samles om troen på en dypere virkelighet, der håp og kraft hentes. Av erklæringen fremkommer det at alle religionsrepresentantene ønsker at denne kraften og håpet skal løftes opp for å få folk til å ta ansvar og å tenke helhetlig i verden. Dette skal skje gjennom å åpne for innlevelse og hengivelse til andre mennesker, Gud, Livet og den dypeste virkelighet, samt gjennom kjærlighet og ansvarlighet overfor alt som lever. I denne prosessen fremkommer det at respekten for hverandres religioner må bygges opp og fiendebilder må bygges ned. På denne måten kan religionene bidra til å motivere til forandring og vise vei, samt til å åpne for den kraft og tillit til Livet som religionene utviser.

Kallet til forandring gjennom ”åndelig oppvåkning” starter med å endre vårt eget indre, dvs. ved å endre innstilling til levemåte osv. Dette må videre følges opp gjennom praktisk handling både av den enkelte og samfunnet. Den enkelte må ta ansvar gjennom sin livsstil, politiske organer og samfunnsinstitusjoner mv. må tenke helhetlig, økologisk forsvarlig og arbeide for omfordeling mellom rike og fattige. For å få til de nødvendige endringene er det viktig med alle som kan gå foran – som forbilder: Dette gjelder enkeltpersoner, religionssamfunn, organisasjoner som kirkens Nødhjelp osv. Alle må ta et ansvar for å ta vare på jordkloden!¹²⁹

7. Konklusjoner

I denne analysen ses det på ”klimaendringer – en diakonal utfordring. Belyst gjennom Kirkens Nødhjelp klimaprogrammer i fattige land” som en hovedproblemstilling. I tillegg drøftes denne problemstillingen i lys av tre underproblemstillinger:

- Er klimaendringene menneskeskapte?
- Hvilke utfordringer er knyttet til klimaprogrammene i fem utvalgte land?
 - Kamp for rettferdighet (klimarettferdighet)
 - Kamp for fattigdom
 - Kamp for kvinners stilling (likestilling)
- Hvilken betydning har religiøs tilhørighet for det diakonale arbeidet?

¹²⁹ ”En levende jord i krise (1994:4-5), Et felles kall til åndelig oppvåkning”.

Er klimaendringene menneskeskapte?

Jeg vil svare “JA” på spørsmålet om at klimaendringene er menneskeskapte. Kirkens Nødhjelp og FNs klimapanel legger også til grunn for sitt arbeid at klimaendringene er menneskeskapte. Men ikke alle tror på dette og peker på andre forklaringer. Det må derfor arbeides videre for å overbevise motstanderne (opinionen) i verden om dette. Utfordringene må løses lokalt, nasjonalt og globalt – både gjennom politisk påvirkningsarbeid (“advocacy”) og i fellesskap. Fra spørreundersøkelsen rettet mot ansatte i Kirkens Nødhjelp ser vi at to av informantene tror at klimaendringene som det arbeides med i deres prosjekt, helt eller delvis har andre årsaker. Dette spørsmålet er et sentralt utgangspunkt for diakonien.

Ved å fortsette å skade naturen gjennom menneskeskapte klimaendringer ser på en måte mennesket ”*seg selv som herre*” over Guds skaperverk. Dette er urett mot Gud. Videre gir menneskeskapte klimaendringene økt global oppvarming og et ”varmere, villere og våtere” klima på jorden. Dette fører til mer ekstremvær og flere klimarelaterte katastrofer. Det er derfor viktig for Kirken (diakonien) og diakonale organisasjoner (som Kirkens Nødhjelp) å arbeide for løsninger på klimautfordringene, med utgangspunkt i troen på at klimaendringene er menneskeskapte. Det gjenstår fortsatt en kamp å overbevise alle som ikke tror på menneskeskapte klimaendringer om at det er viktig ”å ta vare på” jorden! Alle kirkens medlemmer og ansatte i diakonale organisasjoner mv. må derfor bidra til at klimaendringer løftes opp som tema i den politiske klimadebatten i verden, fordi menneskeskapte klimaendringer bl.a. strider mot Guds vilje mv.

Hvilke utfordringer er knyttet til klimaprogrammene i fem utvalgte land?

I denne analysen ses det på Kirkens Nødhjelps klimaprosjekter i fem utvalgt land i Afghanistan, Eritrea, Etiopia, Kenya og Vietnam. Utfordringene Kirkens Nødhjelp står overfor i det diakonale arbeidet i disse prosjektene er drøftet ut fra tre hovedtemaer: «Rettferdighet (klima rettferdighet)», «fattigdom» og «kvinner stilling (likestilling)». Den direkte bakgrunnen for utfordringene er klimaendringer og -katastrofer.

Ut fra et urettferdighets synspunkt peker Kirkens Nødhjelp blant annet på at klimaendringene skyldes høyt forbruk og rask økonomisk vekst i den rike delen av verden gjennom mange år (helt siden den industrielle utviklingen startet opp). Utslipp fra rike land går utover fattige land, der de som er aller fattigste og mest marginaliserte fra før rammes aller hardest. Kvinner (og barn) er særlig utsatt. Denne formen for urettferdighet, er i denne analysen kalt «klima urettferdighet».

Kirkens Nødhjelp utøver internasjonal diakoni gjennom sine klimaprogrammer for ”fornybar energi og utslippsreduksjon” og ”klimatilpasning” i fattige land. Solenergiprojekt i Afghanistan er et suksessfullt eksempel. Energi og elektrisitet er viktige forutsetninger for økonomisk vekst i alle land. Det er en utfordring at det meste av energien som produseres i verden kommer fra ikke-fornybare energikilder. Videre fører energibruken til forurensning og utslipp som skader naturen og livet på jordkloden. I tillegg fører klimaendringene til urettferdighet, fattigdom og svekkelse av kvinners stilling osv. i de landene som undersøkes. Kirkens Nødhjelps klimaprojekter bidrar, basert på mine vurderinger, på en god måte til å løse disse diakonale utfordringene.

Men diakoni møter flere utfordringer i forhold til urettferdighet mellom fattige og rike land i dag. For eksempel vil noen rike land ikke forplikte seg til en avtale eller juridisk form for kutt ut klimagasser, og selv små temperaturøkninger kan få store konsekvenser for fattige land og faren for store økologiske katastrofer øker betydelig. Derfor er det viktig at det diakonale arbeidet videreføres og forsterkes.

Hvilken betydning har religiøs tilhørighet for det diakonale arbeidet?

Religion og ”åndelig oppvåkning” er viktig i kampen mot klimaendringene. Drøftelsen i denne analysen støtter synet om at ”diakoni og Kirke har noe med klimaendringer å gjøre”. Diakoni er også et fundament for Kirkens Nødhjelps klimaprogrammer, og for de målene og verdiene som organisasjonen bygger sitt arbeid mot klimaendringer på. Religiøs tilhørighet er en viktig drivkraft og motivasjon for de ansatte i Kirkens Nødhjelp. Dette viser blant annet uttalelsene fra en av informantene fra Eritrea som svarer at «Religiøs tilknytning kan, håper jeg, gjøre meg bedre i stand til å forstå og respektere folk med forskjellig trossamfunn. Mitt kirkelige ståsted er også en del av min drivkraft for å engasjere meg i bistandsarbeidet».

Videre vil diakonien i samarbeid med ”alle andre gode krefter i samfunnet”, kunne bidra i kampen mot klimaendringene, og gjennom dialog og diapraksis. Vi må alle ta del i denne utfordringen for å lykkes!

Dialog er viktig for diakonien, for å skape forandring og et ”forsonet mangfold”, slik at vi finner felles verdier og felles forpliktelser på tvers av religion, sosiale forhold, kjønn etc.

Diakoni som diapraksis (handling) innebærer en grunnleggende respekt for andre kirkesamfunn, annen tro og andre livssyn ut fra troen på at Gud har utrustet alle mennesker

med evnen til å gjøre ”gode” handlinger. (Dette betyr ikke at diakonalt arbeid skal forsøke å være ”religiøst nøytralt”). Videre innebærer denne respekten at ”brukere med annen religiøs bakgrunn skal bli møtt på sine behov”¹³⁰.

Håpet ligger i at religiøse mennesker innser at de lever i en sammenheng som er større enn oss selv, og at «den dype Kjærligheten» er kilden til håp. Kallet til forandring gjennom «åndelig oppvåkning» starter med å endre vårt indre, dvs. vår innstilling og levemåte. Dette må videre følges opp gjennom praktisk handling av den enkelte og samfunnet. Den enkelte må ta ansvar gjennom sin livsstil, det må også politiske organer og samfunnsinstitusjoner mv.

Noen avsluttede merknader

I denne analysen fremkommer det at klimaendringer er en diakonal utfordring som berører alle de fire hovedområdene i diakonidefinisjonen: «Nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet».

Arbeidet innenfor «kamp for rettferdighet» og «vern om skaperverket» påvirkes som følge av at klimaendringene gjør urett mot Guds skaperverk, er urettferdig overfor fattige land (og særlig rammer fattige kvinner) og gjør urett på økosystemene (påvirker dyr, trær, luft, vann etc.). Videre trenger arbeidet i «kampen mot fattigdom» både «rettferdighet» og «nestekjærlighet», og gjennom samarbeid har vi som mål å skape et «inkluderende fellesskap».

Alle land må i sitt klimaarbeid satse på bærekraftige løsninger, fornybar energi og mindre på bruk av ikke-fornybar energi (utslippsreduksjon). Bare gjennom globale fellesskapsløsninger kan bærekraftige løsninger komme på plass. Påvirkning, kunnskap og informasjon om klima og klimaendringer må rettes mot “det brede lag av folket” for å få slike løsninger på plass. Det er viktig å finne løsninger til beste for kommende (fremtidige) generasjoner – Våre barn og barnebarn!

Vi må med andre ord legge til rette for kommende generasjoner - *Kinesisk ordtak:*

«Når en generasjon planter et tre, får den neste generasjonen dets skygge»

¹³⁰ Kirkemøtet, 2008:12.

8. Litteraturliste

Bøker og artikler:

Afghanistan Country plan 2011-2015. Norwegian Church Aid Act alliance

Av jord har du kommet - Teologiske refleksjoner om skaperverket, klimaendringer og fattigdom. (2008). Kirkens Nødhjelp

Eide Sindre, Kvalbein Lars Ove og Hessellund Estrid (red.). (2007). *Grønn kirkebok: skaperverk og miljø, forbruk og rettferd i menigheten.* Oslo: IKO-forlaget.

*Eritrea country plan 2011-2015.*Norwegian Church Aid Act alliance

*Eritrea general information 2010.*Norwegian Church Aid

*Ethiopia country plan 2011- 2015.*Norwegian Church Aid Act alliance

Fry, Carolyn (2008). *Verdens største utfordring: konsekvenser av klimaforandringer.* Hegnar Media

*Global strategy 2011-2015.*Norwegian Church Aid Act alliance

Haugen, Hans Morten (2008). *Makt, rett og livsvilkår. Innføring i internasjonale og globale studier.* Fagbokforlaget, Bergen

Hasselgård Gunnar (1974). *Diakoni: barmhjertighet - rettferdighet?* Oslo: Diakoniråd for den norske kirke og Institutt for kristen oppseding.

Helbæk, David (2009). *Klimahefte: alt henger sammen med alt: et arbeidshefte for skolen med informasjon, forslag til tiltak og oppgaver til undervisningen.* Oslo: Avis i skolen Miljøstatus Norge.

Johannessen, A, P.A. Tufte og L. Kristoffersen (2006): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode,* Abstrakt forlag (3.utg).

Johannessen, Kai Ingolf (2009) "Rettferd som bryr seg" i: *Diakoni – en kritisk lesebok,* Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, s.119 – 139

Johannessen, Kai Ingolf, Molven Olav, Sidsel Roalkvam (2007). *Godt, rett, rettferdig: etikk for sykepleiere.* Oslo: Akribe

Jordheim, Kari (2009). "Plan for diakoni i Den norske kirke- en presentasjon" i *Diakoni – en kritisk lesebok*, Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, s13-27

Kenya - regional country plan 2011-2015. Norwegian Church Aid Act alliance

Kirkemøtet (2007) *KM- Sak 4/07*. Den norske kirke

Kirkemøtet (2008). *Plan for diakoni aktualisert for diakonale institusjoner. Et ressursdokument*. Oslo: Forfatteren.

Kirkerådet (1988/1997). *Plan for diakoni*. Oslo: Forfatteren.

Kirkerådet (2008). *Plan for diakoni i Den norske kirke*. Oslo: Forfatteren.

Kirkens Nødhjelps Prinsippdokument. Prinsippdokumentet er vedtatt av Kirkens Nødhjelps Representantskap 23.april 1999.

Kirkens Nødhjelp - *årsmelding 2009*

McFague Sallie (2010). *Klimateologi: Gud, verden og global oppvarming*. København: Anis.

Mæland Bård og Tom Sverre Tomren (red.). (2007). *Økoteologi: kontekstuelle perspektiver på miljø og teologi*. Trondheim: Tapir akademisk forlaget.

Nielsen, Helge Kjær (1994). *Han elskede os først: om den bibelske begrunnelse for diakoni*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag

Nissen, Johannes (2008). *Diakoni og menneskesyn*. Frederiksberg: Aros.

Nordstokke, Kjell (red.) (2010). *Diakoni i kontekst: Forvandling, forsoning, myndiggjøring*. Geneva: LWF. Norsk utgave 2010 med tillatelse fra LVF

Nordstokke, Kjell (2002). *Det dyrebare mennesket: diakoniens grunnlag og praksis*. Oslo verbum

Nordic Assistance to Vietnam (NAV) *Summary report situation analysis on climate change in Thua Thien – Hua province, Vietnam 2010*.

Norwegian Church Aid final report 2005-2009 (Norwegian Church Aid Act alliance)

O'Brien, Karen (2007). *Hvilke effekter får klimaendringene?* Statens forurensningstilsyn.

Politisk plattform (2009- 2013). Kirkens Nødhjelp

Rapport 01/2011, *Utviklingspolitikk i møte med klimaendringene. Norges klimafinansiering.* Kirkens Nødhjelp/Fridtjof Nansen instituttet

Sammendrag Human Development Report 2006: Det handler om mer enn knapphet Makt, fattigdom og den globale vann krisen. Copenhagen: United National Development Programme Nordic Office.

Sammendrag Human development report 2007/2008: Kampen mot klimaendringene: solidaritet mellom mennesker i en splittet verden. København: United National Development Programme Nordic Office.

Sammendrag for beslutningstakere. En rapport fra arbeidsgruppe i FNs klimapanel (IPCC). (2008). Oslo: SFT

Sammen for en rettferdig verden. Prinsippdokument for Kirkens Nødhjelp. Vedtatt i Representantskapet 30/05/08.

Sammen for en rettferdig verden i arbeid for menneskers verdighet 2005 – 2009 justert versjon, Feb. 07. (Kirkens Nødhjelp – Global strategiplan)

Schorre Hans-Jürgen og Tom Sverre Tomren (2001). *Grønn postill: økoteologi og kirkehverdag* (red.). Utgitt samarbeid med Kirkerådet. Oslo: Verbum.

Madeley, John (2009). *Tackling climate change- communities making a difference Act alliance (ACT)*

Stordalen Terje (1994). *Støv og livspust: mennesket i Det gamle testamente.* Oslo: Universitetsforlaget.

Studieplan for Mastergrad i diakoni (2010- 2011). Diakonhjemmet Høgskole Diakoniprogrammet, Institutt for diakoni og ledelse.

Svare Helge (2008). *Den gode samtalen: kunsten å skape dialog.* Oslo: Pax

Tønnessen, Aud V. (2006) ”Internasjonal diakoni” i Jensen (et al.) (red) *Kirke, protestantisme og samfunn*, (s 229-242). Trondheim: Tapir akademisk forlaget.

Tønnessen, Aud V. (2007). *Kirkens nødhjelp: bistand, tro og politikk.* Oslo: Gyldendal.

*Vietnam country plan 2011-2015.*Norwegian Church Aid Act alliance

*Vietnam general information 2010.*Norwegian Church Aid

Wenaas, Johan Arnt (2001). *Diakoni - et annerledes språk*. Oslo: Kirkerådet

Økologi i gårdsrom: hva hvorfor hvordan (1997). Oslo kommune, Bolig- og eiendomsetaten.

Internett – kilder:

<http://www.globalis.no/Avtaler/Kyoto-protokollen>

Kyoto-protokollen. Trådte i kraft: 16.02. 2005. (Lest 2011.09.01 og 11.10)

<http://www.nrk.no/nyheter/klima/1.7421111>

Bedre klimatoppmøte enn fryktet. Publisert 11.12.2010 15:28. (Lest 2011.06.24 og 11.10)

www.kirken.no/?event=downloadFile&FileID=11659

I anledning av at FNs klimapanel har offentliggjort sin rapport, vil Mellomkirkelig råd for Den norske kirke, samlet til møte 6. februar 2007 i Oslo. (Lest 2011.09.01 og 11.10)

<http://www.klif.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner/2007/Juni/Hvilke-klimatiltak-nytter/>

Hvilke klimatiltak nytter? (2007) Statens forurensningstilsyn. (Lest 2011.08.24 og 11.10)

<http://www.kirkensnodhjelp.no/no/Aktuelt/Nyheter/verste-torke-pa-60-ar/>

Sultkatastrofen på Afrikas Horn. Publisert: 28.10.2011. (Lest 2011.11.02)

http://www.unep.org/yearbook/2010/PDF/year_book_2010.pdf

Unep year book- New science and developments in our changing environment 2010
United Nations Environment Programme (UNEP) (Lest 2011.08.24)

<http://www.kirkensnodhjelp.no/Arbeidet-vart/temaer-vi-jobber-med/>

Temaer vi jobber med. Publisert: 15.12.2010. (Lest 2011.06.24)

<http://www.kirkensnodhjelp.no/Arbeidet-vart/temaer-vi-jobber-med/klimarettferdighet/klimatilpasning/>

Klimatilpasning. Publisert: 20.01.2011.(Lest 2011.06.24)

<http://www.kirkensnodhjelp.no/Arbeidet-vart/Hvor-vi-jobber/Asia/Afghanistan/>

Afghanistan. Publisert: 15. 02.2011. (Lest 2011.06.24)

<http://www.kirkensnodhjelp.no/no/Arbeidet-vart/Resultater/Resultater/Solenergi-prosjekt-i-Afghanistan/>

Light and hope for women in Afghanistan- successes form a solar energy project.

Publisert: 03.04. 2009. (Lest 2011.06.24)

<http://engasjert.kirkensnodhjelp.no/tema/rettferdig-klima>

Rettferdig klimaavtale. (Lest 2011. 10. 19)

<http://www.cicero.uio.no/webnews/index.aspx?id=11211>

Hvorfor er mange nordmenn skeptiske til menneskeskapte klimaendringer? Sist oppdatert: 12.10.09.(Lest 2011.10.12)

http://naturvernforbundet.no/getfile.php/Dokumenter/Internasjonalt/100924_notat_kyoto_cop_16.pdf

Kan Kyotoavtalen redde klimaforhandlingene? Forslag til videreføring av Kyotoprotokollen på COP 16. Publisert:24. 09.2010. (Lest 2011.09.17 og 11.11)

http://www.imr.no/publikasjoner/andre_publikasjoner/kronikker/2011/vi_ma_overvake_livet_i_havet/nb-no

Vi må overvåke livet i havet. Hilde Elise Heldal og Bjørn Ådlandsvik, 22. 03.2011. (Lest 2011.10.02)

http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Complete.pdf

Human Development Report 2007/2008- Fighting climate change: Human solidarity in a divided world. Published for the United Nations Development Programme (UNDP).(Lest 2011. 07.24)

http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Complete_reprint.pdf

Human Development Report 2010/20th Anniversary Edition - The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development. Published for the United Nations Development Programme (UNDP). (Lest 2011. 10. 14)

<http://www.kirkensnodhjelp.no/Arbeidet-vart/temaer-vi-jobber-med/klimarettferdighet/fornybar-energi-og-utslippsreduksjon/>

Notat om *energiposisjon*, Publisert: 14.02. 2011. (Lest 2011.06.24)

Fornybar energi og utslippsreduksjon, Publisert: 14.02. 2011. (Lest 2011.06.24)

<http://www.landinfo.no/id/575.0>

Utlendingsforvaltnings fagenhet for landinformasjon: Eritrea. (Lest 2011.10.30)

<http://www.landinfo.no/id/486.0>

Utlendingsforvaltnings fagenhet for landinformasjon: Etiopia. (Lest 2011.10.30)

<http://www.landinfo.no/id/831.0>

Utlendingsforvaltnings fagenhet for landinformasjon: Kenya. (Lest 2011.10.30)

<http://www.landinfo.no/id/1555.0>

Utlendingsforvaltnings fagenhet for landinformasjon: Vietnam. (Lest 2011.10.30)

Antall ord:26314. Levert: 15.11.2011